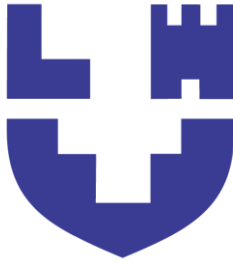

**Міністерство освіти і науки України
Луцький національний технічний університет**

ФІНАНСОВИЙ ОБЛІК II

Конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти освітньої програми «Облік і оподаткування»
галузі знань 07 Управління та адміністрування спеціальності
071 Облік і оподаткування
денної та заочної форм навчання

Луцьк 2026

УДК 657:37(075.8)

Ф-89

Електронна копія друкованого видання передана для внесення в репозитарій ЛНТУ

Директор бібліотеки _____ Н.П. Поліщук

Рекомендовано до видання вченою радою факультету бізнесу та права ЛНТУ, протокол № ____ від «__» _____ 2026 року.

Голова вченої ради факультету бізнесу та права _____ Л.Л. Ковальська

Розглянуто і схвалено на засіданні обліку і аудиту ЛНТУ, протокол № ____ від «__» _____ 2026 року.

Завідувач кафедри обліку і аудиту _____ О.А. Нужна

Укладач: _____ В.В. Чудовець, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту ЛНТУ.

Рецензент: _____ С.В. Зеленко, кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку і аудиту ЛНТУ.

Відповідальний за випуск: _____ О.А. Нужна, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри обліку і аудиту ЛНТУ.

Фінансовий облік II [Текст]: конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Облік і оподаткування» галузі знань 07 Управління та адміністрування спеціальності 071 Облік і оподаткування денної та заочної форм навчання/ уклад. В.В. Чудовець. Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2026. 144 с.

Методичне видання складене відповідно до робочої програми дисципліни «Фінансовий облік II» з метою вивчення теоретичних та практичних основ ведення фінансового обліку.

Видання призначене для здобувачів спеціальності 071 Облік і оподаткування освітньої програми «Облік і оподаткування» денної та заочної форм навчання.

ЗМІСТ

Тема 1.	Основи побудови система фінансового обліку в Україні	4
Тема 2.	Особливості обліку необоротних активів	19
Тема 3.	Облік орендних операцій	38
Тема 4.	Облік фінансових інвестицій	51
Тема 5.	Облік вексельних операцій	65
Тема 6.	Облік дебіторської заборгованості	74
Тема 7.	Облік операцій в іноземній валюті	92
Тема 8.	Облік власного капіталу	98
Тема 9.	Облік забезпечень та цільового фінансування	115
Тема 10.	Облік кредитних та інших позикових операцій	119
Тема 11.	Облік зобов'язань	126
Тема 12.	Облік доходів, витрат та фінансових результатів	132
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ		140

1. Зміст та завдання фінансового обліку в управлінні підприємством.
2. Нормативне забезпечення фінансового обліку в Україні.
3. Застосування принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності.
4. Види діяльності та їх вплив на побудову фінансового обліку.
5. Впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності.

1. Зміст та завдання фінансового обліку в управлінні підприємством

Відповідно до [Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 року № 996-XIV \(далі – Закон про бухгалтерський облік\)](#) бухгалтерський облік – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень.

Визначення поняття «фінансовий облік» в законодавстві України відсутнє. Виходячи з теорії та практики обліку, **основним завданням фінансового обліку** є забезпечення користувачів фінансової звітності зрозумілою, достовірною та доречною інформацією про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Звідси, **фінансовий облік** – це сукупність принципів та методів відображення інформації про активи, власний капітал, зобов'язання та господарські операції на рахунках бухгалтерського обліку з метою складання фінансової звітності та прийняття рішень.

Відповідно до частини 2 статті 3 [Закону про бухгалтерський облік](#) «Фінансова, податкова, статистична та інші види звітності, що використовують грошовий вимірник, ґрунтуються на даних бухгалтерського обліку».

Інформація, отримана в системі фінансового обліку та звітності є універсальною та використовується користувачами для:

– оподаткування господарської діяльності (наприклад, інформація зі Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) безпосередньо використовується для оподаткування податком на прибутком підприємства);

– управління підприємством (наприклад, визначення наявності та стану дебіторської заборгованості та вибору стратегії роботи з покупцями, обсягу товарних запасів, стану та руху основних засобів тощо);

– оцінки якості управління;

– залучення інвесторів;

– отримання кредитів та позик;

– підтвердження фактичної можливості виконання тендерів та договірних зобов'язань;

– нарахування дивідендів тощо.

Виходячи з цього, фінансовий облік відіграє ключову роль в ефективному управлінні як на рівні окремого підприємства (макрорівні), так і на рівні національної економіки (макрорівні). Неправильна оцінка активів та зобов'язань підприємства, сформована системою фінансового обліку призводить до помилкових управлінських рішень та є безпосередньою причиною виникнення економічних криз.

Вибір методів фінансового обліку дозволяє управляти показниками фінансової звітності відповідно до поточних потреб та стратегії розвитку підприємства.

Висновок!

Фінансовий облік – це основне джерело інформації для прийняття управлінських рішень на підприємстві і щодо підприємства

2. Нормативне забезпечення фінансового обліку в Україні

Регулювання питань методології бухгалтерського обліку та фінансової звітності здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку (Міністерство фінансів України), затверджує національні [положення \(стандарти\) бухгалтерського обліку](#), національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку в державному секторі, інші нормативно-правові акти щодо ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Порядок ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в банках встановлюється Національним банком України відповідно до цього Закону про бухгалтерський облік та [міжнародних стандартів фінансової звітності](#).

Фінансовий облік в Україні здійснюється відповідно до нормативно-правових актів, які приймаються різними органами законодавчої (Верховна Рада України) та виконавчої влади (Президент України, Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України, Національний банк України та інші) і можуть носити обов'язковий або рекомендаційний характер.

Критерієм чинності таких актів та їх застосування є державна реєстрація нормативно-правових актів у Міністерстві юстиції України (далі – Мін'юст) та занесення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів, який запроваджений згідно з [Указом Президента України від 27.06.96 р. №468](#). Державна реєстрація полягає у тому, що такі нормативно-правові акти проходять правову експертизу на відповідність Конституції України, законам України та іншим актам законодавства.

Висновок!

Нормативний акт є обов'язковим для виконання, якщо він зареєстрований в Мін'юсті, в інакшому випадку він носить рекомендаційний характер

Правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні визначає [Закон про бухгалтерський облік](#), який поширюється на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності (далі - підприємства), які зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність, а також на операції з виконання державного та місцевих бюджетів і складання фінансової звітності про виконання бюджетів з урахуванням бюджетного законодавства.

Висновок!

Закон про бухгалтерський облік є обов'язковим для всіх підприємств, установ та організацій в Україні

Основні нормативні акти, які регламентують фінансовий облік в Україні наведено в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні нормативні акти, які регламентують фінансовий облік в Україні

Назва нормативного акту	Затверджено	Статус
1	2	3
Закони України		
Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні	16.07.1999 р. № 996-XIV	обов'язковий
Постанови Кабінету Міністрів України		
Порядок подання фінансової звітності	28.02.2000 р. №419	обов'язковий
Накази Міністерства фінансів України		
План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	30.11.1999 р. № 291	обов'язковий
Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій	30.11.1999 р. № 291	обов'язковий
Національне П(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	07.02.2013 р. №73	обов'язковий
Національне П(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність»	27.06.2013 р. №628	обов'язковий
П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»	28.05.1999 р. №137	обов'язковий
П(С)БО 7 «Основні засоби»	27.04.2000 р. №92	обов'язковий
П(С)БО 8 «Нематеріальні активи»	18.10.1999 р. №242	обов'язковий
П(С)БО 9 «Запаси»	20.10.1999 р. №246	обов'язковий
П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	08.10.1999 р. №237	обов'язковий
П(С)БО 11 «Зобов'язання»	31.01.2000 р. №20	обов'язковий
П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»	26.04.2000 р. №91	обов'язковий
П(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	30.11.2001 р. №559	обов'язковий

Назва нормативного акту	Затверджено	Статус
1	2	3
П(С)БО 14 «Оренда»	28.07.2000 р. №181	обов'язковий
П(С)БО 15 «Дохід»	29.11.1999 р. №290	обов'язковий
П(С)БО 16 «Витрати»	31.12.1999 р. №318	обов'язковий
П(С)БО 17 «Податок на прибуток»	28.12.2000 р. №353	обов'язковий
П(С)БО 18 «Будівельні контракти»	28.04.2001 р. №205	обов'язковий
П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»	07.07.1999 р. №163	обов'язковий
П(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»	10.08.2000 р. №193	обов'язковий
П(С)БО 22 «Вплив інфляції»	29.02.2002 р. №147	обов'язковий
П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»	18.06.2001 р. №303	обов'язковий
П(С)БО 24 «Прибуток на акцію»	16.07.2001 р. №344	обов'язковий
П(С)БО 25 «Спрощена фінансова звітність»	25.02.2000 р. №39	обов'язковий
П(С)БО 26 «Виплати працівникам»	28.10.2003 р. №601	обов'язковий
П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність»	07.11.2003 р. №617	обов'язковий
П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів»	24.01.2005 р. №817	обов'язковий
П(С)БО 29 «Фінансова звітність за сегментами»	19.05.2005 р. №412	обов'язковий
П(С)БО 30 «Біологічні активи»	18.11.2005 р. №790	обов'язковий
П(С)БО 31 «Фінансові витрати»	28.04.2006 р. №415	обов'язковий
П(С)БО 32 «Інвестиційна нерухомість»	02.07.2007 р. №779	обов'язковий
П(С)БО 33 «Витрати на розвідку запасів корисних копалин»	26.08.2008 р. №1090	обов'язковий

Назва нормативного акту	Затверджено	Статус
1	2	3
П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій»	30.12.2008 р. №1577	обов'язковий
Про примітки до річної фінансової звітності	29.11.2000 р. №302	обов'язковий
Методичні рекомендації щодо облікової політики підприємства	27.06.2013 р. № 635	рекомендаційний
Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності	28.03.2013 р. № 433	рекомендаційний
Методичні рекомендації з перевірки порівнянності показників фінансової звітності	11.04.2013 р. № 476	рекомендаційний
Методичні рекомендації зі складання звіту про управління	07.12.2018 р. № 982	рекомендаційний
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку основних засобів	30.09.2003 р. №561	рекомендаційний
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку нематеріальних активів	16.11.2009 р. №1327	рекомендаційний
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку запасів	10.01.2007 р. №2	рекомендаційний
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку фінансових витрат	01.11.2010 р. №1300	рекомендаційний
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів	29.12.2006 р. №1315	рекомендаційний
Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку спільної діяльності без створення юридичної особи	30.12.2011 р. №1873	рекомендаційний
Положення Національного банку України		
Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті	21.01.2004 р. №22	обов'язковий
Положення про ведення касових операцій у національній валюті в Україні	29.12.2017 р. №148	обов'язковий

Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади у межах своєї компетенції відповідно до галузевих особливостей мають право розробляти на базі національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в державному секторі методичні рекомендації щодо їх застосування за

погодженням з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку.

Міністерство фінансів України та інші міністерства та відомства можуть видавати листи та різного роду роз'яснення, які носять рекомендаційний характер та пояснюють особливості здійснення господарських операцій, їх обліку чи оподаткування. Наприклад, [Лист Міністерства фінансів України «Про суттєвість у бухгалтерському обліку та звітності» від 29.07.2003 р. №04230-108 \(далі – Лист №04230-108\)](#) наводить методичні рекомендації щодо застосування суттєвості у бухгалтерському обліку та звітності.

3. Застосування принципів бухгалтерського обліку та фінансової звітності

Принцип бухгалтерського обліку – правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності.

Відповідно до статті 4 Закону про бухгалтерський облік, бухгалтерський облік та фінансова звітність ґрунтуються на **принципах**, наведених у таблиці 1.2:

Таблиця 1.2

Принципи бухгалтерського обліку та фінансової звітності

№ з/п	Назва принципу	Визначення	Суть
1	2	3	4
1	Повне висвітлення	фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки господарських операцій та подій, здатних вплинути на рішення, що приймаються на її основі	облік усіх господарських операцій, тобто дій або подій, які викликають зміни структурі активів, власного капіталу та зобов'язань
2	Автономність	кожне підприємство розглядається як юридична особа, відокремлена від її власників, у зв'язку з чим особисте майно та зобов'язання власників не	активи, внесені засновниками у статутний капітал підприємства стають його власністю. При застосуванні до

№ з/п	Назва принципу	Визначення	Суть
1	2	3	4
		повинні відображатися у фінансовій звітності підприємства	засновника примусового стягнення об'єктом стягнення можуть бути лише його корпоративні права, а не майно підприємства
3	Послідовність	постійне (з року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, міжнародними стандартами фінансової звітності та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку у державному секторі, і повинна бути обґрунтована та розкрита у фінансовій звітності	визначені в обліковій політиці альтернативні методи обліку та оцінки активів, власного капіталу та зобов'язань не можуть змінюватися без належного обґрунтування. Проведена зміна облікової політики вимагає розкриття її суті та причин, а також порівняльної інформації у примітках до фінансової звітності
4	Безперервність	оцінка активів та зобов'язань підприємства здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність буде тривати й надалі	інформація про наявності намірів чи обставин припинення усіх чи окремих діяльності підприємства повинна розкриватися у фінансовій звітності
5	Нарахування	доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення,	сплата авансових платежів за товари і послуги не є витратами, а отримані аванси за реалізацію продукцію

№ з/п	Назва принципу	Визначення	Суть
1	2	3	4
		незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів;	не є доходами підприємства
6	Превалювання сутності над формою	операції обліковуються відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми	при отриманні активу у фінансову оренду підприємство не набуває права власності на цей актив, але відображає його на балансі, оскільки несе усі вигоди та ризики, пов'язані з виростанням активу
7	Єдиний грошовий вимірник	вимірювання та узагальнення всіх господарських операцій підприємства у його фінансовій звітності здійснюються в єдиній грошовій одиниці	підприємства ведуть бухгалтерський облік і складають фінансову звітність у грошовій одиниці України

Крім цього можуть застосовуватися інші принципи, визначені міжнародними стандартами або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, або національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку в державному секторі залежно від того, які з наведених стандартів застосовуються підприємством.

Важливим при складанні фінансової звітності є дотримання критерію суттєвості. Відповідно до [Національного П\(С\)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»](#) **суттєва інформація** – інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності та керівництвом підприємства.

Згідно з роз'ясненнями Міністерства фінансів України, наданими [Листом від 29.07.2003 р. №04230-04108](#), **суттєвість** – це характеристики облікової інформації, які визначають її здатність впливати на рішення користувачів фінансової звітності.

Об'єктами застосування суттєвості є:

- діяльність підприємства в цілому;
- окремі господарські операції та об'єкти обліку;
- статті фінансової звітності.

Суттєвість окремих господарських операцій та об'єктів обліку визначається керівництвом підприємства, якщо інше не передбачено положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Для визначення суттєвості окремих об'єктів обліку, що відносяться до активів, зобов'язань і власного капіталу підприємства, за орієнтовний поріг суттєвості приймається величина у 5 відсотків від підсумку відповідно всіх активів, всіх зобов'язань і власного капіталу.

Для визначення суттєвості окремих видів доходів і витрат орієнтовним порогом рекомендується величина, що дорівнює 2 відсоткам чистого прибутку (збитку) підприємства.

Порогом суттєвості з метою відображення переоцінки або зменшення корисності об'єктів обліку може прийматися величина, що дорівнює 1 відсотку чистого прибутку (збитку) підприємства, або величина, що дорівнює 10 відсотковому відхиленню залишкової вартості об'єктів обліку від їх справедливої вартості.

Кожну суттєву статтю слід наводити у фінансовій звітності окремо, а несуттєві статті об'єднувати зі статтями, подібними за характером або функціями. Суттєвість статті визначається її величиною і характером, що розглядається разом.

Висновок!

Поріг суттєвості непередбачений нормативними актами та визначається підприємством самостійно з відображенням в обліковій політиці

4. Види діяльності та їх вплив на побудову фінансового обліку

В сучасних умовах фінансовий облік як складова бухгалтерського обліку є не лише процесом виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам, але й виступає ефективним інструментом управління господарськими процесами. При цьому спостерігається тісний взаємозв'язок обліку та господарської діяльності підприємства, що носить двосторонній

характер (господарська діяльність є одночасно предметом обліку та фактором, що визначає його зміст).

Відповідно до [Податкового кодексу України](#) **господарська діяльність** – це діяльність особи, що пов’язана з виробництвом (виготовленням) та/або реалізацією товарів, виконанням робіт, наданням послуг, спрямована на отримання доходу і проводиться такою особою самостійно та/або через свої відокремлені підрозділи, а також через будь-яку іншу особу, що діє на користь першої особи, зокрема за договорами комісії, доручення та агентськими договорами.

Висновок!

Господарською є діяльність, яка спрямована на отримання доходу, а не лише прибутку

[Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 02.03.2015 р. №222-VII](#) визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню та встановлює уніфікований порядок їх ліцензування.

Висновок!

Перелік ліцензованих видів діяльності передбачений законодавчими актами України

При здійсненні господарської діяльності та її відображенні у фінансовій, статистичній та податковій звітності підприємства важливе значення має **код виду економічної діяльності (далі – КВЕД)**, який обирається підприємством відповідно до [Національного класифікатору України «Класифікація видів економічної діяльності» \(ДК 009:2010\), затвердженого наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 11.10.2010 р. №457](#) і зазначається в установчих документах.

В основі системи фінансового обліку та звітності закладений поділ господарської діяльності на види, який враховується при виборі рахунків обліку (наприклад, для обліку доходів і витрат за різними видами діяльності призначені окремі синтетичні рахунки), побудові фінансової звітності (наприклад, звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) послідовно розкриває інформацію про доходи, витрат та фінансові результати в розрізі операційної та звичайної діяльності; звіт про рух грошових коштів – відображає надходження і вибуття грошових коштів (грошей) протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності).

Висновок!

Поділ на види діяльності закладений в основу побудови рахунків обліку доходів та витрат, а також фінансової звітності

З облікової точки зору **вид діяльності** – це сукупність операцій, згрупованих за визначеною ознакою: участю у них певної групи активів чи необхідністю або частотою їх проведення на окремому підприємстві.

Види діяльності, що передбачені [Національним П\(С\)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»](#), наведені на рисунку 1.1.

Звичайна діяльність					
Операційна			Інша діяльність		
Основна			Інша операційна	Інвестиційна	Фінансова
<i>виробництво</i>	<i>управління</i>	<i>збут</i>	<i>операції, що супроводжують основну діяльність</i>	<i>вкладання коштів</i>	<i>залучення коштів</i>

Рис. 1.1 – Класифікація видів господарської діяльності

Звичайна діяльність – будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення. Вона включає в себе операційну та іншу діяльність.

Основна діяльність – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу.

Операційна діяльність – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю інвестиційна діяльність - придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей).

Виходячи із змісту звичайної, операційної та основної діяльності під **іншою операційною діяльністю** варто розуміти діяльність, що супроводжує основну і нерозривно із нею пов'язана. До цього виду діяльності безпосередньо відносяться наступні операції:

- реалізації іноземної валюти, інших оборотних активів;
- переоцінка запасів;

- отримання та виплата штрафів, пені та неустойок;
- операційна оренда активів;
- списання кредиторської заборгованості;
- нарахування та списання безнадійних боргів;
- безоплатне одержання активів;
- проведення досліджень та розробок та інше.

Інвестиційна діяльність – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів (грошей).

Фінансова діяльність – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства. Вона пов'язана з формуванням, розміщенням і використанням власного капіталу, залученням і використанням коштів зі сторони, сплатою відсотків за позички, отриманням відсотків по депозитах, дивідендів тощо.

Зв'язок видів діяльності, рахунків обліку та статей Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) наведено в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

**Зв'язок видів діяльності, рахунків обліку та статей
Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід)**

Діяльність		Рахунок обліку	Стаття Звіту про фінансові результати	Код рядка	
Звичайна	операційна	70	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	
		90	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	
		92	Адміністративні витрати	2130	
		93	Витрати на збут	2150	
		71	Інші операційні доходи	2120	
		94	Інші витрати операційної діяльності	2180	
	інша діяльність	інвестиційна	72	Доход від участі в капіталі	2200
			74	Інші доходи	2240
			96	Втрати від участі в капіталі	2255
			97	Інші витрати	2270
		фінансова	73	Інші фінансові доходи	2220
			95	Фінансові витрати	2250

Висновок!	1. До якого виду діяльності відноситься будівництво будинку?	
	а) будівельним підприємством-забудовником;	основна
	б) іншим підприємством	інвестиційна
	2. До якого виду діяльності відноситься продаж тканини?	
	а) швейною фабрикою;	інша операційна
	б) магазином	основна

5. Впровадження міжнародних стандартів фінансової звітності

Міжнародні стандарти фінансової звітності (далі – міжнародні стандарти) – прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності.

Відповідно до частини 1 статті 12¹ [Закону про бухгалтерський облік](#), для складання фінансової звітності застосовуються міжнародні стандарти, які викладені державною мовою та офіційно оприлюднені на [веб-сторінці центрального органу виконавчої влади](#), що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку.

Підприємства, що становлять суспільний інтерес, публічні акціонерні товариства, суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, складають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність за міжнародними стандартами.

Підприємства, що становлять суспільний інтерес, – підприємства – емітенти цінних паперів, цінні папери яких допущені до торгів на фондових біржах або щодо цінних паперів яких здійснено публічну пропозицію, банки, страховики, недержавні пенсійні фонди, інші фінансові установи (крім інших фінансових установ та недержавних пенсійних фондів, що належать до мікропідприємств та малих підприємств) та підприємства, які відповідно до [Закону про бухгалтерський облік](#) належать до великих підприємств.

Великими є підприємства, які не відповідають критеріям для середніх підприємств та показники яких на дату складання річної фінансової звітності за рік, що передує звітному, відповідають щонайменше двом із таких критеріїв:

- балансова вартість активів – понад 20 мільйонів євро;
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – понад 40 мільйонів євро;
- середня кількість працівників – понад 250 осіб.

Зазначені підприємства складають і подають фінансову звітність та консолідовану фінансову звітність органам державної влади та іншим користувачам на їх вимогу в порядку, визначеному [Законом про бухгалтерський облік](#), на основі [таксономії фінансової звітності за міжнародними стандартами](#) в єдиному електронному форматі, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері бухгалтерського обліку (Міністерством фінансів України).

Висновок!

Фінансову звітність за міжнародними стандартами складають підприємства, що становлять суспільний інтерес, публічні акціонерні товариства, суб'єкти господарювання, які здійснюють діяльність у видобувних галузях, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України

Інші підприємства самостійно визначають доцільність застосування міжнародних стандартів для складання фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності.

1. Облік інвестиційної нерухомості.
2. Облік ремонтів основних засобів.
3. Економічний зміст та облік переоцінки основних засобів.
4. Облік зменшення корисності необоротних активів.
5. Облік гудвілу.
6. Податкові різниці з обліку необоротних активів.

1. Облік інвестиційної нерухомості

Інвестиційна нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності. Для обліку інвестиційної нерухомості **призначений субрахунок 100 «Інвестиційна нерухомість»**.

Приклад 1

Підприємство придбало землю з розрахунку зростання її вартості в майбутньому.
Визначити вид нерухомості.

Розв'язок:

Така земля є інвестиційною нерухомістю, оскільки в майбутньому очікується зростання її вартості, тобто збільшення власного капіталу, та відображається на субрахунку 100 «Інвестиційна нерухомість».

Приклад 2

Підприємство є власником приміщень, які передає в операційну оренду.
Визначити вид нерухомості.

Розв'язок:

Приміщення є інвестиційною нерухомістю та відображаються на субрахунку 100 «Інвестиційна нерухомість».

Нерухомість, надана в оренду іншому суб'єктові господарювання за угодою фінансової оренди, **не є інвестиційною нерухомістю**.

Приклад 3	Підприємство є власником приміщень, які передає у фінансову оренду. Визначити вид нерухомості.
Розв'язок:	
Приміщення є операційною нерухомістю та відображаються на субрахунку 103 «Будинки та споруди».	

Операційна нерухомість – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою використання для виробництва, або постачання товарів чи надання послуг, або ж в адміністративних цілях. Для обліку операційної нерухомості **призначені субрахунки: 101 «Земельні ділянки», 103 «Будинки та споруди»**.

Приклад 4	Підприємство є власником приміщення цеху (у якому виробляє продукцію) та земельної ділянки під ним. Визначити вид нерухомості.
Розв'язок:	
Земельна ділянка є операційною нерухомістю та відображаються на субрахунку 101 «Земельні ділянки». Приміщення цеху є операційною нерухомістю та відображаються на субрахунку 103 «Будинки та споруди».	

При визначенні справедливої вартості інвестиційної нерухомості підприємства до неї входять усі об'єкти основних засобів, які утворюють з інвестиційною нерухомістю цілісний комплекс і в сукупності генерують грошові потоки. Така інвестиційна нерухомість в обліку відображається як окремий об'єкт, що генерує грошові кошти.

Стаціонарно встановлені об'єкти основних засобів (ліфти, кондиціонери тощо), вартість яких врахована при визначенні справедливої вартості інвестиційної нерухомості, обліковуються в позабалансовому обліку за первісною вартістю. Усі інші активи, які використовуються разом з інвестиційною нерухомістю (меблі, господарський інвентар, офісна техніка тощо), оцінюються за первісною (переоціненою) вартістю і відображаються в обліку відповідно до НП(С)БО 7 «Основні засоби».

Якщо нерухомість включає частину, яка утримується з метою отримання орендної плати та/або для збільшення власного капіталу, та

іншу частину, що є операційною нерухомістю (використовується самим підприємством у виробництві або іншій діяльності), і ці **частини можуть бути продані окремо** (або окремо надані в оренду згідно з договором про фінансову оренду), то ці частини відображаються **як окремі інвентарні об'єкти**.

Якщо **частини нерухомості не можуть бути продані окремо**, об'єкт визнається **інвестиційною нерухомістю за умови її використання переважно з метою отримання орендної плати та/або для збільшення власного капіталу**. За наявності ознак, за яких об'єкт основних засобів може бути віднесеним і до операційної нерухомості, і до інвестиційної нерухомості, **підприємство розробляє критерії щодо їх розмежування**. Підприємство може обрати один із двох критеріїв розмежування: натуральний або вартісний, про що зазначає в обліковій політиці.

Приклад 5

Підприємство здає в операційну оренду частину приміщення гаража, що становить 20 % від його загальної площі. В обліковій політиці передбачений натуральний критерій розмежування нерухомості.
Визначити вид нерухомості.

Розв'язок:

Приміщення гаража є операційною нерухомістю, оскільки більша його частина (80%) використовується підприємством для власних потреб та відображається на субрахунку 103 «Будинки та споруди».

На дату балансу інвестиційна нерухомість може обліковуватися двома методами, вибір одного з яких зазначається в обліковій політиці підприємства:

1) за **справедливою вартістю**, якщо її можна достовірно визначити. При цьому методі на кожну дату балансу сума збільшення або зменшення справедливої вартості інвестиційної нерухомості відображатиметься у складі **іншого операційного доходу (субрахунок 710 «Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю»)** або інших витрат від операційної діяльності (**субрахунок 940 «Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю»**) відповідно.

Відповідно до [п. 19 НП\(С\)БО 32 «Інвестиційна нерухомість](#) оцінка інвестиційної нерухомості за справедливою вартістю ґрунтується на цінах активного ринку в тій самій місцевості в подібному стані за

подібних умов договорів оренди або інших контрактів на дату балансу та не враховує майбутніх витрат на поліпшення нерухомості і відповідні майбутні вигоди у зв'язку з майбутніми витратами на поліпшення об'єктів інвестиційної нерухомості.

Приклад 6

Підприємство здає в операційну оренду офісне приміщення, первісна вартість якого становить 1 200 000 грн, справедлива вартість на початок звітного місяця – 1 400 000 грн, на кінець – 1 440 000 грн, залишкова вартість на початок звітного місяця – 1 000 000 грн, сума амортизації за місяць – 10 000 грн. В обліковій політиці передбачений метод обліку інвестиційної нерухомості за первісною вартістю, оренда є основною діяльністю підприємства.
Визначити балансову вартість приміщення на кінець звітного місяця.

Розв'язок:

1. Відображено збільшення справедливої вартості приміщення на кінець звітного місяця:

Дт 100 «Інвестиційна нерухомість» – Кт 710 «Дохід від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю» – 40 000 грн

2. Балансова вартість приміщення на кінець звітного місяця становить 1 440 000 грн.

2) або за **первісною вартістю**, зменшеною на суму нарахованої амортизації з урахуванням втрат від зменшення корисності та вигод від її відновлення. Нарахування амортизації об'єкта інвестиційної нерухомості, що обліковується за первісною вартістю відображається за кредитом **субрахунку 135 «Знос інвестиційної нерухомості»**.

Якщо обрано оцінку за **первісною вартістю**, то об'єкт інвестиційної нерухомості підлягатиме амортизації за одним із методів, наведених у [п. 28 НП\(С\)БО 7 «Основні засоби»](#). Згідно з [п. 18 НП\(С\)БО 32 «Інвестиційна нерухомість»](#), інвестиційна нерухомість, що обліковується за первісною вартістю, зменшеною на суму нарахованої амортизації, з урахуванням втрат від зменшення корисності та вигод від її відновлення, **переоцінці не підлягає**.

Приклад 7

Підприємство здає в операційну оренду офісне приміщення, первісна вартість якого становить 1 200 000 грн, справедлива вартість – 1 400 000 грн, залишкова вартість на початок звітного місяця – 1 000 000 грн, сума амортизації за місяць – 10 000 грн. В обліковій політиці передбачений метод обліку інвестиційної нерухомості за первісною вартістю, оренда не є основною діяльністю підприємства.

Визначити балансову вартість приміщення на кінець звітного місяця.

Розв’язок:

1. Нараховуємо амортизацію об’єкта інвестиційної нерухомості за поточний місяць:

Дт 949 «Інші витрати операційної діяльності» – Кт 135 «Знос інвестиційної нерухомості» – 10 000 грн

2. Визначаємо балансову вартість приміщення на кінець звітного місяця:

$$1\,000\,000 - 10\,000 = 990\,000 \text{ грн}$$

2. Облік ремонтів основних засобів

Відповідно до [Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів](#) вартість робіт з ремонту, що приводять до **збільшення очікуваних майбутніх вигод** від об’єкта основних засобів, включається до **капітальних інвестицій** (субрахунки 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів», 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів») з **майбутнім збільшенням первісної вартості основних засобів** (рахунки 10 «Основні засоби», 11 «Інші необоротні матеріальні активи»). Підставою для визнання капітальними інвестиціями витрат, пов’язаних з поліпшенням основних засобів, є зростання внаслідок цих витрат очікуваного терміну корисного використання об’єкта, кількості та/або якості продукції (робіт, послуг), яка виробляється (надається) цим об’єктом.

Прикладами такого поліпшення є:

а) модифікація, модернізація об’єкта основних засобів з метою подовження терміну його корисної експлуатації або збільшення його виробничої потужності;

б) заміна окремих частин устаткування для підвищення якості продукції (робіт, послуг);

в) впровадження ефективнішого технологічного процесу, що дозволить зменшити первісно оцінені виробничі витрати;

г) добудова (надбудова) будівлі, що збільшить кількість місць (площу) будівлі, обсяги та/або якість виконуваних робіт (послуг) чи умови їх виконання.

Приклад 8

Підприємство із залученням станції технічного обслуговування провело ремонт двигуна легкового автомобіля легкового автомобіля, що використовується адміністративним персоналом. Вартість ремонту згідно акту приймання-передачі виконаних робіт становить 24 000 грн., в тому числі ПДВ. Внаслідок проведеного ремонту скоротилася витрата палива автомобілем на 2 літри/ 100 кілометрів.

Відобразити проведений ремонт на рахунках обліку.

Розв'язок:

Оскільки проведений ремонт призвів до збільшення економічних вигід від використання автомобіля, його вартість включаємо до капітальних інвестицій:

Дт 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів» – Кт 685

«Розрахунки з іншими кредиторами» – 20 000 грн

відображено податковий кредит з ПДВ:

Дт 641/1 «Розрахунок з податку на додану вартість» – Кт 685

«Розрахунки з іншими кредиторами» – 4 000 грн

з подальшим віднесенням вартості ремонту на збільшення первісної вартості:

Дт 105 «Транспортні засоби» – Кт 152 «Придбання (виготовлення) основних засобів» – 20 000 грн

Витрати, що здійснюються для підтримання об'єкта в робочому стані та одержання **первісно визначеної суми майбутніх економічних вигід** від його використання (технічний огляд, технічне обслуговування, ремонт тощо), включаються до складу **витрат звітного періоду** (в залежності від призначення основних засобів облік таких ремонтів може відображатися на рахунках 9-го класу «Витрати діяльності», рахунку 23 «Виробництво» та інших).

Приклад 9

Підприємство із залученням станції технічного обслуговування провело ремонт двигуна легкового автомобіля легкового автомобіля, що використовується адміністративним персоналом. Вартість ремонту згідно акту приймання-передачі виконаних робіт становить 24 000 грн., в тому числі ПДВ. Внаслідок проведеного ремонту технічні характеристики автомобіля не змінилися.

Відобразити проведений ремонт на рахунках обліку.

Розв'язок:

Оскільки проведений ремонт не призвів до збільшення економічних вигід від використання автомобіля, його вартість включаємо до витрат періоду:

Дт 92 «Адміністративні витрати» – Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – 20 000 грн

відображено податковий кредит з ПДВ:

Дт 641/1 «Розрахунок з податку на додану вартість» – Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – 4 000 грн

Для документального оформлення проведених ремонтів використовується типова форма №ОЗ-2 «Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів». В технічні паспорти, інвентарні картки або інші реєстри аналітичного обліку відповідних об'єктів основних засобів заносяться дані про змінені техніко-економічні характеристики (вартість, потужність, площа тощо) в результаті їх поліпшення.

3. Економічний зміст та облік переоцінки основних засобів

Переоцінка основних засобів – це доведення залишкової вартості об'єкта основних засобів до його справедливої вартості шляхом її уцінки або дооцінки.

Переоцінці не підлягають малоцінні необоротні активи та бібліотечні фонди, якщо їх амортизація нараховується методами – 50% у першому та 50% в останньому місяці використання, а також 100% у першому місяці використання.

На практиці переоцінка проводиться для забезпечення достовірності показників фінансової звітності щодо вартості основних засобів та фінансових результатів, що дає можливість:

- 1) збільшити інвестиційну привабливість підприємства;
- 2) залучити кредити;
- 3) виконати умови тендеру чи комерційного договору та ін.

Етапи проведення переоцінки:

1. Видання наказу про переоцінку основних засобів та створення комісії з переоцінки.
2. Визначення комісією справедливої вартості об'єктів та розрахунок індексів переоцінки.
3. Складання відомості переоцінки основних засобів та їх затвердження керівником підприємства.
4. Відображення результатів переоцінки в обліку та фінансовій звітності.

Згідно з п.16 П(С)БО 7 «Основні засоби» підприємство **може** переоцінювати об'єкт основних засобів, якщо залишкова вартість цього об'єкта суттєво відрізняється від його справедливої вартості на дату балансу.

З метою дотримання принципу послідовності бухгалтерського обліку встановлюється величина суттєвості для зміни вартості для кожної групи основних засобів. Для того, щоб отримана величина суттєвості не була для підприємства обов'язковою, у наказі про облікову політику необхідно вказати не на обов'язковість проведення переоцінки, а на **можливість**, що передбачено в п.16 П(С)БО 7.

Відповідно до [п.34 ст.7 Методичних рекомендацій з бухгалтерського обліку основних засобів](#) порогом суттєвості для проведення переоцінки або зменшення корисності основних засобів може прийматися величина, що дорівнює:

- 1) 1 відсотку чистого прибутку (збитку) підприємства;
- 2) або величина, що дорівнює 10 відсотковому відхиленню залишкової та справедливої вартості об'єктів основних засобів.

У [статті 7 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні»](#) сказано, що проводити професійну оцінку майна **обов'язково** при переоцінці основних засобів для цілей бухгалтерського обліку.

Документальним підтвердженням ринкової вартості об'єкта основних засобів є звіт про оцінку майна (акт оцінки майна), складений оцінювачем і затверджений керівником підприємства (ст.12 Закону).

При переоцінці об'єкта основних засобів на ту ж дату проводиться переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить даний об'єкт. Переоцінена первісна вартість, сума зносу та індекс переоцінки об'єкта основних засобів визначається таким чином:

Переоцінена первісна вартість = **Первісна вартість** x **Індекс переоцінки**

Переоцінена сума зносу = **Сума зносу** x **Індекс переоцінки**

Індекс переоцінки =
$$\frac{\text{Справедлива вартість об'єкта, що переоцінюється}}{\text{Залишкова вартість об'єкта, що переоцінюється}}$$

Сума дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів включається до складу капіталу у дооцінках та відображається в іншому сукупному доході:

Дт 10 «Основні засоби» – Кт 411 «Дооцінка (уцінка) основних засобів» – на суму дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів;

Дт 10 «Основні засоби» – Кт 131 «Знос основних засобів» – на суму дооцінки зносу об'єкта основних засобів

а сума уцінки – до складу витрат:

Дт 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій» –

Кт 10 «Основні засоби» – на суму уцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів;

Дт 131 «Знос основних засобів» – Кт 10 «Основні засоби» – на суму уцінки зносу об'єкта основних засобів

У разі наявності (на дату проведення чергової дооцінки об'єкта основних засобів) перевищення суми попередніх уцінок об'єкта над сумою попередніх дооцінок залишкової вартості цього об'єкта, сума чергової (останньої) дооцінки, але не більше зазначеного перевищення, включається до складу доходів звітного періоду:

Дт 10 «Основні засоби» – Кт 746 «Інші доходи» – на суму дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів у межах попередньої уцінки;

Дт 10 «Основні засоби» – Кт 131 «Знос основних засобів» – на суму дооцінки зносу об'єкта основних засобів

а різниця (якщо сума чергової (останньої) дооцінки більше зазначеного перевищення) спрямовується на збільшення капіталу у дооцінках та відображається в іншому сукупному доході:

Дт 10 «Основні засоби» – Кт 411 «Дооцінка (уцінка) основних засобів» – на суму перевищення дооцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів над попередніми уцінками;

Дт 10 «Основні засоби» – Кт 131 «Знос основних засобів» – на суму перевищення дооцінки зносу об'єкта основних засобів над попередніми уцінками

У разі наявності (на дату проведення чергової (останньої) уцінки об'єкта основних засобів) перевищення суми попередніх дооцінок об'єкта над сумою попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта сума чергової (останньої) уцінки, але не більше зазначеного перевищення, спрямовується на зменшення капіталу у дооцінках та відображається в іншому сукупному доході:

Дт 411 «Дооцінка (уцінка) основних засобів» –

Кт 10 «Основні засоби» – на суму уцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів у межах попередніх дооцінок;

Дт 131 «Знос основних засобів» – Кт 10 «Основні засоби» – на суму уцінки зносу об'єкта основних засобів у межах попередніх дооцінок

а різниця (якщо сума чергової (останньої) уцінки більше зазначеного перевищення) включається до витрат звітного періоду:

Дт 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій» –

Кт 10 «Основні засоби» – на суму уцінки залишкової вартості об'єкта основних засобів;

Дт 131 «Знос основних засобів» – Кт 10 «Основні засоби» – на суму уцінки зносу об'єкта основних засобів

При вибутті об'єктів основних засобів, які раніше були переоцінені, перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта основних засобів включається до складу нерозподіленого прибутку з одночасним зменшенням капіталу у дооцінках:

Дт 411 «Дооцінка (уцінка) основних засобів» –

Кт 441 «Прибуток нерозподілений» – на перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок

Перевищення сум попередніх дооцінок об'єкта основних засобів над сумою попередніх уцінок залишкової вартості цього об'єкта основних засобів може щомісяця (щокварталу, раз на рік) у сумі, пропорційній нарахуванню амортизації, включатися до складу нерозподіленого прибутку з одночасним зменшенням капіталу у дооцінках (про обрану періодичність зазначаємо в обліковій політиці):

***Дп 411 «Дооцінка (уцінка) основних засобів» –
Кт 441 «Прибуток нерозподілений» – на перевищення сум
попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок***

При цьому до складу нерозподіленого прибутку при вибутті цього об'єкта включається залишок перевищення сум попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок такого об'єкта, що відображений у складі капіталу у дооцінках. Відомості про суму перевищення попередніх дооцінок над сумою попередніх уцінок об'єкта, що включені до складу нерозподіленого прибутку, заносяться до реєстрів аналітичного обліку основних засобів.

4. Облік зменшення корисності необоротних активів

Негативні явища в економіці можуть впливати на зменшення балансової вартості активів підприємства. Для відображення такого негативного впливу застосовують механізм зменшення корисності активів

Порядок обліку та розкриття інформації про зменшення корисності необоротних активів визначає НП(С)БО 28 «Зменшення корисності активів», який застосовується для зменшення корисності всіх активів за винятком: запасів (НП(С)БО 9), активів, які виникають від будівельних контрактів (НП(С)БО 18), відстрочених податкових активів (НП(С)БО 17), активів, які виникають внаслідок виплат працівникам (НП(С)БО 26), а також фінансових активів, що обліковуються за справедливою вартістю (НП(С)БО 13).

На дату річного балансу підприємство має оцінювати, чи існують **ознаки можливого зменшення корисності активу**, а саме:

1. Зменшення ринкової вартості активу протягом звітного періоду на суттєво більшу величину, ніж очікувалось.
2. Застаріння або фізичне пошкодження активу.
3. Суттєві негативні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство, що відбулися протягом звітного періоду або очікувані найближчим часом.
4. Збільшення протягом звітного періоду ринкових ставок відсотка або інших ринкових ставок доходу від інвестицій, яке може вплинути на ставку дисконту і суттєво зменшити суму очікуваного відшкодування ризику.
5. Перевищення балансової вартості чистих активів на їх ринковою вартістю.

6. Суттєві зміни способу використання активу протягом звітного періоду або такі очікувані зміни в наступному періоді, які негативно впливають на діяльність підприємства.

7. Інші свідчення того, що ефективність активу є або буде гіршою, ніж очікувалось.

Зменшення корисності означає втрату економічної вигоди в сумі перевищення залишкової вартості активу над сумою його очікуваного відшкодування.

Сума очікуваного відшкодування активу – найбільша з двох оцінок: чиста вартість реалізації активу (справедлива вартість активу за вирахуванням очікуваних витрат на його реалізацію) або теперішня вартість майбутніх чистих грошових надходжень від активу.

Приклад визначення корисності активів наведено в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Порядок розрахунку визначення корисності активів, тис. грн.

Назва активу	Залишкова вартість активу	Теперішня вартість майбутніх чистих грошових надходжень	Чиста вартість реалізації активу	Справедлива вартість активу	Очікувані витрати на реалізацію активу	Сума очікуваного відшкодування активу (більша з двох величин: гр.3 або гр.4)	Визначення зменшення корисності активу
1	2	3	4=5-6	5	6	7	8=2-7
Офіс	600	625	650	660	10	650	Зменшення корисності немає
Цех	1200	1000	1100	1150	50	1100	Зменшення корисності в сумі 100 тис. грн.
Магазин	1500	1300	1200	1100	100	1300	Зменшення корисності в сумі 200 тис. грн.

Відповідно до п. 15 П(С)БО 28 втрати від зменшення корисності активу визнаються іншими витратами, а щодо активів, відображених в обліку за переоціненою вартістю, – у порядку, передбаченому відповідним П(С)БО з одночасним зменшенням його балансової (залишкової) вартості.

*Дп 972 «Втрати від зменшення корисності активів» – Кт 131
«Знос основних засобів»*

Приклад 10

Підприємство має у власності офісний центр, який перебуває на непідконтрольній Україні території Донецької області. Первісна вартість цього об'єкту основних засобів – 500 000 грн, сума нарахованого зносу – 320 000 грн.

Розв'язок:

Такий офісний центр обліковується у складі активів підприємства. Оцінюючи негативний вплив змін в економічному і правовому середовищі (неможливість використання та контролю цього активу) підприємство визнає витрати від зменшення корисності у сумі залишкової вартості приміщення:

***Дт 972 «Втрати від зменшення корисності активів» – Кт 131
«Знос основних засобів» - 500 000 – 320 000 = 180 000 грн***

Після визнання втрат від зменшення корисності нарахування амортизації здійснюється, виходячи з нової балансової (залишкової) вартості активу і переглянутого (у разі зміни) строку його корисного використання.

Підприємство визначає і відображає вигоди від відновлення корисності активу, якщо на дату річного балансу **перестали існувати ознаки зменшення корисності**, а саме:

1. Суттєве збільшення ринкової вартості активу протягом звітного періоду.

2. Суттєві позитивні зміни в технологічному, ринковому, економічному або правовому середовищі, у якому діє підприємство.

3. Зменшення протягом звітного періоду ринкових ставок відсотка або інших ринкових ставок доходу від інвестицій, яке може виплинути на ставку дисконту і суттєво збільшити суму очікуваного відшкодування активу.

4. Суттєві зміни активу та/або способу його використання протягом звітного періоду або такі очікувані зміни в наступному періоді, які позитивно вплинуть на діяльність підприємства.

5. Інші свідчення того, що ефективність активу є або буде кращою, ніж очікувалось.

Якщо ознаки зменшення корисності перестали існувати, то вигоди від відновлення корисності активу визнаються іншим доходом, а щодо активів, відображених в обліку за переоціненою вартістю – у порядку, передбаченому відповідним НП(С)БО з одночасним збільшенням його балансової (залишкової) вартості.

Дп 131 «Знос основних засобів» – Кт 742 «Дохід від відновлення корисності активу»

Балансова (залишкова) вартість активу, збільшена внаслідок відновлення його корисності, **не повинна перевищувати** балансову (залишкову) вартість цього активу, визначену на дату відновлення корисності без урахування попередньої суми втрат від зменшення його корисності.

5. Облік гудвілу

Відповідно до П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» якщо підприємство придбало чисті активи іншого підприємства, що ліквідується, то, починаючи з дати придбання покупець відображає в балансі активи та зобов'язання придбаного підприємства та будь-який гудвіл.

Гудвіл – перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів та зобов'язань на дату балансу (**або** перевищення вартості придбання над вартістю придбаних ідентифікованих чистих активів).

Чисті активи – активи підприємства за вирахуванням зобов'язань.

Відповідно до пункту 14.1.40. Податкового кодексу України, **гудвіл (вартість ділової репутації)** – нематеріальний актив, вартість якого визначається як різниця між ринковою ціною та балансовою вартістю активів підприємства як цілісного майнового комплексу, що виникає в результаті використання кращих управлінських якостей, домінуючої позиції на ринку товарів, послуг, нових технологій тощо. Вартість гудвілу **не підлягає амортизації і не враховується під час визначення витрат платника податку на прибуток**, щодо активів якого виник такий гудвіл.

В обліку визначення гудвілу проводиться за допомогою бухгалтерського розрахунку, що складається на підставі передавального акту і договору купівлі-продажу, перед підписанням якого вивчаються наступні документи:

- 1) інвентаризаційні документи;
- 2) Баланс (Звіт про фінансовий стан);
- 3) звіт аудитора та експерта з оцінки майна;
- 4) перелік боргових прав та зобов'язань та ін.

Порядок визначення справедливої вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань наведено в Додатку до НП(С)БО 19.

Необхідно зауважити, що норми НП(С)БО 8 «Нематеріальні активи» **не поширюється на гудвіл**, тобто він не є нематеріальним активом.

Для узагальнення інформації щодо гудвілу призначений **рахунок 191 «Гудвіл»**, - за дебетом якого відображається вартість гудвілу, що виникає при придбанні іншого підприємства, за кредитом – втрати від зменшення корисності гудвілу і сума списаного гудвілу.

Приклад 11

Підприємство «А» придбало майно ліквідованого підприємства «Б» за 450 000 грн. При цьому справедлива вартість активів, власного капіталу та зобов'язань придбаного підприємства склали: основні засоби – 50 000 грн., готова продукція – 35 000 грн., дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями – 340 000 грн., грошові кошти на поточному рахунку в банку – 40 000 грн.; статутний капітал – 200 000 грн., кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги – 165 000 грн.

Розв'язок:

1. Визначаємо величину чистих активів:

$$ЧА = (300\ 000 + 35\ 000 + 90\ 000 + 40\ 000) - 165\ 000 = 300\ 000 \text{ грн.}^*$$

* не враховуємо суму статутного капіталу, оскільки він не відноситься до зобов'язань

2. Оскільки вартість придбання (450 000 грн.) > величини чистих активів (300 000 грн.), то гудвіл дорівнює:

$$ВП - ЧА = 450\ 000 - 300\ 000 = 150\ 000 \text{ грн.}$$

3. Перераховано кошти за придбане підприємство: **Дт 685 – Кт 311 – 450 тис. грн.**

4. Зараховано на баланс (всі придбані активи та зобов'язання відображаємо на рахунку 685 «Розрахунки з іншими контрагентами»):

- основні засоби: **Дт 10 – Кт 685 – 50 000 грн.**
- готову продукцію: **Дт 26 – Кт 685 – 35 000 грн.**
- дебіторську заборгованість: **Дт 361 – Кт 685 – 340 000 грн.**
- грошові кошти: **Дт 311 – Кт 685 – 40 000 грн.**
- кредиторську заборгованість: **Дт 685 – Кт 631 – 165 000 грн.**

5. Відображено суму гудвілу: **Дт 191 – Кт 685 – 150 000 грн.**

Гудвіл відображаються за залишковою вартістю у вписуваному рядку 1050 «Гудвіл» Балансу (Звіту про фінансовий стан).

Зархований на баланс гудвіл надалі оцінюється на наявність ознак можливого зменшення його корисності в порядку, передбаченому НП(С)БО 28 «Зменшення корисності активів».

Якщо гудвіл на кінець року не відповідає ознакам активу (не очікується економічних вигід від його використання), то він списується з включенням залишкової вартості до витрат:

Дт 976 «Списання необоротних активів» – Кт 191 «Гудвіл»

Якщо на дату придбання або на дату обміну вартість частки покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов'язань і непередбачених зобов'язань об'єкта придбання перевищує сукупність витрат на об'єднання підприємств та/або видів їх господарської діяльності, то сума перевищення визнається доходом.

Дт 191 «Гудвіл» – Кт 746 «Інші доходи»

6. Податкові різниці з обліку необоротних активів

Відповідно до п.138.1. статті 138 Податкового кодексу України **фінансовий результат до оподаткування збільшується:**

– на суму нарахованої амортизації основних засобів або нематеріальних активів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності;

– на суму уцінки та втрат від зменшення корисності основних засобів або нематеріальних активів, включених до витрат звітного періоду відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності;

– на суму залишкової вартості окремого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, визначеної відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, у разі ліквідації або продажу такого об'єкта.

– на суму залишкової вартості окремого об'єкта невиробничих основних засобів або невиробничих нематеріальних активів, визначеної відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського

обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, у разі ліквідації або продажу такого об'єкта;

- на суму витрат на ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення неvirобничих основних засобів чи неvirобничих нематеріальних активів, віднесених до витрат відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності;

Відповідно до п.138.2. статті 138 Податкового кодексу України **фінансовий результат до оподаткування зменшується:**

- на суму розрахованої амортизації основних засобів або нематеріальних активів відповідно до пункту 138.3 цієї статті;

- на суму залишкової вартості окремого об'єкта основних засобів або нематеріальних активів, визначеної з урахуванням положень цієї статті Кодексу, у разі ліквідації або продажу такого об'єкта;

- на суму дооцінки основних засобів або нематеріальних активів у межах попередньо віднесених до витрат уцінки відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності;

- на суму вигід від відновлення корисності основних засобів або нематеріальних активів у межах попередньо віднесених до витрат втрат від зменшення корисності основних засобів або нематеріальних активів відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності;

- на суму первісної вартості придбання або виготовлення окремого об'єкта неvirобничих основних засобів або неvirобничих нематеріальних активів та витрат на їх ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення, у тому числі віднесених до витрат відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності, у разі продажу такого об'єкта неvirобничих основних засобів або нематеріальних активів, але не більше суми доходу (виручки), отриманої від такого продажу.

138.3.1. Розрахунок амортизації основних засобів або нематеріальних активів здійснюється відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку або міжнародних стандартів фінансової звітності з урахуванням обмежень, встановлених підпунктом 14.1.138 пункту 14.1 статті 14 Податкового кодексу України, підпунктами 138.3.2-138.3.4 цього пункту. При такому розрахунку застосовуються методи нарахування амортизації, передбачені

національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, крім «виробничого» методу.

Для розрахунку амортизації відповідно до положень цього пункту визначається вартість основних засобів та нематеріальних активів без урахування їх переоцінки (уцінки, дооцінки), проведеної відповідно до положень бухгалтерського обліку.

138.3.2. Не підлягають амортизації та проводяться за рахунок відповідних джерел:

- вартість гудвілу;
 - витрати на придбання/самостійне виготовлення невиробничих основних засобів, невиробничих нематеріальних активів;
 - на ремонт, реконструкцію, модернізацію або інші поліпшення невиробничих основних засобів, невиробничих нематеріальних активів.
- Термін «невиробничі основні засоби», «невиробничі нематеріальні активи» означають відповідно основні засоби, нематеріальні активи, не призначені для використання в господарській діяльності платника податку.

138.3.3. Мінімально допустимі строки амортизації основних засобів та інших необоротних активів:

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
1	2
група 1 - земельні ділянки	-
група 2 - капітальні витрати на поліпшення земель, не пов'язані з будівництвом	15
група 3 - будівлі	20
споруди	15
передавальні пристрої	10
група 4 - машини та обладнання	5
З них:	
електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, пов'язані з ними комп'ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, які визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх	2

Групи	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
1	2
підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (в тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує 2500 гривень	
група 5 - транспортні засоби	5
група 6 - інструменти, прилади, інвентар, меблі	4
група 7 - тварини	6
група 8 - багаторічні насадження	10
група 9 - інші основні засоби	12
група 10 - бібліотечні фонди, збереження Національного архівного фонду України	-
група 11 - малоцінні необоротні матеріальні активи	-
група 12 - тимчасові (нетитульні) споруди	5
група 13 - природні ресурси	-
група 14 - інвентарна тара	6
група 15 - предмети прокату	5
група 16 - довгострокові біологічні активи	7

У разі коли строки корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів в бухгалтерському обліку менше ніж мінімально допустимі строки амортизації основних засобів та інших необоротних активів, то для розрахунку амортизації використовуються строки, встановлені цим підпунктом.

У разі коли строки корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів в бухгалтерському обліку дорівнюють або є більшими, ніж ті, що встановлені цим підпунктом, то для розрахунку амортизації використовуються строки корисного використання (експлуатації) об'єкта основних засобів, встановлені в бухгалтерському обліку.

1. Поняття та класифікація оренди.
2. Облік операційної оренди в орендодавця.
3. Облік операційної оренди в орендаря.
4. Облік фінансової оренди в орендодавця.
5. Облік фінансової оренди в орендаря.

1. Поняття та класифікація оренди

Договір оренди активів оформляється відповідно до глави [58 Цивільного кодексу України](#) «Найм (оренда)». У договорі серед інших варто зазначити наступні умови оренди, які впливають на облік та оподаткування:

- строк оренди;
- порядок документального оформлення передачі в оренду та фіксації технічних показників активу;
- умови проведення поліпшень та ремонту активу орендарем та порядок їх компенсації тощо.

Методологічні засади відображення орендних операцій в бухгалтерському обліку та їх розкриття у фінансовій звітності визначені НП(С)БО 14 «Оренда».

Оренда – це угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку.

Ключовим у цьому визначенні є передавання **права користування активом**. Тому будь-яке передавання активу (на зберігання, комісію тощо), яке не передбачає передавання права користування ним, не є орендою.

З метою ведення бухгалтерського обліку **оренду поділяють на:**

- 1) операційну;
- 2) фінансову.

Операційна – оренда інша, ніж фінансова.

Фінансова оренда – це оренда, що передбачає передачу орендарю всіх ризиків та вигід, пов'язаних з правом користування та володіння активом. Фактично фінансова оренда є продажем активу з відстрочкою платежу.

Оренда вважається фінансовою за наявності хоча б однієї з наведених нижче **ознак**:

- 1) орендар набуває право власності на орендований актив після закінчення строку оренди;
- 2) орендар має можливість та намір придбати актив за ціною, нижчою за його справедливую вартість на дату придбання;
- 3) строк оренди становить більшу частину строку корисного використання об'єкта оренди;
- 4) теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливую вартість об'єкта оренди;
- 5) орендований актив має особливий характер, що дає змогу лише орендареві використовувати його без витрат на його модернізацію, модифікацію, дообладнання;
- 6) орендар може подовжити оренду активу за плату, значно нижчу за ринкову орендну плату;
- 7) оренда може бути припинена орендарем, який відшкодує орендодавцю його втрати від припинення оренди;
- 8) доходи або втрати від змін справедливої вартості об'єкта оренди на кінець терміну оренди належать орендарю.

Суборенда – угода про передачу орендарем орендованого ним об'єкта в оренду третій особі.

2. Облік операційної оренди в орендодавця

Оскільки при операційній оренді перехід права власності на орендований актив до орендаря не відбувається, орендодавець відображає його на балансових рахунках. При цьому кореспондують лише відповідні аналітичні рахунки.

Бухгалтерський облік операційної оренди в орендодавця залежить від того чи є оренда основним видом його діяльності.

Оренда є основним видом діяльності орендодавця.

Нарахування амортизації об'єкта операційної оренди відображається орендодавцем за кредитом рахунку 13 «Знос необоротних активів» із включенням суми зносу до складу **витрат виробництва**.

Дохід від операційної оренди (крім доходу від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) визнається **доходом від реалізацій послуг** відповідного звітного періоду на прямолінійній основі протягом строку оренди або з урахуванням способу одержання економічних вигод, пов'язаних з використанням об'єкта операційної оренди.

Приклад 1

ТОВ «Синтез», **основним видом діяльності якого є оренда**, здає в оренду ПП «Альтернатива» виробничу лінію на строк з 01.02.2025 р. по 31.01.2026 р. Орендною угодою передбачено сплату орендної плати у розмірі 12 000 грн., в тому числі ПДВ в кінці кожного місяця та відшкодування орендарю витрат на можливу модернізацію цього об'єкта оренди.

Існує така інформація про виробничу лінію на 01.02.2025 р.: первісна вартість – 500 000 грн, сума нарахованого зносу – 100 000 грн, ліквідаційна вартість – 0 грн, строк корисного використання – 5 років.

Відобразити здійснені операції на рахунках бухгалтерського обліку орендодавця.

Розв'язок:

01.02.2025 р.

3. Відображаємо передачу виробничої лінії в оренду (в межах аналітичних рахунків):

Дт 104.1 «Машини та обладнання, передані в оренду» – Кт 104 «Машини та обладнання» – 500 000 грн (на суму первісної вартості)

Дт 131 «Знос основних засобів» – Кт 131.1 «Знос основних засобів, переданих в оренду» – 100 000 грн (на суму нарахованого зносу)

29.02.2025 р. (повторюються в кінці кожного місяця)

4. Нараховано амортизацію на передану в оренду виробничу лінію:

Дт 231 «Надання послуг з оренди» – Кт 131.1 «Знос основних засобів, переданих в оренду» – $(500\,000 / (5 * 12)) = 8\,333,33$ грн

5. Списано собівартість послуг з оренди:

Дт 903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг» – Кт 231 «Надання послуг з оренди» – 8 333,33 грн

6. Відображено дохід звітного періоду від надання послуг оренди:

Дт 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» – Кт 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» – 12 000 грн

7. Відображено ПДВ з доходу звітного періоду:

Дт 703 «Дохід від реалізації робіт і послуг» – Кт 641.1 «Розрахунки за ПДВ» – $12\,000 / 6 = 2\,000$ грн

8. Отримано на поточний рахунок орендну плату за місяць:

Дт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – Кт 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» – 12 000 грн

31.01.2026 р.

9. Відображено повернення виробничої лінії з оренди (в межах аналітичних рахунків):

Дт 104 «Машини та обладнання» – Кт 104.1 «Машини та обладнання, передані в оренду» – 500 000 грн (на суму первісної вартості)

*Дт 131.1 «Знос основних засобів, переданих в оренду» – Кт 131.1 «Знос основних засобів» – 100 000 + 8 333,33*12 = 200 000грн (на суму накопиченого зносу)*

Оренда не є основним видом діяльності орендодавця.

Нарахування амортизації об'єкта операційної оренди відображається орендодавцем за кредитом рахунку 13 «Знос необоротних активів» із включенням суми зносу до складу **інших витрат операційної діяльності**.

Витрати орендодавця з укладення угоди про операційну оренду (юридичні послуги, комісійні винагороди) визнаються **іншими операційними витратами** того звітного періоду, у якому вони мали місце.

Дохід від операційної оренди (крім доходу від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості) визнається **іншим операційним доходом** відповідного звітного періоду на прямолінійній основі протягом строку оренди або з урахуванням способу одержання економічних вигод, пов'язаних з використанням об'єкта операційної оренди.

Приклад 2

ТОВ «Синтез», **основним видом діяльності якого не є оренда**, здає в операційну оренду ПП «Альтернатива» виробничу лінію на строк з 01.02.2025 р. по 31.01.2026 р. Орендною угодою передбачено сплату авансом орендної плати у розмірі 120 000 грн., в тому числі ПДВ та відшкодування орендарю витрат на можливу модернізацію цього об'єкта оренди.

Існує така інформація про виробничу лінію на 01.02.2025 р.: первісна вартість – 500 000 грн, сума нарахованого зносу – 100 000 грн, ліквідаційна вартість – 0 грн, строк корисного використання – 5 років.

Відобразити здійснені операції на рахунках бухгалтерського обліку орендодавця.

Розв'язок:

01.02.2025 р.

1. Відображаємо передачу виробничої лінії в оренду (в межах аналітичних рахунків):

Дт 104.1 «Машини та обладнання, передані в оренду» – Кт 104 «Машини та обладнання» – 500 000 грн (на суму первісної вартості)

Дт 131 «Знос основних засобів» – Кт 131.1 «Знос основних засобів, переданих в оренду» – 100 000 грн (на суму нарахованого зносу)

2. Отримано на поточний рахунок авансовий платіж від орендаря:

Дт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – Кт 69 «Доходи майбутніх періодів» – 120 000 грн

3. Відображено податковий кредит з ПДВ:

Дт 643 «Податкові зобов'язання» – Кт 641.1 «Розрахунки за ПДВ» – 20 000 грн

29.02.2025 р. (повторюються в кінці кожного місяця)

4. Нараховано амортизацію на передану в оренду виробничу лінію:

Дт 949 «Інші витрати операційної діяльності» – Кт 131.1 «Знос основних засобів, переданих в оренду» – $(500\ 000/(5*12)) = 8\ 333,33$ грн

5. Відображено дохід звітного періоду:

Дт 69 «Доходи майбутніх періодів» – Кт 713 «Дохід від операційної оренди активів» – $120\ 000/12 = 10\ 000$ грн

6. Відображено ПДВ з доходу звітного періоду:

Дт 713 «Дохід від операційної оренди активів» – Кт 643 «Податкові зобов'язання» – $10\ 000/6 = 1\ 666,67$ грн

31.01.2026 р.

7. Відображено повернення виробничої лінії з оренди (в межах аналітичних рахунків):

Дт 104 «Машини та обладнання» – Кт 104.1 «Машини та обладнання, передані в оренду» – 500 000 грн (на суму первісної вартості)

Дт 131.1 «Знос основних засобів, переданих в оренду» – Кт 131.1 «Знос основних засобів» – $100\ 000 + 8\ 333,33*12 = 200\ 000$ грн (на суму накопиченого зносу)

3. Облік операційної оренди в орендаря

Оскільки право власності не переходить до орендаря, об'єкт операційної оренди відображається орендарем на позабалансовому рахунку бухгалтерського обліку (рахунок 01 «Орендовані необоротні активи») за вартістю, указану в угоді про оренду.

Затрати орендаря на поліпшення об'єкта операційної оренди (модернізація, модифікація, добудова, дообладнання, реконструкція тощо), що призводять до збільшення майбутніх економічних вигод, які первісно очікувалися від його використання, відображаються орендарем як капітальні інвестиції у створення (будівництво) інших необоротних матеріальних активів (**рахунок 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів»**).

Належна за користування об'єктом операційної оренди плата визнається витратами згідно з НП(С)БО 16 «Витрати» на прямолінійній основі протягом строку оренди або з урахуванням способу одержання економічних вигод, пов'язаних із використанням об'єкта операційної оренди (наприклад, рахунки 23, 91, 92, 93, 94 та ін.).

Приклад 3

ПП «Альтернатива» отримало в операційну оренду виробничу лінію на строк з 01.02.2025 р. по 31.01.2026 р., про яку існує така інформація на 01.02.2025 р.: первісна вартість – 500 000 грн, сума нарахованого зносу – 100 000 грн, ліквідаційна – 0 грн, строк корисного використання – 5 років.

Орендною угодою передбачено сплату орендної плати у розмірі 12 000 грн., в тому числі ПДВ в кінці кожного місяця та невідшкодування орендарю витрат на можливу модернізацію цього об'єкта оренди.

15.05.2025 р. орендар здійснив ремонт виробничої лінії (який призвів до збільшення її потужності) із залученням підрядної організації на суму 15 000 грн, в тому числі ПДВ.

Відобразити здійснені операції на рахунках бухгалтерського обліку орендаря.

Розв'язок:

01.02.2025 р.

1. Отримано в операційну оренду виробничу лінію (на позабалансовому обліку):

Дт 01 «Орендовані необоротні активи» – 400 000 грн (на суму вказану в договорі оренди, в даному випадку – залишкова вартість)

29.02.2025 р. (повторюються в кінці кожного місяця)

2. Відображено отримання послуг з оренди за лютий згідно з актом приймання-передачі послуг з оренди:

Дт 231 «Виробництво» – Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – 12 000/1,2 = 10 000 грн

3. Відображено податковий кредит з ПДВ:

Дт 641.1 «Розрахунки за ПДВ» – Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – 12 000/6 = 2 000 грн

4. Перераховано кошти орендодавцю орендну плату за лютий:

Дт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 12 000 грн

15.05.2025 р.

5. Відображено витрати з ремонту орендованого об'єкта:

Дт 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів» – Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – 15 000/1,2 = 12 500 грн

6. Відображено податковий кредит з ПДВ:

Дт 641.1 «Розрахунки за ПДВ» – Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – 15 000/6 = 2 500 грн

7. Перераховано кошти за ремонт виробничої лінії:

Дт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» – Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 15 000 грн

8. Відображено здійснений ремонт у складі інших необоротних матеріальних активів:

Дт 117 «Інші необоротні матеріальні активи» – Кт 153 «Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів» – 12 500 грн

30.06.2025 р.

9. Нараховано амортизацію інших необоротних матеріальних активів (проводиться щомісячно протягом строку оренди):

Дт 231 «Виробництво» – Кт 132 «Знос інших необоротних матеріальних активів» – 12 500/8 місяців (червень – січень) = 1 562,50 грн

31.01.2026 р.

10. Списано суму нарахованого зносу по інших необоротних матеріальних активах:

Дт 132 «Знос інших необоротних матеріальних активів» – Кт 117 «Інші необоротні матеріальні активи» – 12 500 грн

11. Повернуто виробничу лінію орендодавцю

Кт 01 «Орендовані необоротні активи» – 400 000 грн (на суму, вказану в договорі оренди)

4. Облік фінансової оренди в орендаря

Орендар відображає в бухгалтерському обліку одержаний у фінансову оренду об'єкт одночасно як актив і зобов'язання за найменшою на початок строку оренди оцінкою: справедливою вартістю активу або теперішньою вартістю суми мінімальних орендних платежів.

Різниця між сумою мінімальних орендних платежів та вартістю об'єкта фінансової оренди, за якою він був відображений у бухгалтерському обліку орендаря на початку строку фінансової оренди, є фінансовими витратами орендаря і відображається у бухгалтерському обліку і звітності лише в сумі, що відноситься до звітного періоду. Розподіл фінансових витрат між звітними періодами протягом строку оренди здійснюється із застосуванням орендної ставки відсотка на залишок зобов'язань на початок звітного періоду.

Якщо в угоді про фінансову оренду не вказана орендна ставка відсотка, то для визначення теперішньої вартості суми мінімальних орендних платежів і розподілу фінансових витрат орендар застосовує ставку відсотка на можливі позики орендаря.

Приклади розрахунку фінансових витрат і розподілу їх між звітними періодами наведені в додатку 1 до НП(С)БО 14.

Амортизація об'єкта фінансової оренди нараховується орендарем протягом періоду очікуваного використання активу.

Періодом очікуваного використання об'єкта фінансової оренди є строк корисного використання (якщо угодою передбачено перехід права власності на актив до орендаря) або коротший з двох періодів – строк оренди або строк корисного використання об'єкта фінансової оренди (якщо переходу права власності на об'єкт фінансової оренди після закінчення строку оренди не передбачено).

Приклад 4

02.01.2025 р. компанія «А» одержала в оренду устаткування (первісна вартість – 100 000 грн., сума зносу – 20 000 грн., справедлива вартість – 95 000 грн., строк корисного використання – 5 років, ліквідаційна вартість дорівнює нулю, амортизація нараховується за прямолінійним методом) від компанії «Б» на таких умовах:

- строк оренди – 3 років;
- орендні платежі на загальну суму 20 000 грн. (без ПДВ) сплачуються на початку кожного півріччя;

- орендна ставка відсотка, що використав орендодавець для визначення суми орендної плати, – 24 відсотків річних.
Ставка відсотка на можливі позики орендаря – 26 відсотків річних
Відобразити здійснені операції на рахунках бухгалтерського обліку орендаря.

Розв'язок:

1. Визначаємо мінімальні орендні платежі (будуть дорівнювати мінімальним орендним платежам – 20 000 грн., оскільки інші показники відсутні).

2. Знаходимо їх теперішню вартість (ануїтет до сплати на початок періоду).

Оскільки орендна ставка відсотка відома орендареві і менша, ніж ставка його можливих позик, то для визначення вартості орендованого устаткування та розрахунку платежів орендар застосовує ставку дисконту 24 відсотків річних.

Для визначення теперішньої вартості слід дисконтувати суму щоквартального орендного платежу (20 000 грн.), виходячи зі ставки відсотка за період (півріччя) (12%) і кількості періодів, за які нараховуються відсотки ($3 \times 2 = 6$ півріч).

Для цього застосуємо спеціальну таблицю теперішньої вартості ануїтету однієї грошової одиниці. На перетині «6 періодів» та «12%» бачимо коефіцієнт 4,60478. Звідси, теперішня вартість мінімальних орендних платежів:

$$ТВ \text{ МОП} = 20\,000 \times 4,60478 = 92\,096 \text{ грн.}$$

3. Порівнюємо справедливу вартість устаткування і ТВ МОП. Справедлива вартість устаткування (95000 грн.) перевищує його теперішню вартість (92 096 грн.). Тому вартість устаткування, яка має бути відображена в обліку орендаря на початку оренди, дорівнює теперішній вартості мінімальних орендних платежів.

4. Відображаємо отримане в оренду устаткування:

Дт 152 – Кт 531 «Зобов'язання з фінансової оренди» – 92 096 грн.

Дт 104 «Машини та обладнання» – Кт 152 – 92 096 грн.

Дт 641 – Кт 644 – 18 419 грн.

Оскільки піврічний платіж (без ПДВ) становить 20 000 грн., то загальна сума платежів за весь строк оренди становитиме: $20\,000 \times 6 = 120\,000$ грн.

5. Визначаємо фінансові витрати як різницю між сумою мінімальних орендних платежів та вартістю об'єкта фінансової оренди:

120 000 – 92 096 грн. = 27 904 грн. – сума відсотків за весь період оренди (рахунок 952 «Інші фінансові витрати»).

6. Розрахуємо в таблиці 1 орендні платежів та дисконтовані суми зобов'язань з оренди.

Розподіл фінансових витрат між звітними періодами протягом строку оренди здійснюється із застосуванням орендної ставки відсотка на залишок зобов'язань на початок звітного періоду (НП(С)БО 14).

Таблиця 3.1

Розрахунок орендних платежів

Дата	Річний орендний платіж	Фінансові витрати (ставка відсотка × залишок зобов'язань минулого періоду)	Зменшення зобов'язань з оренди (за устаткування)	Залишок зобов'язань з оренди
1	2	3	4=2-3	5
				92096
02.01.2025	20000	-	20000	72096
01.07.2025	20000	8652	11348	60748
02.01.2026	20000	7290	12710	48038
01.07.2026	20000	5765	14235	33803
02.01.2027	20000	4056	15944	17856
01.07.2027	20000	2143	17856	0
Всього	120000	27906	92094	x

Як впливає з таблиці, кожний орендний платіж включає два елементи:

- зменшення зобов'язання з оренди;
 - фінансові витрати (витрати на сплату відсотків).
- Крім того, слід сплатити ПДВ (20% суми платежу).

02.01.2025

Оскільки платежі здійснюються на початку року, фінансові витрати у складі першого платежу дорівнюють нулю.

7. Враховуючи, що частина зобов'язання з оренди в сумі 31 348 грн. (20 000 + 11 348) припадає на поточний рік, їх слід відобразити у складі поточних зобов'язань:

Дт 531 «Зобов'язання з фінансової оренди» – Кт 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті» – 31 348 грн.

Перший орендний платіж відображається записом:

Дт 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті» – Кт 311 – 20 000 грн.

Дт 644 «Податковий кредит» – Кт 311 – 4 000 грн.

01.07.2025

8. На початку півріччя нараховуємо відсоток за оренду:

Дт 39 – Кт 311 – 8 652 грн.

Відображаємо зменшення зобов'язань з оренди:

Дт 611 – Кт 311 – 11 348 грн.

Дт 644 – Кт 311 – 2 269,60 грн.

Щомісяця:

Дт 952 «Інші фінансові витрати» – Кт 39 – 1442 грн.

Аналогічно за інші періоди. Амортизація.

Приклад 5

Умова прикладу 4. Орендні платежі на загальну суму 20 000 грн. (без ПДВ) сплачуються в кінці кожного півріччя.

Відобразити здійснені операції на рахунках бухгалтерського обліку орендаря.

Розв'язок:

1. Визначаємо мінімальні орендні платежі (будуть дорівнювати мінімальним орендним платежам – 20 000 грн., оскільки інші показники відсутні).

2. Знаходимо їх теперішню вартість (звичайний ануїтет).

Оскільки орендна ставка відсотка відома орендареві і менша, ніж ставка його можливих позик, то для визначення вартості орендованого устаткування та розрахунку платежів орендар застосовує ставку дисконту 24 відсотків річних.

Для визначення теперішньої вартості слід дисконтувати суму щоквартального орендного платежу (20 000 грн.), виходячи зі ставки відсотка за період (півріччя) (12%) і кількості періодів, за які нараховуються відсотки (3 x 2 = 6 півріч).

Для цього застосуємо спеціальну таблицю теперішньої вартості ануїтету однієї грошової одиниці. На перетині «6 періодів» та «12%» бачимо коефіцієнт 4,1114. Звідси, теперішня вартість мінімальних орендних платежів:

ТВ МОП = 20 000 x 4,1114 = 82 228 грн.

3. Порівнюємо справедливу вартість устаткування і ТВ МОП. Справедлива вартість устаткування (95 000 грн.) перевищує його теперішню вартість (82 228 грн.). Тому вартість устаткування, яка має бути відображена в обліку орендаря на початку оренди, дорівнює теперішній вартості мінімальних орендних платежів.

4. Відображаємо отримане в оренду устаткування:

152 – 531 «Зобов'язання з фінансової оренди» – 82 228 грн.

104 «Машини та обладнання» – 152 – 82 228 грн.

641 – 644 – 16 446 грн.

Оскільки піврічний платіж (без ПДВ) становить 20000 грн., то загальна сума платежів за весь строк оренди становитиме: 20000 x 6 = 120 000 грн.

5. Визначаємо фінансові витрати як різницю між сумою мінімальних орендних платежів та вартістю об'єкта фінансової оренди: 120 000 – 82 228 грн. = 37 772 грн. – сума відсотків за весь період оренди (рахунок 952 «Інші фінансові витрати»).

6. Розрахуємо в таблиці 1 орендні платежів та дисконтовані суми зобов'язань з оренди.

Розподіл фінансових витрат між звітними періодами протягом строку оренди здійснюється із застосуванням орендної ставки відсотка на залишок зобов'язань на початок звітного періоду (П(С)БО 14).

Таблиця 3.2

Розрахунок орендних платежів

Дата	Річний орендний платіж	Фінансові витрати (ставка відсотка × залишок зобов'язань минулого періоду)	Зменшення зобов'язань з оренди (за устаткування)	Залишок зобов'язань з оренди
1	2	3	4=2-3	5
02.01.2025	-	-	-	82228
30.06.2025	20000	9867	10133	72095
31.12.2025	20000	8651	11349	60746
30.06.2026	20000	7290	12710	48036
31.12.2026	20000	5764	14236	33800
30.06.2027	20000	4056	15944	17856
31.12.2027	20000	2143	17856	0
Всього	120000	27906	92094	x

30.06.2025

Оскільки платежі здійснюються на початку року, фінансові витрати у складі першого платежу дорівнюють нулю.

7. Враховуючи, що частина зобов'язання з оренди в сумі 21 482 грн. (10 133 + 11 349) припадає на поточний рік, їх слід відобразити у складі поточних зобов'язань:

531 «Зобов'язання з фінансової оренди» – 611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті» – 21 482 грн.

Перший орендний платіж відображається записом:

611 «Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями в національній валюті» – 311 – 10 133 грн.

644 «Податковий кредит» – 311 – 2026,60 грн.

952 «Інші фінансові витрати» – 684 «Розрахунки за нарахованими відсотками» – 9 867 грн.

Аналогічно за інші періоди. Амортизація.

5. Облік фінансової оренди в орендодавця

Орендодавець відображає в бухгалтерському обліку наданий у фінансову оренду об'єкт як дебіторську заборгованість орендаря в сумі мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості за вирахуванням фінансового доходу, що підлягає отриманню, з визнанням іншого доходу (доходу від реалізації необоротних активів). Одночасно залишкова вартість об'єкта фінансової оренди виключається з балансу орендодавця з відображенням у складі інших витрат (собівартості реалізованих необоротних активів).

Різниця між сумою мінімальних орендних платежів і негарантованої ліквідаційної вартості об'єкта фінансової оренди та теперішньою вартістю вказаної суми, що визначена за орендною ставкою відсотка, є фінансовим доходом орендодавця.

Розподіл фінансового доходу між звітними періодами протягом строку оренди здійснюється із застосуванням орендної ставки відсотка на залишок дебіторської заборгованості орендаря на початок звітного періоду.

Приклад розрахунку фінансового доходу і його розподілу між звітними періодами наведено в додатку 2 до НП(С)БО 14.

Актив фінансової оренди, визнаний утримуваним для продажу, відображається орендодавцем відповідно до НП(С)БО 27 «Необоротні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність».

Приклад 6

Умова прикладу 4.

Відобразити здійснені операції на рахунках бухгалтерського обліку орендодавця.

Розв'язок:

02.01.2025

943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів» – 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» – 80 000 грн.

181 «Заборгованість за майно, що передано у фінансову оренду» – 712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів» – 110 505 грн.

712 – 641/1 – 18 419 грн.

377 – 181 – 37618 грн.

311 – 377 – 24000 грн.

01.07.2025

311 – 377 – 13 618 грн.

373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 732 «Відсотки одержані» – 8 652 грн.

Тема 4

Облік фінансових інвестицій

1. Поняття та види фінансових інвестицій.
2. Первісна оцінка та облік придбання фінансових інвестицій.
3. Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу.
4. Облік фінансових інвестицій за амортизованою собівартістю.
5. Облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі.

1. Поняття та види фінансових інвестицій

Відповідно до НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти», **фінансові інвестиції** – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інвестиції та її розкриття у фінансовій звітності

визначає НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції», згідно з яким **порядок обліку фінансових інвестицій залежить від:**

- 1) строку інвестування;
- 2) ступеня ліквідності;
- 3) форми інвестицій;
- 4) намірів інвестора щодо цих інвестицій;
- 5) характеру взаємовідносин між інвестором і об'єктом інвестування.

Залежно від строку інвестування та ступеня ліквідності розрізняють фінансові інвестиції:

- 1) довгострокові;
- 2) поточні.

Поточні фінансові інвестиції – це інвестиції на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент (субрахунок 352 «Інші поточні фінансові інвестиції»). З метою обліку і звітності з їх складу виділяють еквіваленти грошових коштів.

Еквіваленти грошових коштів – це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і які характеризуються незначним ризиком зміни їх вартості (субрахунок 351 «Еквіваленти грошових коштів»).

Довгострокові фінансові інвестиції – це інвестиції на період більше одного року, а також усі інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані у будь-який момент (рахунок 14 «Довгострокові фінансові інвестиції»).

Поточні та довгострокові інвестиції можуть бути перетворені у інструменти капіталу (акції, паї, частки тощо), боргові інструменти (облігації, векселі) та похідні фінансові інструменти.

Залежно від намірів інвестора фінансові інвестиції поділяють на інвестиції:

- 1) призначені для продажу;
- 2) утримувані до погашення;
- 3) доступні для продажу.

Залежно від характеру взаємовідносин між інвестором і об'єктом інвестування розрізняють інвестиції:

- 1) пов'язаним сторонам;
- 2) непов'язаним сторонам.

Пов'язані сторони – це особи, стосунки між якими обумовлюють можливість однієї сторони **контролювати** іншу або **здійснювати суттєвий вплив** на прийняття фінансових і операційних рішень іншою стороною.

Контроль – вирішальний вплив на фінансову, господарську і комерційну політику підприємства або підприємництва з метою одержання вигод від його діяльності (НП(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»).

Материнське (холдингове) підприємство – підприємство, яке здійснює контроль дочірніх підприємств.

Дочірнє підприємство – підприємство, яке перебуває під контролем материнського (холдингового) підприємства.

Спільна діяльність – господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об'єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними.

Спільний контроль – розподіл контролю за господарською діяльністю відповідно до угоди про ведення спільної діяльності.

Суттєвий вплив – повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської та комерційної політики об'єкта інвестування без здійснення контролю цієї політики.

Свідченням суттєвого впливу, зокрема, можуть бути:

- 1) володіння двадцятьма або більше відсотками акцій (статутного капіталу) підприємства;
- 2) представництво в раді директорів або аналогічному керівному органі підприємства;
- 3) участь у прийнятті рішень;
- 4) взаємообмін управлінським персоналом;
- 5) забезпечення підприємства необхідною техніко-економічною інформацією.

У випадку суттєвого впливу підприємство – об'єкт інвестування є асоційованим підприємством.

Таблиця 4.1

Відображення фінансових інвестицій на рахунках обліку та в балансі (звіті про фінансовий стан)

Види фінансових інвестицій	Рахунок (субрахунок)	Стаття (рядок) балансу (звіту про фінансовий стан)
Довгострокові	141 «Інвестиції пов'язаним сторонам за методом обліку участі в капіталі»	Довгострокові фінансові інвестиції, які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств (1030)
	142 «Інші інвестиції пов'язаним сторонам»	Інші фінансові інвестиції (1035)

	143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»	
Поточні	352 «Інші поточні фінансові інвестиції»	Поточні фінансові інвестиції (1160)
Еквіваленти грошових коштів	351 «Еквіваленти грошових коштів»	Грошові кошти та їх еквіваленти (1165)

2. Первісна оцінка та облік придбання фінансових інвестицій

Придбання фінансових інвестицій може здійснюватися:

- 1) за грошові кошти;
- 2) шляхом обміну на цінні папери власної емісії;
- 3) шляхом обміну на інші активи.

Фінансові інвестиції первісно оцінюють та відображають у бухгалтерському обліку за їх **собівартістю**, складається з ціни її придбання, комісійних винагород, мита, податків, зборів, обов'язкових платежів та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням фінансової інвестиції.

Приклад 1

Підприємство стало учасником ПАТ шляхом підписки на його акції в сумі 600 000 грн. та оплатило витрати, пов'язані з реєстрацією, в сумі 10 000 грн. та консультаційні послуги – 15 000 грн.

Розв'язок:

Дт 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» - Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 600 000 грн.
 Дт 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» - Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 10 000 грн.
 Дт 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» - Кт 685 «Розрахунки з іншими кредиторами» - 15 000 грн

Собівартість фінансової інвестиції, придбаної шляхом обміну на цінні папери власної емісії, визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів.

Приклад 2

ПАТ «Енергія» придбало 10 % акцій ПрАТ «Альфа» в обмін на 5 % акцій власної емісії, щодо ціни яких існує наступна інформація на дату придбання: номінальна вартість акцій ПАТ «Енергія» – 20 000 грн., справедлива – 25 000 грн.

Розв'язок:

Оскільки ПАТ «Енергія» придбало лише 10 % акцій об'єкта інвестування (менше 20 %) та немає інших свідчень суттєвого впливу чи контролю, то зазначені підприємства є непов'язаними сторонами (143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»).

Крім того, відповідно до НП(С)БО 12, собівартість фінансової інвестиції придбаної шляхом обміну на цінні папери власної емісії визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів.

На дату реєстрації акціонерного товариства «Енергія»:

Дт 46 «Неоплачений капітал» – Кт 401 «Статутний капітал» –
20000/0,05 = 400 000 грн.

На дату придбання:

Дт 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – Кт 46 «Неоплачений капітал» – 20 000 грн.

Дт 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – Кт 421 «Емісійний дохід» – 25 000 – 20 000 = 5 000 грн.

Приклад 3

ПАТ «Енергія» придбало 10 % акцій ПрАТ «Альфа» в обмін на 5 % акцій власної емісії, щодо ціни яких існує наступна інформація на дату придбання: номінальна вартість акцій ПАТ «Енергія» – 20 000 грн., справедлива – 16 000 грн.

Розв'язок:

Оскільки ПАТ «Енергія» придбало лише 10 % акцій об'єкта інвестування (менше 20 %) та немає інших свідчень суттєвого впливу чи контролю, то зазначені підприємства є непов'язаними сторонами (143 «Інвестиції непов'язаним сторонам»).

Крім того, відповідно до НП(С)БО 12, собівартість фінансової інвестиції придбаної шляхом обміну на цінні папери власної емісії визначається за справедливою вартістю переданих цінних паперів.

На дату реєстрації акціонерного товариства «Енергія»:

Дт 46 «Неоплачений капітал» – Кт 401 «Статутний капітал» –
20000/0,05 = 400 000 грн.

На дату придбання:

Дт 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – Кт 46 «Неоплачений капітал» – 20 000 грн.

Дт 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій» - Кт 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 20 000 – 16 000 = 4 000 грн.

Собівартість фінансової інвестиції, придбані шляхом обміну на інші активи, визначається за справедливою вартістю цих активів.

Приклад 4	Підприємство придбало облігації (номінальна вартість 100 000 грн.), випущені в обмін на обладнання (балансова вартість 150 000 грн., знос 70 тис. грн., справедлива вартість 90 000 грн.)
Розв’язок:	
Дт 131 «Знос основних засобів» - Кт 104 «Машини та обладнання» - 70 000 грн	
Дт 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» - Кт 104 «Машини та обладнання» - 80 000 грн.	
Дт 943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів» - Кт 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» - 80 000 грн.	
Відображено придбання облігацій в обмін на основні засоби:	
Дт 143 «Інвестиції непов’язаним сторонам» - Кт 712 «Дохід від реалізації інших оборотних активів» - 90 000 грн.	

Дивіденди, відсотки, роялті та рента, що підлягають отриманню за фінансовими інвестиціями, відображаються як фінансовий дохід інвестора, крім випадків, коли такі надходження не відповідають критеріям визнання доходу, встановленим НП(С)БО 15 «Дохід».

3. Оцінка фінансових інвестицій на дату балансу

Фінансові інвестиції (крім інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення або обліковуються методом участі в капіталі) **на дату балансу відображаються за справедливою вартістю.**

Як впливає з положень НП(С)БО 19 «Об’єднання підприємств» справедлива вартість фінансових інвестицій у цінні папери визначається за їх поточною ринковою вартістю, а за неможливості – виходячи з експертної оцінки.

Згідно з НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» **ринкова вартість фінансової інвестиції** – це сума, яку можна отримати від продажу фінансової інвестиції на активному ринку.

При цьому сума збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інвестицій на дату балансу (крім інвестицій, що обліковуються за методом участі в капіталі) відображається відповідно у

складі **інших доходів** (рахунок 746 «Інші доходи») або **інших витрат** (975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій») інвестора.

Приклад 5

12 травня 2025 року підприємство з метою подальшого перепродажу протягом 12 місяців з дати придбання придбало 10 000 акцій ПрАТ за 40 тис. грн. Існує наступна інформація про справедливу вартість інвестицій на дату балансу:

30.06.2025р. – 4,5 грн. за акцію;

30.09.2025 р. – 4,3 грн. за акцію;

31.12.2025 р. – 4,6 грн. за акцію;

14 січня 2026 року підприємство реалізувало фінансові інвестиції за 50 000 грн.

Розв'язок:

Придбані інвестиції є поточними, оскільки придбані з метою подальшого перепродажу протягом 12 місяців з дати придбання (352 «Інші поточні фінансові інвестиції»).

На дату придбання (12.05.2025р.)

Дт 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» – Кт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 40 000 грн

Відповідно до НП(С)БО 12 фінансові інвестиції (крім тих, що утримуються до їх погашення або обліковуються методом участі в капіталі) на дату балансу відображаються за справедливою вартістю.

На дату балансу (30.06.2025 р.)

Дт 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» – Кт 746 «Інші доходи» –
(4,5-4,0) x 10000 = 5000

На дату балансу (30.09.2025 р.)

Дт 975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій» – Кт
352 «Інші поточні фінансові інвестиції» – (4,3-4,5) x 10000 = 2 000
грн

На дату балансу (31.12.2025 р.)

Дт 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» – Кт 746 «Інші доходи» –
(4,6-4,3) x 10 000 = 3 000 грн.

На дату продажу (14.01.2026 р.):

Списано собівартість реалізованих фінансових інвестицій:

Дт 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій» – Кт 352
«Інші поточні фінансові інвестиції» 40 000 + 5 000 – 2 000 + 3 000 =
46 000 грн або 4,6 x 10 000 = 46 000 грн

Визнано дохід від реалізації фінансових інвестицій:

377 «Розрахунки з іншими дебіторами» – 741 «Дохід від реалізації
фінансових інвестицій» – 50 000 грн.

Фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення, відображаються на дату балансу за амортизованою собівартістю.

Фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) на дату балансу відображаються за вартістю, що визначена за **методом участі в капіталі**, крім випадків, наведених у пунктах 17 і 22 НП(С)БО 12.

4. Облік фінансових інвестицій за амортизованою собівартістю

Фінансові інвестиції, що утримуються підприємством до їх погашення (наприклад, облігації), відображаються на дату балансу за **амортизованою собівартістю фінансових інвестицій**.

Різниця між собівартістю та вартістю погашення фінансових інвестицій (**дисконт** або **премія** при придбанні) амортизується інвестором протягом періоду з дати придбання до дати їх погашення за методом ефективної ставки відсотка.

Метод ефективної ставки відсотка – метод нарахування амортизації дисконту або премії, за яким сума амортизації визначається як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Ефективна ставка відсотка – ставка відсотка, що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці річного відсотка та премії) на середню величину собівартості інвестиції (або зобов'язання) та вартості її погашення.

Сума амортизації дисконту або премії нараховується одночасно з нарахуванням відсотка (доходу від фінансових інвестицій), що підлягає отриманню, та відображається у складі **інших фінансових доходів** (733 «Інші доходи від фінансових операцій») або **інших фінансових витрат** (952 «Інші фінансові витрати») з одночасним збільшенням або зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій відповідно.

Приклад 6

3 січня 2025 р. ТОВ «Марка» придбало облігації ПАТ «Енергія» номінальною вартістю 200 000 грн за ціною 150 000 грн з метою їх утримання до погашення. Номінальна (фіксована) річна ставка становить 12%, термін утримання – 3 роки, виплата дивідендів здійснюється в кінці року.

Розв'язок:

$$\text{Дисконт} = \text{номінальна вартість} - \text{вартість придбання} = 200000 - 150000 = 50000 \text{ грн.}$$

$$\text{Ефективна ставка відсотки при дисконті} = \frac{\text{річний фінансовий дохід} + \text{дисконт/строк утримання облігацій}}{(\text{номінальна вартість облігацій} + \text{придбання облігацій})/2}$$

$$\text{Ефективна ставка відсотки при дисконті} = \frac{200000 * 0,12 + 50000/3}{(200000 + 150000)/2} = 0,23238$$

Розрахунок амортизації дисконту проведемо в таблиці:

Дата	Номінальна сума відсотка	Сума відсотка за ефективною ставкою	Сума амортизації дисконту	Амортизована собівартість облігації
1	2	3	4=3-2	5
03.01.2025	-	-	-	150000
31.12.2025	$200000 * 0,12 = 24000$	$150000 * 0,23238 = 34857$	$34857 - 24000 = 10857$	$150000 + 10857 = 160857$
31.12.2026	24000	$160857 * 0,23238 = 37380$	$37380 - 24000 = 13380$	$160857 + 13380 = 174237$
31.12.2027	24000	$24000 + 25763 = 49763$	$200000 - 174237 = 25763$	200000
Всього	72000	122000	50000	x

03.01.2025 р.

Придбано облігації:

143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 150000 грн.

31.12.2025 р.

Нараховано дивіденди за облігацією на номінальну суму відсотка:

373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 732 «Відсотки одержані» – 24000 грн.

Відображено суму амортизації дисконту:

143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 733 «Інші доходи від фінансових операцій» – 10857 грн.

Отримано дивіденди за облігацією на поточний рахунок:

311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 24000 грн.

31.12.2026 р.

Нараховано дивіденди за облігацією на номінальну суму відсотка:

373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 732 «Відсотки одержані» – 24000 грн.

Відображено суму амортизації дисконту:

143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 733 «Інші доходи від фінансових операцій» – 13380 грн.

Отримано дивіденди за облігацією:

311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 24000 грн.

31.12.2027 р.

Нараховано дивіденди за облігацією на номінальну суму відсотка:

373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 732 «Відсотки одержані» – 24000 грн.

Відображено суму амортизації дисконту:

143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 733 «Інші доходи від фінансових операцій» – 25763 грн.

Отримано дивіденди за облігацією:

311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 24000 грн.

Погашено облігації за номінальною вартістю:

311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 200000 грн.

Приклад 7

3 січня 2025 р. ТОВ «Марка» придбало облігації ПАТ «Енергія» номінальною вартістю 200 000 грн за ціною 230 000 грн з метою їх утримання до погашення. Номінальна (фіксована) річна ставка становить 13%, термін утримання – 3 роки, виплата дивідендів здійснюється в кінці року.

Розв'язок:

Премія = вартість придбання – номінальна вартість =
230000 – 200000 = 30000 грн.

Ефективна ставка відсотки при премії =
$$\frac{\text{річний фінансовий дохід – премія/строк утримання облігацій}}{(\text{номінальна вартість облігації} + \text{вартість придбання облігації})/2}$$

$$\text{Ефективна ставка відсотки при дисконті} = \frac{200000 * 0,13 - 30000/3}{(200000 + 230000)/2} = 0,07442$$

Розрахунок амортизації дисконту проведемо в таблиці:

Дата	Номінальна сума відсотка	Сума відсотка за ефективною ставкою	Сума амортизації премії	Амортизована собівартість облигації
1	2	3	4=2-3	5
03.01.2025	-	-	-	230000
31.12.2025	200000*0,13=26000	230000*0,07442=17117	26000-17117=8883	230000-8333=221117
31.12.2026	26000	221117*0,07442=16456	26000-16456=9544	221117-6544=211573
31.12.2027	26000	26000-11573=14427	211573-20000=11573	200000
Всього	78000	48000	30000	x

03.01.2025 р.

Придбано облигації:

143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 230000 грн.

31.12.2025 р.

Нараховано дивіденди за облигацією на номінальну суму відсотка:

373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 732 «Відсотки одержані» – 26000 грн.

Відображено суму амортизації премії:

952 «Інші фінансові витрати» – 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 8883 грн.

Отримано дивіденди за облигацією:

311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 26000 грн.

31.12.2026 р.

Нараховано дивіденди за облигацією на номінальну суму відсотка:

373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 732 «Відсотки одержані» – 26000 грн.

Відображено суму амортизації премії:

952 «Інші фінансові витрати» – 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 9544 грн.

Отримано дивіденди за облигацією:

311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 26000 грн.

31.12.2027 р.

Нараховано дивіденди за облігацією на номінальну суму відсотка:

373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 732 «Відсотки одержані» – 26000 грн.

Відображено суму амортизації премії:

952 «Інші фінансові витрати» – 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 11573 грн.

Отримано дивіденди за облігацією:

311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 26000 грн.

Погашено облігації за номінальною вартістю:

311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» – 200000 грн.

5. Облік фінансових інвестицій за методом участі в капіталі

Фінансові інвестиції в асоційовані і дочірні підприємства та в спільну діяльність зі створенням юридичної особи (спільного підприємства) на дату балансу відображаються за вартістю, що визначена за **методом участі в капіталі**, крім випадків, наведених у пунктах 17 і 22 НП(С)БО 12.

Метод участі в капіталі – метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування.

Фінансові інвестиції, що обліковуються за методом участі в капіталі, на дату балансу відображаються за вартістю, що визначається з урахуванням **зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування**, крім тих, що є результатом операцій між інвестором і об'єктом інвестування.

Балансова вартість фінансових інвестицій:

1) збільшується (зменшується) на суму, що є часткою інвестора в чистому прибутку (збитку) об'єкта інвестування за звітний період, із включенням цієї суми до складу доходу (втрат) від участі в капіталі;

2) зменшується на суму визнаних дивідендів від об'єкта інвестування;

3) збільшується (зменшується) на частку інвестора в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування за звітний період (крім змін за рахунок чистого прибутку (збитку) із включенням

(виключенням) цієї суми до іншого додаткового капіталу інвестора або до додаткового вкладеного капіталу (якщо зміна величини власного капіталу об'єкта інвестування виникла внаслідок розміщення (викупу) акцій (часток), що привело до виникнення (зменшення) емісійного доходу об'єкта інвестування). Якщо сума зменшення частки капіталу інвестора в сумі зміни загальної величини власного капіталу об'єкта інвестування (крім змін за рахунок чистого збитку) більше іншого додаткового капіталу або додаткового вкладеного капіталу інвестора (якщо зменшення величини власного капіталу об'єкта інвестування виникло внаслідок викупу акцій (часток), що привело до зменшення емісійного доходу об'єкта інвестування), то на таку різницю зменшується (збільшується) нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

Балансова вартість інвестицій в асоційоване підприємство зменшується на суму зменшення корисності інвестиції.

Зменшення балансової вартості фінансових інвестицій відображається в бухгалтерському обліку тільки на суму, що не призводить до від'ємного значення вартості фінансових інвестицій. Фінансові інвестиції, що внаслідок зменшення їх балансової вартості досягають нульової вартості, відображаються в бухгалтерському обліку у складі фінансових інвестицій за нульовою вартістю.

Якщо інвестор (контрольний учасник, інвестор асоційованого підприємства) вносить або продає активи спільному, асоційованому підприємству відповідно і передає значні ризики та вигоди, пов'язані з їх володінням, то у складі фінансових результатів звітного періоду відображається лише та частина прибутку (збитку), яка припадає на частку інших інвесторів спільного, асоційованого підприємства відповідно.

Сума прибутку (збитку) від внеску або продажу спільному, асоційованому підприємству активів, що припадає на частку інвестора, включається до складу доходів (витрат) майбутніх періодів з визнанням їх прибутком (збитком) інвестора лише після продажу спільним, асоційованим підприємством цього активу іншим особам або в періодах амортизації одержаних чи придбаних необоротних активів.

Якщо інвестор (контрольний учасник, асоційоване підприємство) придбав активи відповідно в спільного, асоційованого підприємства, то сума прибутку (збитку) об'єкта інвестування від цієї операції, що припадає на частку інвестора, відображається лише після перепродажу цих активів іншим особам або в періодах амортизації придбаних необоротних активів.

Приклад 8

12 січня 2025 року ТОВ «Альфа» придбало 35% акцій ПАТ «Сфера» за 200 000 грн. За результатами 2019 року відбулися наступні зміни у власному капіталі об'єкта інвестування:

Назва рядка Балансу	Код рядка балансу	На 31.12.2024	На 31.12.2025	Суть зміни складової капіталу
Капітал у дооцінках	1405	40 000	50 000	за рахунок дооцінки основних засобів на 10 000 грн,
Додатковий капітал	1410	20 000	25 000	безкоштовного отримання нематеріальних активів на 5 000 грн
Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)	1420	250 000	300 000	господарська діяльність

Крім цього існує наступна додаткова інформація:

За 2025 рік прийнято рішення про виплату дивідендів у сумі 20 000 грн.

У складі нерозподіленого прибутку за 2025 рік є прибуток від реалізації товарів ПАТ «Сфера» ТОВ «Альфа» у сумі 10 000 грн (половина цих товарів була реалізована ПАТ «Альфа» третім сторонам).

Розв'язок:

12.01.2025 р.

Придбано акції:

141 «Інвестиції пов'язаним сторонам» – 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 200000 грн.

31.12.2025 р.

Відображено прибуток, отриманий об'єктом інвестування у 2025 році за виключенням операції з продажу товарів інвестору:

141 «Інвестиції пов'язаним сторонам» – 721 «Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства» – $(50000 - 10000/2) * 0,35 = 15750$ грн.

Відображено збільшення іншого додаткового капіталу об'єкта інвестування за рахунок дооцінки основних засобів:

141 «Інвестиції пов'язаним сторонам» – 411 «Дооцінка (уцінка) основних засобів» – $10000 * 0,35 = 3500$ грн.

Відображено збільшення додаткового капіталу об'єкта інвестування за рахунок безкоштовного отримання основних засобів:

141 «Інвестиції пов'язаним сторонам» – 424 «Безоплатно одержані необоротні активи» – $5000 * 0,35 = 1750$ грн.

Відображено виплату дивідендів за 2019 рік:

373 «Розрахунки за нарахованими доходами» – 141 «Інвестиції пов'язаним сторонам» – $20000 * 0,35 = 7000$ грн.

Тема 5

Облік вексельних операцій

1. Поняття та види векселів.
2. Нормативне забезпечення операцій з векселями.
3. Облік векселів одержаних.
4. Облік векселів виданих.
5. Облік операцій з купівлі-продажу векселів.

1. Поняття та види векселів

Одним із засобів платежу, який може застосовуватись при розрахунках між суб'єктами господарювання є вексель.

Вексель – це цінний папір, який посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця або його наказ третій особі сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя (векселедержателю).

До переваг використання векселів при розрахунках можна віднести:

- **для векселедавця (емітента векселя):**

- 1) відтермінування платежу,
- 2) мінімізація оподаткування при досягненні строку позовної давності за заборгованістю, що погашається векселем.

- **для векселедержателя (власника векселя):**

- 1) виникнення беззаперечного зобов'язання погашення боргу за векселем;
- 2) отримання відсотків або дисконту за векселем;

3) можливість опротестування векселя у нотаріуса (не пізніше двох робочих днів з дня виплати за векселем) та подальшого стягнення заборгованості через Державну виконавчу службу;

4) скорочення терміну вирішення спору господарським судом про стягнення заборгованості за опротестованим векселем (не більше одного місяця, тоді як загальний строк – не більше двох місяців);

5) можливість отримання кредиту в банку під заставу векселя.

Недоліками векселів є необхідність погодження такої форми сторонами та передбачення такої форми розрахунків у договорі, відсутність гарантій платоспроможності векселедавця, суттєві формальні вимоги щодо заповнення реквізитів векселя та відповідний ризик визнання його недійсним.

На практиці розрізняють такі основні види векселів:

за платником:

- *простий (соло)* – вексель, який містить зобов'язання векселедавця сплатити у зазначений строк визначену суму грошей власнику векселя (векселедержателю) (рис. 5.1);

ПРОСТИЙ ВЕКСЕЛЬ Серія _____ № _____

_____ (валюта) (сума цифрами)

_____ (місце складання)

_____ (дата складання)

_____ 20 ____ року ми заплатимо проти цього простого векселя наказу

_____ (найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений)

_____ (валюта)

_____ (сума словами)

Підлягає сплаті в _____

_____ (місце платежу)

_____ (найменування банківської

_____ установи)

підпис і точна адреса векселедавця
реєстраційний номер облікової картки
платника податків або серія (за наявності) та
номер паспорта*/код за ЄДРПОУ
* Для осіб, які через свої релігійні
переконання відмовилися від прийняття
реєстраційного номера облікової картки
платника податків та офіційно повідомили
про це відповідний контролюючий орган.

я
к

а
в
а
л
і
с
т

з
а

Рис. 5.1 – Простий вексель

- **переказний** – вексель, який містить письмовий наказ однієї особи іншій особі сплатити у зазначений строк визначену суму грошей третій особі (рис. 5.2).

а к ц е п т о в а н о	ПЕРЕКАЗНИЙ ВЕКСЕЛЬ Серія _____ № _____ _____ (валюта) (сума цифрами) _____ – (місце складання) (дата складання) _____ – _____ 20__ року заплатіть проти цього переказного векселя наказу _____ – (найменування того, кому або за наказом кого платіж повинен бути здійснений) _____ – (валюта) (сума словами)	я к а в а л і с т з а
п і д п с п л т н к а	Платник _____ (трасат) (найменування) _____ – (точна адреса) Підлягає сплаті в _____ _____ – (місце платежу) _____ – (найменування банківської _____ _____ установи)	підпис і точна адреса трасанта реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія (за наявності) та номер паспорта*/код за ЄДРПОУ підпис і точна адреса трасанта реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія (за наявності) та номер паспорта*/код за ЄДРПОУ

Рис. 5.2 – Переказний вексель

за формою нарахування доходу:

- **відсотковий** – вексель із визначеною ставкою відсотка;
- **безвідсотковий (дисконтний)** – вексель, відсоток за яким відсутній або входить до його номінальної вартості.

за строком обігу:

- **короткостроковий** – вексель зі строком обігу до одного року;
- **довгостроковий** – вексель зі строком обігу більше одного року.

2. Нормативне забезпечення операцій з векселями.

Загальні правила обігу векселів в Україні встановлено Законом України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 р. №2374-III. Цей Закон визначає особливості обігу векселів в Україні, який полягає у видачі переказних та простих векселів, здійсненні операцій з векселями та виконанні вексельних зобов'язань у господарській діяльності, відповідно до Женевської конвенції 1930 року, якою запроваджено Уніфікований закон про переказні векселі та прості векселі.

Відповідно до цього Закону:

- 1) видавати векселі можна лише для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги;
- 2) у випадку видачі векселя як засобу платежу за договором припиняються грошові зобов'язання щодо платежу за цим договором і виникають грошові зобов'язання щодо платежу за векселем;
- 3) векселі складаються в документарному вигляді на спеціальних бланках за формою, затвердженою рішенням Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку (далі – НКЦПФР) за узгодженням з Національним банком України з урахуванням норм Уніфікованого закону;
- 4) вексель, що складається на території України й місце платежу за яким знаходиться на території України, заповнюється державною мовою;
- 5) вексель підписується від імені юридичних осіб власноручно керівником і головним бухгалтером (за наявності посади головного бухгалтера в штатному розписі) або уповноваженими ними особами, підписи мають скріплюватись печаткою;
- 6) платіж за векселем на території України здійснюється лише у безготівковій формі;
- 7) забороняється використовувати векселі як внесок до статутного капіталу господарського товариства.

Відповідно до статті 13¹ Законом України «Про обіг векселів в Україні» за видачу векселя без наявності грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги або без визначення у відповідному договорі умови проведення розрахунків із застосуванням векселів чи із зазначенням суми платежу за векселем, що є більшою від суми зобов'язань трасата перед трасантом або векселедавця (за переказним векселем – трасанта) перед особою, якій чи за наказом якої має бути здійснений платіж, на юридичну особу – векселедавця (за переказним векселем – трасанта) накладається штраф у розмірі від

чотириохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розгляд справ та складання протоколів за порушення умов видачі векселя здійснюються уповноваженими особами податкових органів, державного фінансового контролю, Національного банку України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку в порядку, встановленому законом.

Відповідно до Порядку ведення реєстру виданих векселів, затвердженого рішенням НКЦПФР від 18.10.2017 року №774 векселедавець зобов'язаний вести реєстр виданих векселів (рис. 5.3).

РЕЄСТР
виданих переказних векселів та простих векселів

№ п	Вид векселя*	Номер векселя	Дата складання векселя	Місце складання векселя	Місце платежу за векселем	Строк платежу за векселем	Номинальна сума векселя	Розмір відсотка, що нараховується на номінальну суму векселя	Валюта платежу	Векселедавець (трасант)**	Платник за векселем (трасант)**	Перший векселедержатель***	Номер і дата договору, згідно з яким виданий вексель	Відлітка про стан платежу за векселем: 1 - погашений у строк; 2 - прострочений; 3 - пролонгований; 4 - протест у несплачені	Відлітка про аваль (азант)	Ім'я (застереження, копія або приписки в обшук; додаткові умови, відлітка про доміцність та особливого платника тощо)	П. І. Б. та посадові особи****, що підписала вексель
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18

* 1 - простий; 2 - переказний.

** Значаються найменування, ідентифікаційний код за ЄДРПОУ та місцезнаходження - для юридичних осіб; прізвище, ім'я, по батькові, паспортні дані, місце проживання, реєстраційний номер облікової картки платника податків (за наявності) - для фізичних осіб.

*** Особа, який або за наказом якої повинен бути здійснений платіж, із зазначенням найменування, ідентифікаційного коду за ЄДРПОУ та місцезнаходження - для юридичних осіб; прізвища, імені, по батькові, паспортних даних, місця проживання, реєстраційного номера облікової картки платника податків (за наявності) - для фізичних осіб.

**** Вказується документ, яким надані повноваження.

Рис. 5.3 – Реєстр виданих переказних векселів та простих векселів

Векселедавець вносить до Реєстру інформацію щодо складання векселя, платежу, погашення, прострочення, пролонгації, протесту у несплаті за векселем та іншу інформацію, передбачену формою Реєстру, не пізніше 3 робочих днів з дня вчинення відповідної дії чи настання події.

У разі ведення Реєстру в паперовій формі він має бути прошитий, аркуші – пронумеровані, кількість аркушів у Реєстрі має бути засвідчена підписом керівника векселедавця – для юридичних осіб або підписом векселедавця – для фізичних осіб.

У разі ведення Реєстру в електронній формі векселедавець (трасант) має забезпечувати за потреби його друк на паперовому носії.

З метою забезпечення належного ведення Реєстру керівник векселедавця (трасанта) – юридичної особи наказом призначає особу, відповідальну за ведення Реєстру.

Строк зберігання Реєстру не може бути меншим, ніж строк векселів, інформація про які у ньому розміщена. Якщо на дату подання фінансової звітності усі векселі у Реєстрі вже погашені, такий Реєстр може вважатися закінченим і зберігається протягом строку, встановленого законодавством.

3. Облік векселів одержаних

Для обліку векселів отриманих використовуються рахунки, наведені в таблиці 5.1:

Таблиця 5.1

Рахунки обліку векселів одержаних

Рахунок обліку			
код	назва	призначення	порядок ведення
182	Довгострокові векселі одержані	ведеться облік векселів, одержаних на забезпечення довгострокової дебіторської заборгованості	за дебетом відображається виникнення (збільшення) довгострокової дебіторської заборгованості, за кредитом – погашення (списання) довгострокової дебіторської заборгованості
341	Короткострокові векселі, одержані в національній валюті	ведеться облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена вексями	за дебетом відображається отримання векселя за продані товари (роботи, послуги) та за іншими операціями, за кредитом – отримання коштів у погашення векселів, погашення отриманим векселем кредиторської заборгованості, продаж векселя третій стороні
342	Короткострокові векселі, одержані в іноземній валюті	виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена вексями	за дебетом відображається отримання векселя за продані товари (роботи, послуги) та за іншими операціями, за кредитом – отримання коштів у погашення векселів, погашення отриманим векселем кредиторської заборгованості, продаж векселя третій стороні
373	Розрахунки за нарахованими доходами	ведеться облік нарахованих відсотків за вексями, які підлягають отриманню	за відображається виникнення дебіторської заборгованості, за

Рахунок обліку			
код	назва	призначення	порядок ведення
			кредитом – її погашення чи списання
732	Відсотки одержані	узагальнюється інформація про відсотки за векселями	за кредитом рахунку відображається визнана сума доходу, за дебетом – списання кредитового обороту на рахунок 79 «Фінансові результати»
977	Інші витрати	ведеться облік суми дисконту векселя	за дебетом відображається сума визнаних витрат, за кредитом – списання на рахунок 79 «Фінансові результати»

Приклад 1

12.01.2025 року підприємство продало товари покупцю на суму 360 000 грн (в тому числі ПДВ), собівартість якого складає 250 000 грн. 01.03.2025 року в погашення дебіторської заборгованості покупця було отримано простий безвідсотковий вексель строком на 2 місяці, номінал якого становить 360 000 грн. Вексель було повністю погашено покупцем 30.04.2025 року.
Відобразити здійснені вексельні операції на рахунках обліку.

Розв'язок:12.01.2025 року

Відображено собівартість реалізованих товарів:

Дт 902 «Собівартість реалізованих товарів» – Кт 281 «Товари на складі» – 250 000 грн

Визнано дохід від реалізації товарів:

Дт 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» – Кт 702 «Дохід від реалізації товарів» – 360 000 грн

Нараховано зобов'язання з ПДВ:

Дт 702 «Дохід від реалізації товарів» – Кт 641 «Розрахунки за податками» – 60 000 грн

01.03.2025 року

В погашення дебіторської заборгованості покупця отримано вексель:

Дт 341 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті» – Кт 361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями» – 360 000 грн
30.04.2025 року

Погашено вексель покупцем (векседавцем):

Дт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – Кт 341 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті» – 360 000 грн

4. Облік векселів виданих

Для обліку векселів отриманих використовуються рахунки, наведені в таблиці 5.2:

Таблиця 5.2

Рахунок обліку			
код	назва	призначення	порядок ведення
511	Довгострокові векселі, видані в національній валюті	ведеться облік розрахунків з постачальниками, підрядниками та іншими кредиторами за матеріальні цінності, виконані роботи, отримані послуги та за іншими операціями, заборгованість за якими забезпечена виданими векселями та не є поточним зобов'язанням	за кредитом відображається видача векселя в забезпечення за одержані матеріальні цінності, послуги, виконані роботи та за іншими операціями, за дебетом - погашення заборгованості, забезпеченої виданим векселем
512	Довгострокові векселі, видані в іноземній валюті		

Приклад 2

20 червня 2025 р. придбано товар у постачальника на суму 150 000 грн (в тому числі ПДВ). 1 липня 2025 р. в погашення заборгованості перед постачальником передано вексель номіналом 150 000 грн на 60 днів.

Розв'язок:

20.06.2025 року

Відображено придбання товарів:

Дт 281 «Товари на складі» – Кт 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» – 125 000 грн

Дт 641 «Розрахунки за податками» – Кт 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» – 25 000 грн

01.07.2025 року

*В погашення кредиторської заборгованості покупця передано вексель:
Дт 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» – Кт 621
«Короткострокові векселі, видані в національній валюті» – 150 000 грн
29.08.2019 року*

Погашено вексель:

*Дт 621 «Короткострокові векселі, видані в національній валюті» - Кт
311 «Поточні рахунки в національній валюті» – 150 000 грн*

5. Облік операцій з купівлі-продажу векселів

Відповідно до строку їх утримання придбані векселі обліковуються на :

- субрахунку 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» (короткострокові, до 1 року);
- субрахунку 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» (довгострокові, більше 1 року).

Придбано короткостроковий вексель:

Дт 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» - Кт 685 «Розрахунки з іншими дебіторами»

На дату балансу зазначені векселі відображаються за амортизованою собівартістю, згідно з п. 10 НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції».

Сума амортизації дисконту відображається на дату балансу у складі інших фінансових доходів з одночасним збільшенням балансової вартості фінансових інвестицій:

Дт 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам» - Кт 733 «Інші доходи від фінансових операцій»

Відповідно, продаж векселя відображається як продаж фінансової інвестиції з складанням наступних кореспонденцій рахунків:

Дт 971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій» - Кт 352 «Інші поточні фінансові інвестиції» (або 143 «Інвестиції непов'язаним сторонам») – списано собівартість проданого векселя;

Дт 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» - Кт 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій» – визнано дохід від продажу векселя;

Дт 311 «Поточні рахунки в національній валюті» - Кт 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» - отримана оплата від покупця векселя.

1. Нормативне забезпечення обліку дебіторської заборгованості.
2. Економічна суть, оцінка та види дебіторської заборгованості.
3. Облік розрахунків за виданими авансами.
4. Облік розрахунків за претензіями.
5. Облік розрахунків за судовими позовами.
6. Облік відступлення права вимоги.
7. Поняття та строки позовної давності.
8. Резерв сумнівних боргів: методи створення та обліку.
9. Облік списання безнадійної дебіторської заборгованості.
10. Дисконтування дебіторської заборгованості.

1. Нормативне забезпечення обліку дебіторської заборгованості

До нормативного забезпечення обліку дебіторської заборгованості відноситься:

Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (*порядок укладання договорів, види та строки позовної давності*).

Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI (*оподаткування дебіторської заборгованості*).

Закон України «Про судовий збір» від 08.07.2011 р. №3674-VI (*порядок нарахування та сплати судового збору*).

НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. №237 (*облік дебіторської заборгованості*).

НП(С)БО 14 «Оренда», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.07.2000 р. №181 (*облік заборгованості за орендними операціями*).

НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. №193 (*облік заборгованості в іноземній валюті*).

НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. №73 (*відображення заборгованості у фінансовій звітності*).

Методичні рекомендації щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджені наказом Міністерства фінансів України від

28.03.2013 р. №433 (відображення заборгованості у фінансовій звітності).

2. Економічна суть, оцінка та види дебіторської заборгованості

Терміни, що використовуються у положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають таке значення:

Дебіторська заборгованість – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Дебітори – юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Поточна дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг та оцінюється за первісною вартістю.

Відповідно до НП(С)БО 10 виділяють наступні **види дебіторської заборгованості**:

Довгострокова дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

Поточна дебіторська заборгованість – сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Безнадійна дебіторська заборгованість – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності.

Сумнівний борг – поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує непевненість її погашення боржником.

Крім цього **за об'єктами, щодо яких вона виникла виділяють дебіторську заборгованість**:

- 1) за фінансовою орендою;
- 2) за вексями;
- 3) за продукцію, товари, роботи, послуги;
- 4) за виданими авансами;
- 5) за розрахунками з підзвітними особами, за нарахованими доходами, за претензіями, з бюджетом, із внутрішніх розрахунків та інша.

Відображення в обліку та фінансовій звітності заборгованості залежить від певних їх видів, що наведені вище.

3. Облік розрахунків за виданими авансами

У випадку перерахунку підприємством авансів на придбання продукції, товарів, робіт, послуг виникає товарна заборгованість, для обліку якої призначений субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами».

Приклад 6.1.

12.03.2025 року підприємство перерахувало постачальнику з поточного рахунку аванс на суму 150 000 грн на придбання виробничого обладнання, яке було отримано 15.04.2025 року.

Розв'язок:

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	2	3	4	5
12.03.2025 р.				
1	Перераховано аванс постачальнику	371 «Розрахунки за виданими авансами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	150 000
2	Відображено податковий кредит з ПДВ за правилом першої події	641 «Розрахунки за податками»	644 «Податковий кредит»	25 000
15.04.2025 р.				
3	Отримано виробниче обладнання	152 «Придбання (виготовлення) основних засобів»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	125 000
4	Відображено податковий кредит з ПДВ	644 «Податковий кредит»	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	25 000
5	Проведено взаємозалік заборгованостей	631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»	371 «Розрахунки за виданими авансами»	150 000

Залишок по субрахунку 371 «Розрахунки за виданими авансами» відображається у рядку 1130 «Дебіторська заборгованість за

розрахунками за виданими авансами» форми №1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан»).

4. Відображення в обліку розрахунків за претензіями

До 2025 року порядок досудових розглядів із виставленням претензії був передбачений статтею 222 Господарського кодексу України, відповідно до якої у разі необхідності відшкодування збитків або застосування інших санкцій суб'єкт господарювання, права якого порушено має право звернутися до порушника цих прав з **письмовою претензією**, в якій зазначається:

- повне найменування і поштові реквізити заявника претензії та особи (осіб), якій претензія пред'являється;
- дата пред'явлення і номер претензії;
- обставини, на підставі яких пред'явлено претензію;
- докази, що підтверджують ці обставини;
- вимоги заявника з посиланням на нормативні акти;
- сума претензії та її розрахунок, якщо претензія підлягає грошовій оцінці;
- платіжні реквізити заявника претензії;
- перелік документів, що додаються до претензії.

Претензія підписується повноважною особою заявника претензії або його представником та надсилається адресатові рекомендованим або цінним листом або вручається адресатові під розписку.

Претензія розглядається в **місячний строк** з дня її одержання, якщо інший строк не встановлено Цивільним кодексом України або іншими законодавчими актами. Про результати розгляду претензії заявник має бути повідомлений письмово. Відповідь на претензію підписується повноважною особою або представником одержувача претензії та надсилається заявникові рекомендованим або цінним листом або вручається йому під розписку.

Зазначені норми щодо претензій варто включати до відповідних договорів із контрагентами.

Облік розрахунків за претензіями, які пред'явлені постачальникам, підрядникам, транспортним та іншим організаціям, а також за пред'явленими їм та визнаними штрафами, пенєю, неустойками ведеться на **субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями».**

На **субрахунку 715 «Одержані штрафи, пені, неустойки»** узагальнюється інформація про штрафи, пені, неустойки та інші санкції

за порушення господарських договорів, які визнані боржником або щодо яких одержані рішення суду, арбітражного суду про їх стягнення, а також про суми з відшкодування зазнаних збитків.

Приклад 6.2.

10.01.2025 року підприємство уклало договір на продаж товарів покупцю на загальну суму 132 000 грн, собівартість яких становить 93 000 грн. За умовами договору покупець зобов'язаний оплатити товар не пізніше 30 календарних днів з дня наступного за днем його реалізації, а у випадку несвоечасної оплати сплатити пеню у розмірі 1 % від несвоечасно сплаченої суми за кожний календарний день прострочення.

22.01.2025 року підприємство відвантажило товар покупцю, оплата за який станом на 31.03.2025 року не поступила. 31.03.2025 року підприємство надіслало покупцю претензію з вимогою погасити основну суму боргу – 132 000 грн та суму нарахованої відповідно до договору пені – 50 160 грн (132 000 x 38 днів x 1%). 10.04.2025 року покупець визнав претензію та погасив заборгованість за нею.

Розв'язок:

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
22.01.2025 р.				
1	Списано собівартість реалізованого товару	902 «Собівартість реалізованих товарів»	281 «Товари на складі»	93 000
2	Визнано дохід від реалізації товарів	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	702 «Дохід від реалізації товарів»	132 000
3	Відображено податкові зобов'язання з ПДВ	702 «Дохід від реалізації товарів»	641 «Розрахунки за податками»	22 000
10.04.2025 р.				
3	Відображено нарахування пені за визнаною покупцем претензією	374 «Розрахунки за претензіями»	715 «Одержані штрафи, пені, неустойки»	50 160
4	Погашено покупцем заборгованість за пенею	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	374 «Розрахунки за претензіями»	50 160
5	Погашено покупцем заборгованість за товари	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	361 «Розрахунки з вітчизняними покупцями»	132 000

5. Облік розрахунків за судовими позовами

Приклад 6.3.

Підприємство 11.01.2026 року подало позов до господарського суду про стягнення з постачальника штрафу в сумі 22 000 грн за поставку неякісного товару та при цьому сплатило судовий збір у сумі 1 прожиткового мінімуму – 3 328 грн (1,5 відсотки ціни майнового позову, але не менше 1 прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (на 2026 рік: 3 328 – 1 164 800 грн).

22.01.2026 року суд задовольнив позов в повному обсязі та постановив стягнути з постачальника штраф у сумі 22 000 грн та судовий збір у сумі 1 762 грн., які були оплачені постачальником 29.01.2026 року.

Розв'язок:

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	2	3	4	5
11.01.2026 р.				
1	Нараховано судовий збір	92 «Адміністративні витрати»	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	3 328
2	Сплачено судовий збір	685 «Розрахунки з іншими кредиторами»	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	3 328
22.01.2026 р.				
3	Отримано постанову суду про стягнення з постачальника штрафу та судового збору	374 «Розрахунки за претензіями»	715 «Одержані штрафи, пені, неустойки»	25 328
29.01.2026 р.				
5	Погашено постачальником заборгованість за штрафом та судовим збором	311 «Поточні рахунки в національній валюті»	374 «Розрахунки за претензіями»	25 328

Залишок по субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями» відображається у рядку **1155 «Інша поточна дебіторська заборгованість» форми №1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)».**

Інформація про суми штрафів, пені, неустойок та інших санкцій за порушення господарських договорів, які визнані боржником або щодо яких одержані рішення суду, про їх стягнення, а також про суми з відшкодування зазнаних збитків відображається у **рядку 2120 «Інші операційні доходи» форми № 2 «Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)».**

6. Облік відступлення права вимоги

Відступлення права вимоги – це заміна кредитора в зобов'язанні, яка фіксується шляхом оформлення договору цесії відповідно до глави 47 ЦКУ.

Законодавством договір цесії не виділено серед окремих видів цивільно-правових договорів та не визначено його істотні умови. Відповідно до ч. 3 ст. 512 ЦКУ кредитор у зобов'язанні не може бути замінений, якщо така неможливість установлена договором або законом.

За змістом договір **цесії** відповідає договору **факторингу**, що ґрунтується на тому, що одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати кошти у розпорядження другої сторони (клієнта) за плату, а клієнт зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника). Факторинг є різновидом цесії та означає відступленням виключно грошової вимоги, тоді як цесія включає відступлення товарної та грошової (нетоварної) вимоги.

Заміна кредитора у зобов'язанні здійснюється без згоди боржника, якщо інше не встановлено договором або законом (ч. 1 ст. 516 ЦКУ). Про відступлення права вимоги боржника варто повідомити письмово, хоча це не є обов'язковим.

Договір цесії може як безоплатним, так і платним:

- 1) у відсотковому відношенні до суми боргу, що відступається;
- 2) у фіксованій сумі.

Відповідно до п. 5 НП(С)БО 15 дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства) за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.

У п. 9 НП(С)БО 15 зазначено: дохід не визнається, якщо здійснюється обмін продукцією (товарами, роботами, послугами та іншими активами), які є подібними за призначенням та мають однакову справедливую вартість.

Пунктом 6 НП(С)БО 16 встановлено, що витратами звітного періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками) за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

Отже, у бухгалтерському обліку доходами або витратами операцій з відступлення права вимоги повинен визнаватися тільки фінансовий результат від проведення такої операції – прибуток (дохід) або збиток (витрати).

Відповідно до норм пп. 14.1.255 ПКУ, відступлення права вимоги – операція з переуступки кредитором прав вимоги боргу третьої особи новому кредитору з попередньою або наступною компенсацією вартості такого боргу кредитору чи без такої компенсації.

Пункт 153.5 ПКУ регламентує особливий порядок оподаткування такої операції:

- при першому відступленні витрати першого кредитора визначаються в розмірі договірної (контрактної) вартості товарів, робіт, послуг, за якими виникла заборгованість (за фінансовими кредитами – у розмірі заборгованості за даними бухгалтерського обліку на дату здійснення такого відступлення, а за іншими цивільно-правовими договорами – у розмірі фактичної заборгованості, що відступається);

- до складу доходів включається сума коштів або вартість інших активів, отримана першим кредитором від такого відступлення, а також сума його заборгованості, яка погашається, за умови що така заборгованість попередньо була включена до складу витрат;

- у ситуації наступного відступлення визначається результуючий показник: доходи зменшуються на суму понесених під час відступлення витрат, а отриманий прибуток включається до складу доходу платника податку. У разі коли результуючий показник має від'ємне значення (витрати перевищують доходи), він не включається до складу витрат або на зменшення отриманих прибутків від здійснення інших операцій з продажу (передачі) чи придбання права вимоги зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари або надані послуги третьої особи – фактично такий від'ємний результуючий показник у податковому обліку надалі не відображають.

Відповідно до пп. 196.1.5 ПКУ надання, управління та відступлення прав вимоги за фінансовими кредитами фінансових установ не є об'єктом оподаткування ПДВ.

Переведення боргу з одного кредитора на іншого в обліку боржника має бути відображено в аналітичному обліку до нового кредитора.

Приклад 6.4

Підприємство 1 відвантажило товар на користь Підприємства 2 на суму 120 тис. грн (у т. ч. ПДВ – 20 тис. грн). Собівартість товару – 70 тис. грн. Підприємство 1 укладає з Підприємством 3 договір відступлення права грошової вимоги. Плата нового кредитора первинному за таким договором становить 111 тис. грн. Підприємство 2 виконує свої грошові зобов'язання перед новим кредитором у повному обсязі – 120 тис. грн. Бухгалтерський та податковий облік операції відступлення права вимоги показано в таблиці:

Розв'язок:

№ з/п	Суть операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн	Податковий облік	
		Д-т	К-т		Доходи	Витрати
Облік у первісного кредитора						
1	Відвантажено товари Підприємству 2	361	702	120000	100000	70000
2	Нараховано ПЗ з ПДВ	702	641/ПДВ	20000	-	-
3.	Списано собівартість реалізованого товару	902	281	70000	-	-
4	Відступлено право вимоги	377	361	111000	-	-
5	Різниця між фактичною сумою та сумою погашення	949	361	9000	-	-
6	Отримано гроші від Підприємства 3	311	377	111000	111000	120000
Облік у нового кредитора						
1	Придбано право грошової вимоги	377	685	111000	-	-
2	Відображено дохід від операції	377	719	9000	-	-
3	Оплачено згідно з договором відступлення права вимоги	685	311	111000	-	-
4	Отримано кошти від Підприємства 2	311	377	120000	9000	-*

№ з/п	Суть операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн	Податковий облік	
		Д-т	К-т		Доходи	Витрати
Облік у боржника						
1	Отримано товар	281	631	100000	-	-
2	Відображено ПК з ПДВ	641/ПДВ	631	20000	-	-
3	Одержано лист про заміну кредитора	631	685	120000	-	-
4	Погашено заборгованість перед Підприємством 3	685	311	120000	-	-
* У нового кредитора фінансовий результат відображається згорнуто (тільки прибуток – витрати не показуються).** Витрати відобразяться за датою реалізації цих товарів.						

Таблиця 6.1

Зведена інформація про сильні сторони договору уступки права вимоги та його недоліки в податковому обліку

Характеристика договору	ПДВ		Податок на прибуток	
	ПЗ	ПК	Доходи	Витрати
Боржник				
Сильні сторони				
Якщо гроші зайшли, а платити податки можливості немає, можна переведенням боргу закрити старі заборгованості, податкових наслідків така дія не матиме				
Можливість домовитися з новим кредитором про нові строки				

Характеристика договору	ПДВ		Податок на прибуток	
	ПЗ	ПК	Доходи	Витрати
поставки, платежу, якщо для нього це не так принципово, як для першого кредитора				
Недоліки				
		Немає оплати — немає зв'язку з госпдіяльністю, а отже, немає права на ПК (п. 198.2 ПКУ), а новий кредитор нову ПН не надасть, адже ним не була здійснена поставка (п. 187.1 ПКУ)		
Новий кредитор має можливість змінити низку істотних для боржника моментів виконання його зобов'язання				
Первісний кредитор				
Сильні сторони				

Характеристика договору	ПДВ		Податок на прибуток	
	ПЗ	ПК	Доходи	Витрати
Перше відступлення	Відступлення прав вимоги за фінансовим і кредитами фінансових установ не є об'єктом оподаткування ПДВ (пп. 196.1.5 ПКУ)		До доходів потрапляє сума коштів або вартість інших активів, отримана від такого відступлення (п. 153.5 ПКУ)	Витрати формуються в розмірі договірної (контрактної) вартості (п. 153.5 ПКУ)
Наступне відступлення			Доходи зменшуються на суму понесених під час відступлення витрат, а отриманий прибуток включається до складу доходу платника податку (абз. 4 п. 153.5 ПКУ)	
Недоліки				
Наступне відступлення				Від'ємне значення не включається до складу витрат або на зменшення отриманих прибутків

Характеристика договору	ПДВ		Податок на прибуток	
	ПЗ	ПК	Доходи	Витрати
				від здійснення інших операцій з продажу (передачі) або придбання права вимоги (абз. 5 п. 153.5 ПКУ)
Новий кредитор				
Сильні сторони				
Можливість отримати прибуток від переведення грошового боргу				
Недоліки				
Витрати на обслуговування заборгованості, ризик банкрутства контрагента, інфляції				

7. Поняття та строки позовної давності

Поняття позовної давності визначає та регламентує глава 19 Цивільного кодексу України. Відповідно до статті 256 Цивільного кодексу України **позовна давність** – це строк, у межах якого особа може звернутися до суду з вимогою про захист свого цивільного права або інтересу.

Загальна позовна давність встановлюється тривалістю у три роки.

Для окремих видів вимог законом може встановлюватися **спеціальна позовна давність**: скорочена або більш тривала порівняно із загальною позовною давністю.

Позовна давність **в один рік** застосовується, зокрема, до вимог про стягнення неустойки (штрафу, пені), у зв'язку з недоліками проданого товару та ін.

Позовна давність, встановлена законом, може бути тільки збільшена за домовленістю сторін шляхом укладення договору у **письмовій формі**. Також не може бути змінений за домовленістю сторін порядок обчислення позовної давності.

Перебіг позовної давності переривається вчиненням особою дії, що свідчить про визнання нею свого боргу або іншого обов'язку. Після цього перебіг позовної давності починається заново.

Із закінченням позовної давності до основної вимоги вважається, що позовна давність спливла і до додаткової вимоги (стягнення неустойки, накладення стягнення на заставлене майно тощо).

8. Резерв сумнівних боргів: методи створення та обліку

Пунктом 8 НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» передбачено два методи створення резервів сумнівних боргів:

- 1) застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості;
- 2) застосування коефіцієнта сумнівності.

Метод застосування абсолютної суми

Цей метод найбільш до вподоби бухгалтерам, адже не передбачає розрахунків, є простим та прозорим у використанні.

Цей метод передбачає створення резерву на суму абсолютної величини заборгованості, в погашенні якої сумнівається.

Приклад 6.5.

ТОВ А на 31 грудня минулого року має борг 83 тис. грн, і ви сумнівається у повній сумі його погашення. Відповідно, сума створеного резерву становитиме 83 тис. та відобразатиметься бухгалтерським проведенням Дт 944 Кт 38.

При виборі цього методу слід списувати за рахунок створеного резерву можна лише ту дебіторську заборгованість, під яку був створений резерв.

Метод застосування коефіцієнта сумнівності

НП(С)БО 10 передбачає три можливі варіанти визначення коефіцієнта сумнівності:

- 1) визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- 2) класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення;
- 3) визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3 - 5 років.

Розрахунок коефіцієнта сумнівності шляхом визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході:

Крок 1. Для визначення коефіцієнта береться попередній період, як правило, 2-3 роки. Для розрахунку коефіцієнта необхідні такі показники (див. таблицю 6.2):

- 1) дохід від реалізації на умовах післяплати (Дт 36 Кт 70);

Таблиця 6.2

Показники для розрахунку коефіцієнта сумнівності шляхом визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході

Роки	Дохід	Повернення	Чистий дохід	Дебіторська заборгованість, визнана безнадійною
2024	40 000,00	5 000,00	35 000,00	-
2025	120 000,00	0	120 000,00	17 000,00
Разом	160 000,00	5 000,00	155 000,00	17 000,00
2026	210 000,00	-	210 000,00	-

2) вирахування з доходу, такі як повернення, знижки (обліковуються на рахунку 704 «Вирахування з доходу»);

3) сума дебіторської заборгованості, що була визнана безнадійною за цей період.

Крок 2. Розрахунок коефіцієнта сумнівності

Розраховуємо коефіцієнт за формулою:

Заборгованість, визнана безнадійною	x 100
Чистий дохід	

Коефіцієнт сумнівності на 2026 рік = $17\,000 / 155\,000 \times 100 = 10,97\%$.

Крок 3. Застосування коефіцієнта сумнівності

Отриманий коефіцієнт застосовуємо до чистого доходу за звітний 2026 рік:

$$210\,000,00 \times 10,97\% = 23\,037,00 \text{ грн.}$$

Крок 4. Відображення в бухгалтерському обліку:

Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» - Кт 38 «Резерв сумнівних боргів» – 23 037,00 грн.

Розрахунок коефіцієнта сумнівності шляхом класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення

Крок 1. Групування сум заборгованості за строками непогашення. Кількість груп та критерії віднесення до кожної з них визначаються суб'єктом господарювання самостійно.

Наприклад: 1 група – заборгованість, прострочена на 30 к. д., 2 група – відповідно, 60 к. д., 3 група – 90 к. д.

Крок 2. Визначення безнадійної заборгованості. Слід виділити заборгованість, що була визнана безнадійною у розрізі класифікованих груп.

Крок 3. Групування даних. Отриману інформацію групуємо у таблицю 6.3.

Таблиця 6.3

Групування дебіторської заборгованості за строками погашення

Дата балансу	Залишок дебіторської заборгованості на дату			З неї визнана безнадійною		
	Група 1	Група 2	Група 3	Група 1	Група 2	Група 3
31.12.2024	430000,00	80000,00	45000,00	15000,00	7000,00	10000,00
31.12.2025	750000,00	98000,00	65000,00	1000,00	5000,00	35000,00
Разом	1180000,00	178000,00	110000,00	16000,00	12000,00	45000,00

Крок 4. Розрахунок коефіцієнта. Коефіцієнт сумнівності відповідної групи розраховується за формулою:

Дебіторська заборгованість, визнана безнадійною	x 100
Залишок дебіторської заборгованості на дату балансу	

та становить:

$$1 \text{ група: } (16000,00 / 1180000,00) \times 100 = 1,36\%;$$

$$2 \text{ група: } (12000,00 / 178000,00) \times 100 = 6,74\%;$$

$$3 \text{ група: } (45000,00 / 110000,00) \times 100 = 40,91.$$

Крок 5. Застосування коефіцієнта. Отриманий коефіцієнт застосовуємо до залишку дебіторської заборгованості на дату балансу, тобто на 31.12.2026 р. (див. таблицю 6.4).

Таблиця 6.4

Розрахунок суми сумнівної заборгованості на 31.12.2026 р.

Показник	Залишок дебіторської заборгованості на дату		
	Група 1	Група 2	Група 3
Заборгованість на дату балансу 31.12.2026	950000,00	90000,00	50000,00
Коефіцієнт сумнівності, %	1,36	6,74	40,91
Розрахована сума	12920,00	6066,00	20455,00
Разом	39441,00		

Крок 6. Відображення в бухгалтерському обліку. Розрахована в таблиці 6.4 сума є залишком резерву сумнівних боргів на дату балансу, а не сумою, на яку формується резерв у звітному періоді. Тому необхідно проаналізувати наявність початкового залишку на рахунку резерву:

1) початковий залишок на рахунку 38 дорівнює нулю. Тоді кореспонденція рахунків станом на 31.12.2026 р. матиме такий вигляд: Дт 944 – Кт 38 на суму 39441,00 грн;

2) залишок на рахунку 38 – кредитовий 10000,00 грн.,. Тоді кореспонденція рахунків станом на 31.12.2020 р. матиме такий вигляд: Дт 944 – Кт 38 на суму 29441,00 грн (39441,00 – 10000,00).

Сума нарахованого резерву сумнівних боргів на заборгованість відображається у рядку 2180 Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід).

9. Облік списання безнадійної дебіторської заборгованості

«Товарна» дебіторська заборгованість списується з балансу до складу інших операційних витрат (п. 11 НП(С)БО 10):

Дт 944 «Сумнівні та безнадійні борги» - Кт 631 (або 371, якщо облік виданих авансів ведеться на субрахунку 371).

Одночасно з цим суму такої заборгованості потрібно відобразити на позабалансовому субрахунку **071 «Списана дебіторська**

заборгованість» (не менше трьох років з дати списання для аналізу за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового становища боржника, або до її погашення боржником (якщо таке погашення відбудеться до спливу строку позовної давності). В останньому випадку потрібно буде зробити такі проводки: Дт 30 (31) - Кт 716 «Відшкодування раніше списаних активів» і Кт 071 (Інструкція № 291).

Статтею 139 ПКУ передбачені коригування фінансового результату до оподаткування за операціями, пов'язаними зі списанням дебіторської заборгованості. Так, згідно пп. 139.2.1 ПКУ **фінансовий результат до оподаткування збільшується**, зокрема, на суму витрат від списання дебіторської заборгованості понад суму резерву сумнівних боргів.

Можна зменшити фінансовий результат на суму списаної дебіторської заборгованості, яка відповідає ознакам, визначеним пп. 14.1.11 ПКУ. З усіх ознак, що перелічені у цьому пункті, в даному випадку найімовірніше буде застосовано ознаку, наведену у пп. «а» пп. 14.1.11 ПКУ: «заборгованість за зобов'язаннями, щодо яких минув строк позовної давності» - пп. 139.2.2 ПКУ.

Оскільки товари (послуги), за які була здійснена передплата, так і не були отримані, їх і неможливо було використати в господарській діяльності підприємства. Тому згідно з пп. «г» п. 198.5 ПКУ слід нарахувати податкові зобов'язання виходячи з бази оподаткування, визначеної відповідно до п. 189.1 ПКУ.

10. Дисконтування дебіторської заборгованості

Відповідно до абз. 2 пункту 12 НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» *«довгострокова дебіторська заборгованість відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення»*.

Теперішня вартість – це дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде потрібна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства.

Ставка дисконтування складається з трьох складових:

1) відсоткова ставка на позикові кошти – це та винагорода, яку отримав би кредитор, якби надав у користування на певний строк певну суму коштів;

2) відсоткова ставка кредитного ризику – ризик, який враховує кредитор у разі неповернення позиченої суми;

3) очікувана процентна ставка інфляції.

Ставка дисконту базується на ринковій ставці відсотка (до вирахування податку), що використовується в операціях з аналогічними активами та зобов'язаннями. За відсутності ринкової ставки відсотка ставка дисконту базується на ставці відсотка на можливі позики підприємства або розраховується за методом середньозваженої вартості капіталу підприємства.

Тема 7

Облік операцій в іноземній валюті

1. Загальні правила відображення в обліку і звітності операцій в іноземній валюті.
2. Облік курсових різниць.
3. Облік купівлі-продажу іноземної валюти.

1. Загальні правила відображення в обліку і звітності операцій в іноземній валюті

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності інформації про операції підприємства в іноземних валютах та відображення показників статей фінансової звітності господарських одиниць підприємства за межами України в грошовій одиниці України визначає НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів».

Порядок відображення операцій в іноземній валюті визначаються п.5-9 НП(С)БО 21. Згідно з п.5 НП(С)БО 21 операції в іноземній валюті відображаються при первісному визнанні в грошовій одиниці України шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції.

Валютним курсом є встановлений НБУ курс грошової одиниці України до грошової одиниці іншої країни.

Статті Балансу в іноземній валюті перераховуються у грошову одиницю України залежно від того, чи є ці статті монетарними або немонетарними (п.7 НП(С)БО 21).

Монетарні статті – це статті грошових коштів, а також інших активів та зобов'язань, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів.

Немонетарні – статті інші, ніж монетарні.

До монетарних статей звичайно належать грошові кошти та їх еквіваленти, дебіторська і кредиторська заборгованість, що будуть погашені грошовими коштами (або їх еквівалентами), і фінансові інвестиції.

До немонетарних звичайно належать основні засоби, нематеріальні активи, запаси, дебіторська і кредиторська заборгованість за бартерними операціями, або по яких здійснюється взаємозалік, сплачені та отримані аванси за матеріали, цінності, витрати і доходи майбутніх періодів, статті власного капіталу тощо.

Узагальнення вимог НП(С)БО 21 до відображення операцій в іноземній валюті наведено у таблиці 7.1.

Таблиця 7.1

Вимоги П(С)БО 21 до відображення операцій підприємства в іноземній валюті

Елементи визнання	НП(С)БО 21 щодо моменту визнання операцій в іноземній валюті			
	первісне визнання (НП(С)БО 21, пп.5-6)		на дату балансу (НП(С)БО 21, п.7)	
Об'єкт визнання	Монетарні статті	Немонетарні статті	Монетарні статті	Немонетарні статті
Оцінка	Відображаються		Перераховуються	Не перераховуються і відображаються
	За курсом обміну на дату здійснення операції		За курсом обміну на дату балансу	За історичною собівартістю

З табл. 7.1 можна зробити такі висновки:

- під час **первісного визнання** всі операції підприємства в іноземній валюті відображаються у валюті звітності шляхом перерахунку суми в іноземній валюті із застосуванням валютного курсу на дату здійснення операції (дата визнання активів, зобов'язань, власного капіталу, доходів і витрат).

- **на дату балансу** перерахунку підлягають тільки монетарні статті.

Аванси, сплачені або отримані в іноземній валюті у зв'язку з немонетарними статтями при включенні до вартості активів (робіт, послуг) або доходу звітного періоду, перераховуються у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату сплати або одержання авансу відповідно (НП(С)БО 21, п.6). Отже, зазначені статті вважаються немонетарними.

2. Облік курсових різниць

Після перерахунку монетарних статей на дату балансу виникає **курсова різниця** – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних.

Визнання в обліку та звітності курсових різниць залежить від їх виду і визначається п.8 - 9 НП(С)БО 21 (табл. 7.2).

Таблиця 7.2

Визнання курсової різниці від операцій в іноземній валюті за НП(С)БО 21

Види курсових різниць		Правила визнання за НП(С)БО 21, п.8 - 9
1	Курсові різниці, які виникли внаслідок перерахунку залишку грошових коштів у іноземній валюті	Відображаються у складі інших операційних доходів (витрат)
2	Курсові різниці, які виникли в результаті перерахунку інших монетарних статей про операційну діяльність (результат операцій з оборотними активами, крім короткострокових інвестицій ²)	Відображаються у складі інших операційних доходів (витрат)
3	Курсові різниці, які виникли в результаті перерахунку монетарних статей про інвестиційну і фінансову діяльність (результат операцій з необоротними активами, а також з короткостроковими інвестиціями) за винятком курсових різниць, визначених у п.4 даної таблиці (п.9 НП(С)БО)21)	Відображаються у складі інших доходів (витрат) звичайної діяльності
4	Курсові різниці, які виникли щодо фінансових інвестицій в господарські одиниці за межами України	Відображаються у складі іншого додаткового капіталу. Від'ємна сума курсової різниці вираховується із суми іншого додаткового капіталу, залишок наводиться зі знаком "мінус"

Виключення щодо відображення курсових різниць, пов'язаних з короткостроковими фінансовими інвестиціями, базується на визначенні видів діяльності. Оскільки операції з короткостроковими фінансовими інвестиціями, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів, відносяться до інвестиційної діяльності підприємства, то і курсові різниці щодо цих інвестицій відображаються у складі інших доходів (витрат) звичайної діяльності.

Таблиця 7.3

Рахунки з обліку курсових різниць

Стаття в іноземній валюті	Дохід	Втрати
Заборгованість унаслідок придбання або продажу оборотних активів	714 "Дохід від операційних курсових різниць"	945 "Втрати від операційних курсових різниць"
Валютні кошти в касі та на поточних рахунках	714 "Дохід від операційних курсових різниць"	945 "Втрати від операційних курсових різниць"
Заборгованість унаслідок придбання або продажу необоротних активів і фінансових інвестицій	744 "Дохід від необоротних курсових різниць"	974 "Втрати від неопераційних курсових різниць"
Фінансові інвестиції в господарські одиниці за межами України	Кредит 425 "Інший додатковий капітал"	Дебет 425 "Інший додатковий капітал"

Приклад 1. Станом на 20.06.XX року підприємство має наступні залишки по субрахунках:

Дебет 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» – 5 300 грн. (1 000 злотих по курсу НБУ 5,30 грн.);

632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» - 3 180 грн. (600 злотих по курсу НБУ 5,30 грн.).

30.06.XX курс НБУ змінився і дорівнює 5,33 грн. за 1 злотий США.

Виходячи з цього, на дату складання Балансу слід зробити наступні записи, грн.:

1. Визнання курсової різниці на залишки по субрахунку 312 «Поточні рахунки в іноземній валюті» $1\,000 \times (5,33 - 5,30) = 30$ грн.:

Дт 312 «Поточні рахунки в іноз. валюті» - **Кт 714** «Дохід від операційної курс. різниці» - 30

2. Визнання курсової різниці на залишки по субрахунку 632 «Розрахунки з іноземними постачальниками» $600 \times (5,33 - 5,3) = 18$ грн.:

Дт 945 «Втрати від операційної курс. Різниці» - Кт 632 «Розрахунки з іноз. постач-ми» - 18

Приклад 2. Підприємство придбало основні засоби за 20 000 злотих (1 злотий - 5,0 грн.). Основні засоби були дооцінені до 120 000 грн., коли валютний курс становив 1 злотий = 5,5 грн.

Придбані основні засоби слід відобразити записом:

Дт 152 «Придбання (виготовлення) ОЗ» - Кт 312 «Пот. рахунки в іноз. валюті» - 100 000

Відповідно прийняті в експлуатацію основні засоби:

Дт 10 «Основні засоби» - Кт 152 «Придбання (виготовлення) ОЗ» - 100 000

На момент дооцінки ніяких курсових різниць не виникає, оскільки основні засоби є немонетарною статтею, яку обліковують та переоцінюють у національній валюті.

Певні особливості має також облік авансових платежів в іноземних валютах (п. 6 П(С)БО 21).

Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, надана іншим особам у рахунок платежів для придбання немонетарних активів (запасів, основних засобів, нематеріальних активів тощо) і отримання робіт і послуг при включенні до вартості цих активів (робіт, послуг), перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату сплати авансу.

Приклад 3. 12 листопада підприємство сплатило аванс за матеріали в сумі \$10 000 (\$1 = 25,4 грн.). 14 грудня надійшли матеріали на суму \$20 000 (\$1 = 25,5 грн.). На 31 грудня кредиторська заборгованість за матеріали становила \$10 000 (\$1 = 25,45 грн.).

Наведені операції слід відобразити такими записами:

21.11.XX р. Сплачено авансом за матеріали, грн.:

Дт 371 «Розрахунки за виданими авансами» - Кт 312 «Пот. рахунки в іноз. валюті» - 254 000

14.12.XX р. На суму отриманих матеріалів:

Дт 201 «Сировина і матеріали» - Кт 371 «Розрахунки за виданими авансами» - 254 000

Дт 201 «Сировина і матеріали» - Кт 632 «Розрахунки з іноз. постачальниками» - 255 000

31.12.XX р. Відображено курсову різницю щодо кредиторської заборгованості за матеріали 10 000 x (25,5 - 25,45), грн.:

Дт 632 «Розрахунки з іноз. постач-ми» Кт 714 «Дохід від операційних курс. різниць» - 500

Сума авансу (попередньої оплати) в іноземній валюті, одержана від інших осіб у рахунок платежів для поставлення готової продукції, інших активів, виконанню робіт і послуг, при включенні до складу доходу звітного періоду перераховується у валюту звітності із застосуванням валютного курсу на дату одержання авансу.

У випадку здійснення авансових платежів в іноземній валюті постачальникові частинами та одержання частинами від постачальника немонетарних активів (робіт, послуг) вартість одержаних активів (робіт, послуг) визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів, виходячи з послідовності здійснення авансових платежів.

Відповідно у разі одержання від покупця авансових платежів в іноземній валюті частинами та відвантаження частинами покупцеві немонетарних активів (робіт, послуг) дохід реалізації активів (робіт, послуг) визнається за сумою авансових платежів із застосуванням валютних курсів, виходячи з послідовності здійснення авансових платежів.

3. Облік купівлі-продажу іноземної валюти

При відображенні в обліку і фінансовій звітності операцій з продажу іноземної валюти, її балансова вартість вже не визнається доходом і витратами.

До того ж, на субрахунку 711 «Дохід від купівлі-продажу іноземної валюти» узагальнюється інформація про доходи від купівлі-продажу іноземної валюти, зокрема, додатна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю.

А на субрахунку 942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти» узагальнюється інформація про витрати на купівлю-продаж іноземної валюти, зокрема від'ємна різниця між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю.

Окрім того, витрати, пов'язані з купівлею-продажем валюти, відносяться до адміністративних витрат (рахунок 92). Це, насамперед, різні комісійні винагороди. Кореспонденції рахунків з купівлі-продажу іноземної валюти наведено у таблиці 7.4.

Таблиця 7.4

Кореспонденції рахунків з купівлі-продажу іноземної валюти

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
	дебет	кредит	
Купівля іноземної валюти (1 000 дол. США, курс НБУ – 28,0, між банк – 28,7, комісійна винагорода – 1 000 грн)			
Перераховано гривні на купівлю валюти (1000 дол. США)	333	311	30 000
Зараховано іноземну валюту на рахунок	312	333	28 000
Відображено у складі витрат різницю між курсом міжбанку і курсом НБУ на дату придбання	942	333	700
Продаж іноземної валюти (1 000 дол. США, курс НБУ – 28,0, курс продажу – 27,0)			
Перераховано валюту на продаж (1000 дол. США)	334	312	28000
Зараховано гривні від продажу валюти	311	334	27000
Відображено різницю між ціною купівлі-продажу іноземної валюти та її балансовою вартістю	942	334	1000

Тема 8

Облік власного капіталу

1. Власний капітал: поняття, класифікація та рахунки обліку.
2. Особливості створення статутного капіталу.
3. Облік статутного капіталу.
4. Облік додаткового капіталу.
5. Облік резервного капіталу.
6. Облік нерозподілених прибутків (непокритих збитків).
7. Облік вилученого капіталу.

1. Власний капітал: поняття, класифікація та рахунки обліку

Наявність майна є необхідною умовою господарської діяльності будь-якого підприємства. В економічній теорії виділяють два *джерела формування господарських засобів* – власні й залучені. Їх величина та

співвідношення є важливим фактором оцінки й аналізу фінансової стійкості підприємства та ефективності його роботи в цілому.

Джерела господарських засобів виступають також об'єктами бухгалтерського обліку, що включають: власний капітал, забезпечення наступних витрат і платежів, зобов'язання та доходи майбутніх періодів. При цьому, кожна із наведених складових вимагає адекватного та достовірного відображення на рахунках обліку та у фінансовій звітності.

Економічна природа та законодавчо-нормативне регламентування порядку створення та діяльності суб'єктів підприємництва вказують на обов'язкову наявність саме власного капіталу підприємства.

Власний капітал – це частка в активах підприємства, яка залишається після вирахування його зобов'язань.

Власний капітал підприємства за джерелами формування поділяється на вкладений (внесений засновниками у сумі, що дорівнює або перевищує номінальну вартість акцій, часток або паїв), що включає статутний, пайовий, додатково вкладений капітал за мінусом неоплаченого і вилученого капіталу та накопиченого в результаті господарської діяльності, що складається із нерозподіленого прибутку, резервного капіталу, іншого додаткового капіталу за мінусом непокритих збитків.

Методологічні засади відображення у фінансовому обліку та звітності інформації про власний капітал встановлюються наступними нормативними документами:

1. *Планом рахунків.*
2. *Інструкцією №291.*
3. *Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, серед яких: НП(С)БО 1 “Загальні вимоги до фінансової звітності”, НП(С)БО 6 “Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах”, НП(С)БО 25 “Спрощена фінансова звітність”, П(С)БО 29 “Фінансова звітність за сегментами” та ін.*

4. *Методичними рекомендаціями з бухгалтерського обліку щодо операцій з формування статутного капіталу в акціонерних товариствах, затвердженими рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку України від 10.06.2003 р. №256.*

5. *Методичними рекомендаціями щодо ведення бухгалтерського обліку кредитною спілкою та об'єднаною кредитною спілкою, затвердженими розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 18.12.2003 р. №171.*

6. *Методичними рекомендаціями про бухгалтерський облік розрахунків з власниками земельних та майнових паїв*

сільськогосподарських підприємств, затвердженими листом міністерства аграрної політики від 04.12.2003 р. №37-27-12/14024.

Для узагальнення інформації про стан і рух коштів різних идів власного капіталу – статутного, пайового, додаткового, резервного, вилученого, неоплаченого, а також нерозподілених прибутків (непокритих збитків), а також цільових надходжень, забезпечень майбутніх витрат і платежів, страхових резервів Планом рахунків передбачено рахунки IV класу “Власний капітал та забезпечення зобов’язань”, а саме:

- § 40 “Зареєстрований (пайовий) капітал”;
- § 41 “Капітал у дооцінках”;
- § 42 “Додатковий капітал”;
- § 43 “Резервний капітал”;
- § 44 “Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)”;
- § 45 “Вилучений капітал”;
- § 46 “Неоплачений капітал”.

Таблиця 8.1

Відображення інформації про власний капітал на рахунках обліку

№ з/п	Вид капіталу	Рахунки, призначені для обліку	Зміст
1	2	3	4
1	Статутний капітал	401 “Статутний капітал”	зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, що є внеском засновників (учасників) до статутного капіталу суб’єкта господарювання, що є джерелом його власних коштів
2	Пайовий капітал	402 “Пайовий капітал”	суми пайових внесків членів споживчого товариства, колективного сільськогосподарського підприємства, житлово-будівельного кооперативу, кредитної спілки та інших підприємств, що передбачені установчими документами
3	Додатковий капітал	421 “Емісійний дохід”, 422 “Інший вкладений капітал”, 423 “Накопичені курсові різниці”, 424 “Безоплатно одержані	суми, на які вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість, а також суми перевищення інших вкладів засновників над величиною статутного капіталу, зафіксованою в установчих документах

№ з/п	Вид капіталу	Рахунки, призначені для обліку	Зміст
1	2	3	4
		необоротні активи”, 425 “Інший додатковий капітал”	суми дооцінки необоротних активів і фінансових інструментів та вартість необоротних активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших осіб, та інші види додаткового капіталу
4	Резервний капітал	43 “Резервний капітал”	суми резервів, створених відповідно до чинного законодавства та установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку
5	Нерозподілений прибуток (непокриті збитки)	441 “Прибуток нерозподілений”, 442 “Непокриті збитки”	суми, нерозподіленого прибутку (непокритих збитків), які виникають внаслідок перевищення доходів над пов’язаними з ними витрати (витрат над пов’язаними з ними доходами)
6	Неоплачений капітал	46 “Неоплачений капітал”	сума заборгованості власників (учасників) за внесками до капіталу
7	Вилучений капітал	451 “Вилучені акції”, 452 “Вилучені вклади й паї”, 453 “Інший вилучений капітал”	фактична собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників

2. Особливості формування статутного капіталу

Порядок формування статутного капіталу підприємств різних організаційних форм (приватних підприємств, господарських товариств, кооперативів та ін.) має свою специфіку, що зумовлюється вимогами відповідних нормативно-правових актів України, до складу яких відносяться:

1. *Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV (далі – ЦКУ).*
2. *Закон України “Про господарські товариства” від 19.09.1991 р. № 1576-XII (далі – Закон про товариства).*
3. *Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»*

4. Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” від 17.07.1997 р. № 469/97-ВР (далі – Закон про сільськогосподарську кооперацію).

5. Закон України “Про кредитні спілки” від 20.12.2001 р. № 2908-III (далі – Закон про кредитні спілки).

6. Закон України “Про кооперацію” від 10.07.2003 р. № 1087-IV (далі – Закон про кооперацію).

7. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006 р. № 3480-IV (далі – Закон про цінні папери).

8. Закон України “Про акціонерні товариства” від 27.07.2022 р. №2465-IX (далі – Закон про АТ) та ін.

Оснoву законодавчого забезпечення господарської діяльності в Україні взагалі та формування капіталу підприємств різних організаційно-правових зокрема становить ЦКУ.

Важливими проблемами, що впливають на обліково-аналітичне забезпечення операцій із власним капіталом є узгодження базових інститутів цивільного права – таких як власність, юридичні особи та зобов’язання, передбачених ЦКУ.

Найбільш розповсюдженими на сьогодні організаційними формами підприємництва є господарські товариства (з обмеженою відповідальністю, публічні та приватні акціонерні товариства), приватні та колективні підприємства та ін.

Відповідно до статті 140 ЦКУ **товариством з обмеженою відповідальністю** є засноване одним або кількома особами товариство, статутний капітал якого поділений на частки, розмір яких встановлюється статутом. Чинне законодавство не передбачає мінімальну величину статутного капіталу такого товариства.

Стаття 50 Закону про товариства встановлює максимальну кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати – 100 осіб.

Учасники товариства з обмеженою відповідальністю не відповідають за його зобов’язаннями і несуть ризик збитків, пов’язаних з діяльністю товариства, у межах вартості своїх вкладів.

Статутний капітал товариства з обмеженою відповідальністю складається із вкладів його учасників та підлягає сплаті учасниками товариства до закінчення першого року з дня державної реєстрації товариства.

Стаття 3 Закону про АТ визначає, що **акціонерне товариство** – це господарське товариство, статутний капітал якого поділено на визначену

кількість часток однакової номінальної вартості, корпоративні права за якими посвідчуються акціями..

Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства.

Акціонерні товариства **за типом поділяються** на публічні акціонерні товариства та приватні акціонерні товариства, кількісний склад яких не може перевищувати 100 акціонерів.

Публічне акціонерне товариство може здійснювати **публічне та приватне розміщення акцій**. Приватне акціонерне товариство може здійснювати **тільки приватне розміщення акцій**. У разі прийняття загальними зборами приватного акціонерного товариства рішення про здійснення публічного розміщення акцій до статуту товариства вносяться відповідні зміни, у тому числі про зміну типу товариства – з приватного на публічне.

Акціонери не відповідають за зобов'язаннями товариства і несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, тільки в межах належних їм акцій.

Акція – цінний папір, що посвідчує корпоративні права акціонера щодо акціонерного товариства. Усі акції є іменними та існують виключно в бездокументарній формі.

Акціонерне товариство може здійснювати розміщення **акцій двох типів** – простих та привілейованих, частка яких у розмірі статутного капіталу не може перевищувати 25 відсотків. Прості акції товариства **не підлягають конвертації** у привілейовані акції або інші цінні напери акціонерного товариства.

При здійсненні операцій з цінними паперами необхідно враховувати, що акціонерне товариство **не має права розміщувати акції за ціною, нижчою за їх номінальну вартість**.

Акції публічного акціонерного товариства можуть купуватися та продаватися на фондовій біржі. Таке товариство зобов'язане пройти процедуру включення акцій до біржового списку хоча б однієї фондової біржі.

Акції приватного акціонерного товариства не можуть купуватися та/або продаватися на фондовій біржі, за винятком продажу шляхом проведення на біржі аукціону.

Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, може здійснюватися грошовими коштами, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом

яких є засновник, та векселів), майном і майновими правами, нематеріальними активами, що мають грошову оцінку.

Оплата вартості акцій, що розміщуються під час заснування акціонерного товариства, **не може здійснюватися за ціною, нижчою від їх номінальної вартості**.

Ціна майна, що вноситься засновниками акціонерного товариства в рахунок оплати акцій товариства, повинна відповідати ринковій вартості цього майна, визначеній відповідно до статті 8 Закону про АТ.

Кожний засновник акціонерного товариства повинен оплатити повну вартість придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій. У разі несплати (неповної оплати) вартості придбаних акцій до дати затвердження результатів розміщення першого випуску акцій акціонерне товариство вважається не заснованим. До оплати 50 відсотків статутного капіталу товариство не має права здійснювати операції, не пов'язані з його заснуванням.

Установчим документом акціонерного товариства є його **статут**, в якому міститься інформація необхідна в тому числі і для належного фінансового обліку власного капіталу:

1) повне та скорочене найменування товариства українською мовою;

2) тип товариства;

3) розмір статутного капіталу;

4) розмір резервного капіталу у разі його формування;

5) номінальну вартість і загальну кількість акцій, кількість кожного типу розміщених товариством акцій, у тому числі кількість кожного класу привілейованих акцій у разі розміщення привілейованих акцій, а також наслідки невиконання зобов'язань з викупу акцій;

б) розмір дивідендів за привілейованими акціями кожного класу в разі їх розміщення товариством;

Приватним підприємством згідно зі статтею 113 ГКУ визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

У зв'язку з тим, що законодавчі акти не дають чіткого визначення терміну “організаційна форма юридичної особи”, існує двоякий підхід до визначення приватного підприємства.

По-перше, виходячи зі змісту статті 113 ГКУ, приватне підприємство є організаційною формою підприємства.

По-друге, стаття 63 цього Кодексу визначає приватне підприємство як вид підприємства залежно від форми власності.

У зв'язку з тим, що поняття “приватне підприємство” вказує лише на форму власності, а не на особливості у заснуванні чи управлінні підприємством, приватне підприємство як організаційна форма потребує законодавчого уточнення.

Виходячи з того, що на сьогодні закон, який регулює порядок створення та діяльності приватних підприємств, відсутній, такі підприємства діють на загальних підставах відповідно до Цивільного та Господарського кодексів України. Законодавство не містить будь-яких обмежень щодо розміру статутного фонду приватного підприємства. Під час формування статутного капіталу приватного підприємства слід виходити лише з принципу “достатності для здійснення господарської діяльності”.

Для забезпечення статутної діяльності кооператив у порядку, передбаченому його статутом, формує пайовий, резервний, неподільний та спеціальний фонди.

Стаття 2 Закону про кооперацію зазначає, що *пайовий фонд* – фонд, що формується із пайових внесків членів кооперативу при створенні кооперативу і є одним із джерел формування майна кооперативу.

Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду. Паї, в тому числі резервного і спеціального фондів, є персоніфікованими і у сумі визначають загальну частку кожного члена кооперативу у майні кооперативу.

Кооператив відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним йому майном, а члени кооперативу відповідають за його зобов'язаннями в межах внесеного ними паю, якщо інше не передбачено статутом кооперативу або законом.

3. Облік статутного капіталу

На момент реєстрації формування статутного капіталу відображається в обліку бухгалтерськими записами:

1. Відображено внески засновників:

313 “Інші рахунки в банку в національній валюті” (314 “Інші рахунки в банку в іноземній валюті”) – 46 “Неоплачений капітал”

2. Відображено суму статутного капіталу згідно з установчими документами:

46 “Неоплачений капітал” – 40 “Статутний капітал”

Вклади засновників можуть бути зроблені грошовими коштами, матеріальними і нематеріальними активами. Вклади оцінюються засновниками за справедливою вартістю, яка визначається за домовленістю учасників і оформляється протоколом засідання засновників та актом оцінки майна.

У разі прийняття рішення про зменшення суми статутного капіталу згідно з вимогами Цивільного кодексу України товариство повинно зареєструвати відповідні зміни до статуту у встановленому порядку або прийняти рішення про ліквідацію товариства, якщо учасники товариства протягом першого року його діяльності не сплатили повністю суму своїх вкладів.

Збільшення статутного капіталу товариства з обмеженою відповідальністю допускається після внесення усіма його учасниками вкладів у повному обсязі. Статутний капітал збільшується за рахунок додаткових внесків учасників (розширення кола учасників) чи за рахунок нерозподіленого прибутку. При цьому необхідно рішення зборів учасників оформити протоколом і внести зміни в статут і установчі документи. В бухгалтерському обліку збільшення додаткового капіталу за рахунок додаткових внесків відображається аналогічно первинному формуванню статутного капіталу:

46 “Неоплачений капітал” – 40 “Статутний капітал”

При збільшенні статутного капіталу за рахунок прибутку:

441 “Прибуток нерозподілений” – 46 “Неоплачений капітал”

Статутний капітал ТзОВ зменшується у зв'язку з вибуттям (виходом) одного або кількох учасників та прийняттям рішення про зменшення статутного капіталу. При виході одного із учасників його доля в статутному капіталі пропонується іншим учасникам товариства чи третім особам (якщо немає обмежень в статуті). При виході учаснику виплачується вартість частини майна підприємства пропорційно його частці у статутному капіталі, а також належна йому частка прибутку, одержаного товариством до моменту його виходу.

Операції, пов'язані з виплатою учаснику належної йому частки, відображаються такими записами:

40 “Статутний капітал” – 672 “Розрахунки за іншими виплатами”

На суму нерозподіленого прибутку, що належить учаснику:

443 “Прибуток, використаний у звітному році” – 672 “Розрахунки за іншими виплатами”

При виплаті учаснику суми нарахованих зобов'язань за належною йому часткою власного капіталу:

672 “Розрахунки за іншими виплатами” – 301 “Каса в національній валюті” (чи рахунки по обліку інших активів залежно від складу активів, які повертаються засновнику)

Передавання частки учасника або її частини іншим учасникам або третім особам можливе тільки після повного внесення вкладу учасником, який її уступає. Одночасно з часткою до третьої особи переходять всі права і обов'язки, що належать учаснику товариства.

Збільшення кількості акцій існуючої номінальної вартості можливе, коли всі раніше випущені акції повністю викуплені не нижче номінальної вартості. При прийнятті рішення про збільшення статутного капіталу додаткові акції з тією самою номінальною вартістю не випускаються.

Збільшення статутного капіталу можливо здійснити шляхом збільшення номінальної вартості акцій товариства. При цьому випуск попередніх акцій анулюється і вони обмінюються на акції нового випуску з новою (збільшеною) номінальною вартістю. При прийнятті рішення про збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових внесків засновників необхідно виконати процедурні питання, які встановлені Національною комісією з цінних паперів і фондового ринку.

Таблиця 8.2

Відображення в обліку збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових внесків

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Відображення збільшення статутного капіталу	46 “Неоплачений капітал”	40 “Статутний капітал”
2	Погашення заборгованості за внесками в статутний капітал	31 “Рахунки в банках”	46 “Неоплачений капітал”
3	Сума перевищення ціни придбання акцій над їх номінальною вартістю	46 “Неоплачений капітал”	421 “Емісійний дохід”

Загальними зборами акціонерів може бути прийнято рішення збільшити розмір статутного капіталу за рахунок нерозподіленого прибутку чи за рахунок реінвестування нарахованих дивідендів. Але не завжди прибуток співпадає з наявністю коштів, а тому сплата дивідендів

може бути вирішена шляхом додаткової емісії акцій. Дивіденди, спрямовані на збільшення статутного капіталу, позбавляють необхідності мати готівку чи інші активи.

Таблиця 8.3

Відображення в обліку збільшення статутного капіталу за рахунок реінвестування дивідендів

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Нарахування фіксованих дивідендів за привілейованими акціями за рахунок нерозподіленого прибутку	441 “Прибуток нерозподілений” 443 “Прибуток, використаний у звітному році”	443 “Прибуток, використаний у звітному році” 671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами”
2	Нарахування оголошених дивідендів за привілейованими акціями за рахунок резервного капіталу	43 “Резервний капітал”	671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами”
3	Реєстрація випуску додаткових акцій та збільшення статутного капіталу на номінальну вартість випущених акцій	46 “Неоплачений капітал”	40 “Статутний капітал”
4	Сума перевищення ціни придбання акцій над їх номінальною вартістю	46 “Неоплачений капітал”	421 “Емісійний дохід”
5	Списання сум нарахованих дивідендів на зменшення заборгованості акціонерів із формування власного капіталу товариства	671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами”	46 “Неоплачений капітал”

При збільшенні статутного капіталу за рахунок реінвестування дивідендів загальна сума власного капіталу не змінюється, але збільшується частка акціонерів, що розширює їх права на управління компанією та одержання прибутку. На суму власного капіталу впливає виплата дивідендів, а тому акціонерне товариство може оголосити дивіденди, які сплачуються акціями з метою збільшення статутного капіталу, економії оборотних коштів підприємства, мінімізації податкових платежів.

Акціонерне товариство з метою залучення позикового капіталу може здійснити емісію конвертованих облігацій, які на дату погашення будуть обмінені на акції. В обліку необхідно відобразити збільшення статутного капіталу на підставі рішення загальних зборів акціонерів. Після відображення збільшення статутного капіталу на підставі договору про продаж і порядок погашення конвертованих облігацій відображається обмін конвертованих облігацій на акції.

Таблиця 8.4

Відображення в обліку збільшення статутного капіталу шляхом конвертації облігацій в акції

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Сума збільшення статутного капіталу	46 “Неоплачений капітал”	40 “Статутний капітал”
2	Сума перевищення ціни реалізації акцій над їх номінальною вартістю	46 “Неоплачений капітал” (аналітичні рахунки власників облігацій)	421 “Емісійний дохід”
3	Списання сум зобов’язань товариства за облігаціями, поданими до обміну, на зменшення заборгованості власників облігацій з формування власного капіталу	521 “Зобов’язання за облігаціями (аналітичні рахунки власників облігацій)”	46 “Неоплачений капітал”

4. Облік додаткового капіталу

Додатковий капітал поділяється на дві складові: додатковий вкладений капітал та інший додатковий капітал. Облік додаткового вкладеного капіталу здійснюється на відповідних субрахунках рахунка 42 “Додатковий капітал”: 421 “Емісійний дохід”, 422 “Інший вкладений капітал”, 423 “Накопичені курсові різниці”, 424 “Безоплатно одержані необоротні активи”, 425 “Інший додатковий капітал”.

Для акціонерних товариств додатковий вкладений капітал – це сума, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість. У акціонерних товариствах додатковий вкладений капітал називають емісійним доходом, який обліковується на субрахунку 421 “Емісійний дохід”. Інші господарські товариства до складу додаткового вкладеного капіталу відносять суму внесків засновників, яка

перевищує їх частку в статутному капіталі. Облік додатково вкладеного капіталу ведеться на субрахунку 422 “Інший вкладений капітал”.

Сума емісійного доходу згідно з договорами із засновниками (передплатниками) відображується записом:

46 “Неоплачений капітал” – 421 “Емісійний дохід”

Емісійний дохід зменшується при повторному продажу вилученого капіталу нижче за номінальну вартість акцій.

В інших господарських товариствах (крім акціонерних товариств) додатково вкладений капітал може виникати в тому випадку, коли засновники вносять до статутного капіталу товарно-матеріальні цінності, основні засоби, справедлива вартість яких перевищує частку засновника в статутному капіталі, а також у випадку, коли фактичні внески перевищують частку в статутному капіталі.

У разі безоплатного отримання підприємством необоротних активів від інших фізичних чи юридичних осіб на субрахунку 424 “Безоплатно одержані необоротні активи” відображається сума додаткового капіталу в сумі справедливої вартості цих активів.

Безоплатно одержані активи використовуються в господарській діяльності підприємства і приносять економічну вигоду, як правило, упродовж періоду більше ніж один рік. Тому протягом періоду експлуатації необоротного активу нараховується амортизація (згідно з амортизаційною політикою) і в міру визнання витрат визнаються доходи в сумі нарахованої амортизації.

Визнано дохід від безоплатно одержаних основних засобів у сумі нарахованої амортизації:

424 “Безоплатно одержані необоротні активи” – 745 “Дохід від безоплатно одержаних активів”

При списанні з балансу необоротного активу (у зв’язку з продажем, безоплатною передачею, невідповідністю критеріям активу), необхідно суму додаткового капіталу, одержаного в результаті дооцінки даного об’єкта, включити до складу нерозподіленого прибутку і відобразити записом:

41 “Дооцінка активів” – 44 “Нерозподілений прибуток”

Інші види додаткового капіталу відображаються на субрахунку 425 “Інший додатковий капітал”. Підприємства, які формують пайовий капітал (у тому числі шляхом випуску пайових цінних паперів (крім акцій), показують вкладений засновниками капітал та інші внески понад розмір визначеного пайового капіталу на субрахунку 425 “Інший додатковий капітал”.

5. Облік резервного капіталу

Резервний капітал створюється відповідно до вимог Закону України “Про господарські товариства”, згідно з правилами, встановленими статутом та установчим договором, за рахунок нерозподіленого прибутку і призначений покривати можливі збитки від діяльності підприємства. Розмір щорічних відрахувань встановлюється засновниками самостійно і становить не менше ніж 5% чистого прибутку. Загальна сума резервного капіталу також встановлюється документами, але повинна становити не менше ніж 25% статутного капіталу.

Облік резервного капіталу здійснюється на рахунку 43 “Резервний капітал”.

Сума нарахованого резервного капіталу використовується на покриття збитків, на виплату дивідендів по привілейованих акціях, якщо недостатньо інших джерел.

Зокрема, кошти резервного капіталу, спрямовані на покриття збитків звітного періоду, відображуються записом:

43 “Резервний капітал” – 442 “Непокриті збитки”

При використанні коштів резервного капіталу на виплату дивідендів по привілейованих акціях складається запис:

43 “Резервний капітал” – 671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами”

6. Облік нерозподілених прибутків (непокритих збитків)

Рішення про використання прибутку приймається зборами акціонерів чи учасників товариства. Власники мають право суму нерозподіленого прибутку, що залишається після проведення відрахувань до резервного капіталу, направити на виплату дивідендів.

Дивіденди – це частина прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до часток їхньої участі у власному капіталі підприємства.

Цивільним кодексом України встановлено такі обмеження щодо оголошення та виплати дивідендів:

- неповна сплата статутного капіталу;
- зменшення вартості чистих активів акціонерного товариства до розміру меншого, ніж розмір статутного капіталу.

Після ухвалення рішення про затвердження фінансової звітності і відповідно до суми нарахування дивідендів в бухгалтерському обліку

відображається розподіл прибутку і зобов'язання засновникам по дивідендах.

Нараховані оголошені дивіденди за рахунок нерозподіленого прибутку:

441 “Прибуток нерозподілений” – 443 “Прибуток, використаний у звітному році”

443 “Прибуток, використаний у звітному році” – 671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами”

Під час виплати дивідендів потрібно розрахувати суму авансового внеску з податку на прибуток (ст. 57.1¹ [ПКУ](#)), окрім низки чітко передбачених винятків, перелічених у пп. 57.1^{1.3} [ПКУ](#) (щоправда, не лише в ньому).

Коли не сплачують авансового внеску з дивідендів

Авансовий внесок із дивідендів не сплачують, якщо:

- дивіденди виплачують фізичним особам (пп. 57.1^{1.3} [ПКУ](#));

- дивіденди виплачують на користь власників корпоративних прав материнської компанії, що сплачуються в межах сум доходів такої компанії, отриманих у вигляді дивідендів від інших осіб. Якщо сума виплат дивідендів на користь власників корпоративних прав материнської компанії перевищує суму отриманих цією компанією дивідендів, дивіденди, сплачені в межах такого перевищення, підлягають оподаткуванню за правилами, установленими пп. 57.1^{1.2} [ПКУ](#). З метою оподаткування материнська компанія веде наростаючим підсумком облік дивідендів, отриманих нею від інших осіб, і дивідендів, сплачених на користь власників корпоративних прав такої компанії, та відображає в податковій звітності (пп. 57.1^{1.3} [ПКУ](#));

- дивіденди виплачуються платником податку на прибуток, прибуток якого звільнений від оподаткування відповідно до положень [ПКУ](#), у розмірі прибутку, звільненого від оподаткування в період, за який виплачуються дивіденди (пп. 57.1^{1.3} [ПКУ](#));

- дивіденди виплачують інститути спільного інвестування (пп. 57.1^{1.6} [ПКУ](#)).

одночасно з нарахуванням дивідендів необхідно відобразити перерахування авансового платежу в бюджет податку на прибуток:

641 “Розрахунки по податках” – 311 “Поточні рахунки в національній валюті”

Сплачено дивіденди грошовими коштами:

671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами” – 30 “Каса”, 31 “Рахунки в банках”

Сплачено дивіденди активами (готовою продукцією):

1. Визначено дохід від реалізації:

377 “Розрахунки з іншими дебіторами” – 701 “Дохід від реалізації готової продукції”

701 “Дохід від реалізації готової продукції” – 641 “Розрахунки за податками”

2. Списання собівартості активів, які використано на погашення заборгованості за дивідендами:

901 “Собівартість реалізованої готової продукції” – 26 “Готова продукція”

3. Взаємозарахування заборгованості:

671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами” – 377 “Розрахунки з іншими дебіторами”

По привілейованих акціях встановлюються фіксовані дивіденди, а тому їх виплата не залежить від фінансового результату. При недостатності прибутку додатковим джерелом виплати дивідендів є резервний капітал. Нарахування дивідендів по привілейованих акціях за рахунок резервного капіталу відображається записом:

43 “Резервний капітал” – 671 “Розрахунки за нарахованими дивідендами”

7. Облік вилученого капіталу

Акціонерне товариство може прийняти рішення про зменшення розміру статутного капіталу. У разі наявності у акціонерного товариства намірів зменшити розмір статутного капіталу виконавчий орган товариства публікує в органах преси Верховної Ради України або Кабінету Міністрів чи офіційному виданні фондової біржі повідомлення для кредиторів та акціонерів про намір зменшити розмір статутного капіталу товариства. Кредитори акціонерного товариства, які мають заперечення щодо зменшення розміру статутного капіталу товариства, в строк, установлений для подання заперечень, надають копію заперечень до Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. Зменшення розміру статутного капіталу за наявності заперечень кредиторів акціонерного товариства не допускається.

Зменшення розміру статутного капіталу можливо здійснити двома шляхами:

- зменшенням номінальної вартості акцій;
- зменшенням кількості акцій існуючої номінальної вартості.

При зменшенні розміру статутного капіталу акціонерного товариства поєднувати зазначені способи зменшення розміру статутного капіталу не дозволяється.

Таблиця 8.5

Відображення в обліку зменшення статутного капіталу

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Зменшення статутного капіталу на номінальну вартість анульованих акцій	40 “Статутний капітал”	451 “Вилучені акції”
2	Списання суми перевищення ціни викупу над номінальною вартістю за рахунок власного емісійного доходу: а) ціна викупу вища за номінальну вартість; б) ціна викупу нижча за номінальну вартість	421 “Емісійний дохід” 451 “Вилучені акції”	451 “Вилучені акції” 421 “Емісійний дохід”
3	Сума зменшення статутного капіталу за рахунок зменшення номінальної вартості акцій	40 “Статутний капітал”	672 “Розрахунки за іншими виплатами”
4	Сплатена компенсація власникам акцій	672 “Розрахунки за іншими виплатами”	31 “Рахунки в банках”
5	Викуп повністю оплачених акцій у акціонерів акціонерним товариством	451 “Вилучені акції”	672 “Розрахунки за іншими виплатами”
6	Здійснення розрахунку за викуплені товариством акції власного випуску	672 “Розрахунки за іншими виплатами”	31 “Рахунки в банках”

1. Економічний зміст та регламентування забезпечень та цільового фінансування.
2. Облік забезпечень майбутніх витрат та платежів.
3. Облік цільового фінансування.

1. Економічний зміст та регламентування забезпечень та цільового фінансування

Відповідно до НП(С)БО 11 «Зобов'язання», *забезпечення* – це зобов'язання, точна сума яких не може бути визначена до настання певної дати або невідомий час їх погашення на дату складання балансу.

Забезпечення можуть створюватись для відшкодування (майбутніх) витрат на:

- виплату відпусток працівників;
- додаткове пенсійне забезпечення;
- виконання гарантійних зобов'язань;
- реструктуризацію;
- виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів та ін.

Забезпечення створюються при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого, імовірно, призведе до зменшення ресурсів, що втілюють економічні вигоди, та його оцінка може бути розрахунково визначена.

Відповідно до Методичних рекомендацій щодо заповнення форм фінансової звітності, затверджених наказом Мінфіну України від 28.03.2013 р. №433:

- **довгострокові забезпечення** – нараховані у звітному періоді майбутні витрати і платежі (витрати на оплату майбутніх відпусток, гарантійні зобов'язання тощо), розмір яких на дату складання балансу може бути визначений лише шляхом попередніх (прогнозних) оцінок;

- **поточні забезпечення** – забезпечення, що планують використати протягом 12 місяців із дати балансу, для покриття витрат, щодо яких відповідне забезпечення було створене.

Цільове фінансування і цільових надходжень – це субсидії, асигнування з бюджету та позабюджетних фондів, цільові внески фізичних та юридичних осіб для здійснення визначених заходів.

До коштів цільового фінансування та цільових надходжень належать суми, отримані підприємством для здійснення заходів цільового призначення:

- проведення протиепідемічних і карантинних заходів;
- будівництво соціально-побутових об'єктів;
- утримання дитячих установ;
- підготовку кадрів;
- науково-дослідницькі роботи;
- винахідництво та інші цілі.

Джерелом цільового фінансування і цільових надходжень можуть виступати:

- внески батьків за утримання дітей у дитячих закладах;
- плата за навчання;
- кошти профспілок, вищих організацій та інших підприємств, одержані внаслідок перерозподілу всередині системи тощо.

Кошти цільового фінансування можуть також надходити у вигляді:

- асигнувань з бюджету та позабюджетних цільових фондів;
- грантів;
- житлових субсидій;
- дотацій на здійснення заходів соціального захисту населення, будівництво;
- допомоги малозабезпеченим сім'ям;
- державного регулювання цін на паливо, послуги житлово-комунального господарства і міського транспорту;
- цільових внесків фізичних та юридичних осіб;
- гуманітарної допомоги тощо.

Використання цих коштів має бути спрямоване тільки на здійснення заходів цільового призначення.

2. Облік забезпечень майбутніх витрат та платежів

Суми забезпечення визначаються за обліковою оцінкою ресурсів (з вирахуванням суми очікуваного відшкодування), необхідних для погашення відповідного зобов'язання на дату балансу.

Забезпечення використовується тільки для тих витрат, для покриття яких воно було створене.

Залишок забезпечення переглядають на кожну дату балансу і у разі необхідності коригують у бік збільшення або зменшення. Якщо відсутня ймовірність погашення майбутніх зобов'язань, сума нарахованого забезпечення підлягає сторнуванню.

Для узагальнення інформації про рух коштів, які за рішенням підприємства резервують для забезпечення майбутніх витрат і платежів та включення їх до витрат поточного періоду, призначено рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів».

За дебетом рахунку відображають використання забезпечення, за кредитом – їх нарахування.

Рахунок 47 «Забезпечення майбутніх витрат і платежів» має такі субрахунки:

- 471 «Забезпечення виплат відпусток»;
- 472 «Додаткове пенсійне забезпечення»;
- 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань»;
- 474 «Забезпечення інших витрат і платежів».

На субрахунку 471 ведуть облік руху та залишків коштів на оплату чергових відпусток працівникам. Також на цьому субрахунку узагальнюється інформація про забезпечення обов'язкових відрахувань (зборів) від забезпечення виплат відпусток.

Сума відпускних повинна бути розподілена на витрати протягом того року, за який надається відпустка. Кожен місяць працівник заробляє частку суми відпускних, тому і заборгованість перед працівниками виникає кожний відпрацьований місяць, а отже, підлягає нарахуванню щомісяця або не рідше, ніж раз на квартал.

Коли ж працівникові оплачується відпустка, то сума відпускних нараховується за рахунок раніше нарахованого резерву. Сума забезпечення визначається щомісяця як добуток фактично нарахованої зарплати працівникам і коефіцієнта, визначеного як відношення річної планової суми на оплату відпусток до загального планового капіталу оплати праці.

На субрахунку 472 «Додаткове пенсійне забезпечення» ведеться облік коштів для реалізації програми пенсійного забезпечення.

Підприємства, що здійснюють продаж товарів з наданням гарантій, проводять нарахування забезпечень гарантійних зобов'язань, облік яких ведеться на субрахунку 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань».

Якщо продукція реалізовується з гарантією (за умови визнання доходу у період реалізації), у підприємства виникає ймовірність наступного виникнення недоліків.

При цьому створюється резерв для покриття майбутніх витрат щодо виконання гарантійних зобов'язань. Суму гарантії відображають по дебету рахунків обліку витрат у тому періоді, коли була здійснена реалізація. Враховуючи наявний досвід, підприємство може розрахувати суму, на яку буде надаватися гарантія на майбутній період.

Коли підприємству повернуть несправний товар, бухгалтер здійснює бухгалтерські записи щодо повернення товарів. Після цього бракований товар або підлягає поверненню постачальникові, якщо це передбачено договором, або підлягає уціненню до ціни можливої реалізації.

У випадку, коли підприємством проводиться ремонт поверненого товару або гарантійна заміна будь-яких деталей, вартість послуг з ремонту буде віднесена у дебет субрахунку 473.

В обліку операції, пов'язані із забезпеченням гарантійних зобов'язань, відображаються таким чином:

1. Нарховані забезпечення гарантійних зобов'язань у момент реалізації продукції з гарантією:

93 «Витрати на збут» – 473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань»

2. Здійснено ремонт повернутого товару:

473 «Забезпечення гарантійних зобов'язань» – 20, 28, 66, 65

У балансі підприємства залишок суми гарантійних зобов'язань, тобто кредитове сальдо по рахунку 473 відображається в статті «Інші забезпечення».

На субрахунку 474 «Забезпечення інших витрат та платежів» ведеться облік забезпечення інших витрат, що не знайшли відображення на інших субрахунках рахунку 47 «Забезпечення майбутніх витрат та платежів».

Аналітичний облік забезпечення наступних витрат та платежів ведуть за їх видами, напрямками формування й використання.

3. Облік цільового фінансування

Для обліку цільового фінансування використовується рахунок 48 «Цільове фінансування і цільові надходження», який призначений для узагальнення інформації про наявність і рух коштів за окремими об'єктами фінансування.

Кошти цільового призначення, отримані як джерело фінансування певних заходів, відображаються за кредитом рахунку 48 «Цільове фінансування і цільові надходження».

Згідно з НП(С)БО 15 «Дохід», отримане цільове фінансування визнається доходом того періоду, в якому були понесені витрати, пов'язані з визнанням умов цільового фінансування, та списується з дебету рахунку 48 в кредит відповідних рахунків класу 7 (відповідно до

такого принципу бухгалтерського обліку, як відповідність доходів і витрат).

Відповідно до НП(С)БО 15 «Дохід», кошти, які надходять на підприємство у вигляді цільового фінансування, визнаються доходами. Крім того, цільове фінансування може бути визнано доходом лише тоді, коли буде отримано підтвердження про те, що згадане цільове фінансування буде одержано.

Якщо цільове фінансування отримано для капітальних вкладень, таке фінансування відображається у складі доходів майбутніх періодів, дебетується рахунок 69 та кредитується рахунок 48 з наступним поступовим включенням складу доходів звітних періодів у міру амортизації об'єкта капітальних вкладень протягом строку їх корисного використання.

Цільове фінансування, отримане як компенсація витрат (або збитків), що їх вже понесло підприємство, або з метою негайної фінансової підтримки підприємства без майбутніх пов'язаних з цим витрат, визнається доходом того періоду, в якому утворилася дебіторська заборгованість, пов'язана з цим фінансуванням.

Тема 10

Облік кредитних та інших позикових операцій

1. Облік кредитів банку.
2. Облік поруки.
3. Облік застави.
4. Облік фінансової допомоги.

1. Облік кредитів банку

Взаємовідносини між банком і позичальником регламентуються *кредитним договором*, що укладається у письмовій формі.

Відсотки і комісійні, які банк стягує з клієнта, є компенсацією використання певної суми коштів упродовж визначеного терміну. Їх розмір, порядок, строки нарахування і сплати, а також механізм відшкодування обумовлюються кредитним договором.

Кредитним договором визначаються:

- сторони договору;
- основні обов'язки сторін;

- сума кредиту;
- графік погашення кредиту і відсотків;
- ставка відсотка та умови, за яких вона може бути змінена;
- умови використання кредиту позичальником;
- вид забезпечення кредиту;
- відповідальність позичальника за невиконання в зазначений строк своїх зобов'язань за кредитним договором;
- зобов'язання позичальника надавати банку інформацію і необхідні документи, що підтверджують фінансовий стан підприємства;
- право банку проводити перевірку цільового використання кредиту та наявність і умови зберігання заставленого майна;
- порядок припинення дії кредитного договору.

В таблиці 1 наведено рахунки, призначені для обліку кредитів.

Таблиця 10.1

Рахунки, призначені для обліку кредитів

Рахунок обліку	Призначення
50 «Довгострокові позики»	Ведеться облік розрахунків за довгостроковими позиками банків та іншими залученими позиковими коштами у інших осіб, які не є поточним зобов'язанням. За кредитом рахунку відображаються суми одержаних довгострокових позик, а також переведення короткострокових (відстрочених), за дебетом – погашення заборгованості за ними та переведення до поточної заборгованості за довгостроковими зобов'язаннями
60 «Короткострокові позики»	Ведеться облік розрахунків у національній і іноземній валютах за кредитами банків, строк повернення яких не перевищує дванадцяти місяців з дати балансу, та за позиками, термін погашення яких минув. За кредитом рахунку відображаються суми одержаних кредитів (позик), за дебетом – сума їх погашення та переведення до довгострокових зобов'язань у разі відстрочення кредитів (позик)
684 «Розрахунки за нарахованими відсотками»	Ведеться облік нарахованих відсотків за: використання коштів або товарів (робіт, послуг), отриманих у кредит; використання майна, отриманого в користування (орендні, лізингові операції тощо); іншими операціями

Рахунок обліку	Призначення
951 «Відсотки за кредит»	Ведеться облік витрат, пов'язаних з нарахуванням та сплатою відсотків, процентів тощо за користування кредитами банків

Приклад 10.1

1 лютого 2025 року підприємство отримало короткостроковий кредит банку в сумі 1 000 000 грн строком на 6 місяців під 22% річних. За умовами кредитного договору відсотки сплачуються щомісячно.

Розв'язок:

Отримано кредит на поточний рахунок:

Дебет 311 «Поточні рахунки в національній валюті» – Кредит 601 «Короткострокові кредити банків в національній валюті» – 1 000 000 грн

Нараховано відсотки за користування кредитом за лютий 2025 року ($(1\,000\,000 \times 0,22 \times 28) / 365 = 16\,876,72$ грн):

Дебет 951 – «Відсотки за кредит» - Кредит 684 «Розрахунки за нарахованими доходами» - 16 876,72 грн

Сплачено відсоток за користування кредитом:

Дебет 684 «Розрахунки за нарахованими доходами» - Кредит 311 «Поточні рахунки в національній валюті»

Аналогічно за інші місяці користування кредитом.

Повернуто кредит банку:

Дебет 601 «Короткострокові кредити банків в національній валюті» - Кредит 311 «Поточні рахунки в національній валюті» - 1 000 000 грн

2. Облік поруки

Забезпеченнями кредиту можуть бути: **застава, порука, гарантія** та інші форми зобов'язань, прийняті у банківській практиці. Кредитний ризик може також забезпечуватись **страхуванням**. Для більшої надійності зазначених видів забезпечення кредиту може укладатись тристороння угода: банк — гарант (поручитель, страхова організація) – позичальник.

Порука є видом забезпечення кредиту. Згідно зі ст. 553 Цивільного кодексу України за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого зобов'язання. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Поручителем може бути одна особа або кілька осіб.

Виникнення відносин поруки ЦКУ пов'язує із укладанням договору поруки. Згідно зі ст. 547 ЦКУ такий договір укладають у письмовій формі.

Зауважимо, що сторонами договору поруки можуть бути як фізичні, так і юридичні особи.

У разі забезпечення виконання зобов'язання порукою у відповідному договорі необхідно визначити певні умови. При цьому договір поруки обов'язково повинен містити:

- посилання на основне забезпечуване зобов'язання;
- найменування і реквізити сторін договору поруки, а також боржника (якщо він не є стороною такого договору);
- вказівку на предмет, а саме на відносини поруки (а не, скажімо, гарантії) між сторонами.

Крім того, у договорі поруки слід також визначати:

- строк дії договору поруки;
- обсяг поруки (у тому числі обсяг відповідальності поручителя за основне зобов'язання та за сплату процентів, неустойки, відшкодування збитків);
- зміст відповідальності поручителя перед кредитором;
- розподіл відповідальності між кількома поручителями.

Основні відмінностей поруки від гарантії:

- загальний суб'єктивний склад поруки, на відміну від гарантії;
- залежність дійсності поруки від дійсності основного зобов'язання;
- право поручителя висувати заперечення проти вимог кредитора.

У бухгалтерському обліку поручителя сума, на яку надано поруку, відображається на позабалансовому рахунку 05 «Гарантії та забезпечення надані».

Відображення на позабалансових рахунках зазначеної суми (збільшення залишків) відбувається на дату укладання договору поруки. Списання суми, на яку надано поруку, з цих рахунків (зменшення залишку на рахунках) відбувається під час погашення заборгованості, на яку їх було надано, та у разі перенесення заборгованості за ними на баланс. Це відбувається на дату виконанням поручителем зобов'язань

перед кредитором. Крім того, виходячи з норм ст. 559 ЦК, списання суми поруки може також здійснюватись на дату:

- виконання боржником зобов'язань перед кредитором;
- відмови кредитора від прийняття належного виконання зобов'язань, запропонованого боржником або поручителем;
- переведення боргу за основним зобов'язанням на іншу особу, за яку поручитель не поручився;
- наступну за датою, до якої видано поруку.

3. Облік застави

Відповідно до ст. 572 ЦКУ поняття *застави* передбачає, що в силу застави кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника.

Забезпечення кредиту у вигляді застави оформлюється окремим договором.

Заставодавець (позичальник) має право:

- користуватись предметом застави відповідно до його призначення;
- відчужувати предмет застави, передавати його в користування іншій особі або іншим чином розпоряджатися ним лише за згодою заставодержателя.

Заставодержатель (банк) має право користуватися переданим йому предметом застави лише у випадках, встановлених договором.

Бухгалтерський облік операцій з використанням забезпечення договірних зобов'язань у вигляді застави залежить від того, переходить об'єкт застави у власність заставодержателя чи ні.

У випадку коли об'єкт застави не переходить у власність заставодержателя (банка), основні операції у заставодавця (позичальника) подано в табл. 10.2.

Таблиця 2

Облік операцій із заставою(право власності на предмет застави залишається за заставодавцем)

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
1	Отримання кредиту	31 «Рахунки в банках»	50 «Довгострокові позики», 60 «Короткострокові позики»
2	Відображення забезпечення, наданого у вигляді застави майна (товарів)	05 «Гарантії та забезпечення надані»	
3	Передача товарів у заставу	28 «Товари», субрахунок «Товари у заставі»	28 «Товари»
4	Реалізація заставодержателем заставленого майна	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	702 «Дохід від реалізації товарів»
5	Розрахунки за податковими зобов'язаннями	702 «Дохід від реалізації товарів»	643 «Податкові зобов'язання»
6	Списання балансової вартості товарів	902 «Собівартість реалізованих товарів»	28 «Товари у заставі»
7	Залік заборгованості перед заставодержателем (банком) за отриманим кредитом	50 «Довгострокові позики», 60 «Короткострокові позики»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
8	Нарахування податкових зобов'язань з ПДВ	643 «Податкові зобов'язання»	641 «Розрахунки за податками»
9	Списання наданого забезпечення		05 «Гарантії та забезпечення надані»

У випадку коли заставне майно переходить у власність заставодержателя, основні операції відображаються так, як показано у табл. 10.3.

Таблиця 10.3

Облік операцій із заставою (право власності на предмет застави переходить до заставодержателя)

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
1	Отримання кредиту	31 «Рахунки в банках»	50 «Довгострокові позики», 60 «Короткострокові позики»
2	Відображення забезпечення, наданого у вигляді застави майна	05 «Гарантії та забезпечення надані»	
3	Передача товарів у заставу	28, субрахунок «Товари у заставі»	28 «Товари»
4	Перехід прав власності на заставлене майно до заставодержателя	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»	702 «Дохід від реалізації товарів»
5	Нарахування податкових зобов'язань з ПДВ у зв'язку з переходом прав власності на заставлене майно до заставодержателя	702 «Дохід від реалізації товарів»	641 «Розрахунки за податками»
6	Списання собівартості переданих товарів	902 «Собівартість реалізованих товарів»	28, субрахунок «Товари у заставі»
7	Залік заборгованості перед заставодержателем	50 «Довгострокові позики», 60 «Короткострокові позики»	377 «Розрахунки з іншими дебіторами»
8	Списання наданого забезпечення		05 «Гарантії та забезпечення надані»

4. Облік фінансової допомоги

Поворотна фінансова допомога – це сума коштів, що надійшла платнику податків у користування за договором, який не передбачає нарахування процентів або надання інших видів компенсацій у вигляді плати за користування такими коштами, та є обов'язковою до повернення.

У цивільному законодавстві поворотна фінансова допомога – це безпроцентна позика (ст. 1048 ЦКУ).

Згідно статті 1047 ЦКУ договір позики укладається у письмовій формі, якщо його сума понад 170 грн.

Щоб поворотна фінансова допомога була безвідсотковою, про це обов'язково необхідно вказати в договорі.

Відображення на рахунках обліку поворотної фінансової допомоги наведено в табл. 10.4.

Таблиця 10.4

Відображення на рахунках обліку поворотної фінансової допомоги

Зміст господарської операції	Облік у надавача		Облік у отримувача	
	дебет	кредит	дебет	кредит
Надання/отримання поворотної фінансової допомоги	377	311	311	685
Повернення залишку поворотної фінансової допомоги	311	377	611	311

Тема 11

Облік зобов'язань

1. Поняття, класифікація та оцінка зобов'язань.
2. Облік списання кредиторської заборгованості.
3. Облік авансів одержаних.
4. Облік розрахунків за податком на додану вартість.
5. Облік розрахунків за податком на прибуток.

1. Поняття, класифікація та оцінка зобов'язань

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про зобов'язання та її розкриття у фінансовій звітності регламентує Н(П)СБО 11 «Зобов'язання».

Зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Зобов'язання визнається, якщо його оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок його погашення.

Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду.

З метою бухгалтерського обліку зобов'язання поділяються на:

- 1) довгострокові;
- 2) поточні;
- 3) непередбачені зобов'язання.
- 4) доходи майбутніх періодів.

Довгострокові зобов'язання – всі зобов'язання, які не є поточними зобов'язаннями.

Поточні зобов'язання – зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або повинні бути погашені протягом дванадцяти місяців, починаючи з дати балансу.

Непередбачене зобов'язання – це:

1) зобов'язання, що може виникнути внаслідок минулих подій та існування якого буде підтверджено лише тоді, коли відбудеться або не відбудеться одна чи більше невизначених майбутніх подій, над якими підприємство не має повного контролю; або

2) теперішнє зобов'язання, що виникає внаслідок минулих подій, але не визнається, оскільки мало ймовірно, що для врегулювання зобов'язання потрібно буде використати ресурси, які втілюють у собі економічні вигоди, або оскільки суму зобов'язання не можна достовірно визначити.

Довгострокові зобов'язання відображаються в балансі за їх **теперішньою вартістю**. Визначення теперішньої вартості залежить від умов та виду зобов'язання.

Поточні зобов'язання відображаються в балансі за **сумою погашення**.

2. Облік списання кредиторської заборгованості

Відповідно до п. 5 НП(С)БО 11 «Зобов'язання» *«якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду»*.

Доходи від списання кредиторської заборгованості по закінченні строку позовної давності фіксують за кредитом субрахунку 717 «Дохід від списання кредиторської заборгованості».

Покупець зобов'язаний збільшити доходи на суму непогашеної заборгованості (її частини), визнаної у порядку досудового врегулювання спорів або судом чи за виконавчим написом нотаріуса і відобразити її на Кт 717 «Дохід від списання кредиторської заборгованості».

При чому якщо у наступних періодах покупець погашає суму визнаної заборгованості або її частину (самостійно або за процедурою примусового стягнення), такий покупець збільшує витрати на суму такої заборгованості (її частини) за наслідками періоду, на який припадає таке погашення.

Відображення операцій по списанню грошово-кредиторської заборгованості в бухгалтерському обліку подано у таблиці 11.1:

Таблиця 11.1

Відображення операцій по списанню грошово-кредиторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	Отримано передоплату за товари, роботи, послуги	311	681	120 000
2	Нараховано суму податкових зобов'язань з ПДВ	643	641	20 000
3	Списано суму безнадійної заборгованості	681	717	120 000
4	Відкориговані податковими зобов'язаннями	949	643	20 000
5	Відображено в позабалансовому обліку суму списаної кредиторської заборгованості	071	-	120 000

Відображення операцій по списанню товарно-кредиторської заборгованості в бухгалтерському та податковому обліку подано у таблиці 11.2:

Таблиця 11.2

Відображення операцій по списанню товарно-кредиторської заборгованості

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	Отримано товари від постачальників	281	631	120 000
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631	20 000

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
3	Списано суму безнадійної заборгованості	631	717	120 000
4	Відкоригований податковий кредит з ПДВ	949	641	20 000
5	Відображено в позабалансовому обліку суму списаної дебіторської заборгованості	071	-	120 000

3. Облік авансів одержаних

Субрахунок 681 «Розрахунки за авансами одержаними» призначений для обліку одержаних авансів під поставку матеріальних цінностей або під виконання робіт, а також суми попередньої оплати покупцями і замовниками рахунків постачальника за продукцію і виконані роботи.

Для відображення податкового зобов'язання з податку на подану вартість при отриманні авансів використовуються наступні субрахунки:

641 «Розрахунки за податками» ведеться облік податків, які нараховуються та сплачуються відповідно до чинного законодавства.

643 «Податкові зобов'язання» ведеться облік суми податку на подану вартість, визначену, виходячи із суми одержаних авансів (попередньої оплати) за готову продукцію, товари, інші матеріальні цінності та нематеріальні активи, роботи, послуги, що підлягають відвантаженню.

Приклад відображення одержаних авансів на рахунках обліку наведено в таблиці 11.3.

Таблиця 11.3

Відображення одержаних авансів на рахунках обліку

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
1	Отримано аванс на надання послуг	311	681	60 000
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	643	641/ПДВ	10 000
3	Відображено дохід від реалізації послуг	361	703	60 000
4	Відображено зобов'язання з ПДВ	703	643	10 000

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн
		дебет	кредит	
5	Зараховано сплачений аванс в оплату за послуги	681	361	60 000

4. Облік розрахунків за податком на додану вартість

Для бухгалтерського обліку розрахунків за податком на додану вартість призначено наступні субрахунки:

- 641 «Розрахунки за податками»;
- 643 «Податкові зобов'язання»;
- 644 «Податковий кредит»;
- 315 «Спеціальні рахунки в національній валюті».

Субрахунок 315 «Спеціальні рахунки в національній валюті» використовують призначений для обліку коштів на рахунку у системі електронного адміністрування податку на додану вартість, відкритому платнику податку в Казначействі, а також на інших спеціальних рахунках, відкритих у банку та/або органі Казначейства відповідно до законодавства, тощо.

Кореспонденції рахунків з обліку на електронному рахунку ПДВ наведені в таблиці 11.4:

Таблиці 11.4

Кореспонденції рахунків з обліку на електронному рахунку ПДВ

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
1	Перераховано кошти на електронний ПДВ-рахунок з поточного рахунку	315	311
2	Списано узгоджену суму податкових зобов'язань з ПДВ-рахунку	641/ПДВ	315
3	Отримано на електронний ПДВ-рахунок: суму бюджетного відшкодування; від'ємне значення ПДВ	311	315

Відповідно до Податкового кодексу України податковий кредит виникає за операціями: придбання або виготовлення товарів та послуг;

- придбання необоротних активів;
- отримання оподатковуваних послуг від нерезидента;
- ввезення необоротних активів на митну територію України за договорами оперативного або фінансового лізингу;

- ввезення товарів та/або необоротних активів на митну територію України.

Для обліку сум ПДВ, не підтверджених зареєстрованими в Єдиному реєстрі податкових накладних накладними, використовується аналітичний субрахунок 6442 «Податковий кредит непідтверджений».

Продавець, що постачає товари чи послуги, нараховує податкові зобов'язання з ПДВ (п. 185.1 ПК).

Нарахування зобов'язань з ПДВ, що не пов'язані з постачанням необоротних активів відображаються на субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності», на субрахунку 977 «Інші витрати діяльності» - ПДВ-зобов'язання за необоротними активами.

5. Облік розрахунків за податком на прибуток.

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати, доходи, активи і зобов'язання з податку на прибуток та її розкриття у фінансовій звітності регламентує НП(С)БО 17 «Податок на прибуток».

Витрати (дохід) з податку на прибуток – загальна сума витрат (доходу) з податку на прибуток, яка складається з поточного податку на прибуток з урахуванням відстроченого податкового зобов'язання і відстроченого податкового активу.

Відстрочений податковий актив – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах унаслідок:

- тимчасової податкової різниці, що підлягає вирахуванню;
- перенесення податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді;
- перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими скористатися у звітному періоді неможливо.

Відстрочене податкове зобов'язання – сума податку на прибуток, який сплачуватиметься в наступних періодах з тимчасових податкових різниць, що підлягають оподаткуванню.

Відстрочений податок на прибуток – сума податку на прибуток, що визнана відстроченим податковим зобов'язанням і відстроченим податковим активом.

Обліковий прибуток (збиток) – сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у звіті про фінансові результати за звітний період.

Податковий прибуток (збиток) – сума прибутку (збитку), визначена за податковим законодавством об'єктом оподаткування за звітний період.

Податкова база активу і зобов'язання – оцінка активу і зобов'язання, яка використовується з метою оподаткування цього активу і зобов'язання при визначенні податку на прибуток.

Поточний податок на прибуток – сума податку на прибуток, визначена у звітному періоді відповідно до податкового законодавства.

Тимчасова податкова різниця – різниця між оцінкою активу або зобов'язання за даними фінансової звітності та податковою базою цього активу або зобов'язання відповідно.

Тимчасова податкова різниця, що підлягає вирахуванню – тимчасова податкова різниця, що призводить до зменшення податкового прибутку (збільшення податкового збитку) у майбутніх періодах.

Тимчасова податкова різниця, що підлягає оподаткуванню – тимчасова податкова різниця, що включається до податкового прибутку (збитку) у майбутніх періодах.

Відповідно до п.5 НП(С)БО 17 «Податок на прибуток», поточний податок на прибуток визнається зобов'язанням у сумі, що підлягає сплаті до бюджету.

Нарахування суми поточного податку на прибуток за звітний період бухгалтерському обліку відображається записом:

981 «Витрати на податок з прибутку від звичайної діяльності» – 641 «Розрахунки за податками» (аналітичний рахунок «Податок на прибуток»)

Тема 12

Облік доходів, витрат та фінансових результатів

1. Облік доходів.
2. Облік витрат.
3. Облік фінансових результатів.

1. Облік доходів

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про доходи підприємства та її розкриття у фінансовій звітності регламентує НП(С)БО 15 «Дохід».

Дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена.

Не визнаються доходами такі надходження від інших осіб:

1. Сума податку на додану вартість, акцизів, інших податків і обов'язкових платежів, що підлягають перерахуванню до бюджету й позабюджетних фондів.
2. Сума надходжень за договором комісії, агентським та іншим аналогічним договором на користь комітента, принципала тощо.
3. Сума попередньої оплати продукції (товарів, робіт, послуг).
4. Сума авансу в рахунок оплати продукції (товарів, робіт, послуг).
5. Сума завдатку під заставу або в погашення позики, якщо це передбачено відповідним договором.
6. Надходження, що належать іншим особам.
7. Надходження від первинного розміщення цінних паперів.
8. Сума балансової вартості валюти.

Визнані доходи класифікуються в бухгалтерському обліку за такими групами:

- дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- інші операційні доходи;
- фінансові доходи;
- інші доходи.

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) – загальний дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг без вирахування наданих знижок, повернення раніше проданих товарів та непрямих податків і зборів (податку на додану вартість, акцизного збору тощо).

Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) визначається шляхом вирахування з доходу від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг наданих знижок, вартості повернутих раніше проданих товарів, доходів, що за договорами належать комітентам (принципалам тощо), та податків і зборів.

До складу інших операційних доходів включаються суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), зокрема:

- дохід від операційної оренди активів;
- дохід від операційних курсових різниць;

- відшкодування раніше списаних активів;
- дохід від роялті, відсотків, отриманих на залишки коштів на поточних рахунках в банках;
- дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій), необоротних активів, утримуваних для продажу, та групи вибуття тощо.

До складу фінансових доходів включаються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

До складу інших доходів, зокрема, включаються дохід від реалізації фінансових інвестицій; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі господарської діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, інших активів) визнається в разі наявності всіх наведених нижче умов:

- покупцеві передані ризики й вигоди, пов'язані з правом власності на продукцію (товар, інший актив);
- підприємство не здійснює надалі управління та контроль за реалізованою продукцією (товарами, іншими активами);
- сума доходу (виручка) може бути достовірно визначена;
- є впевненість, що в результаті операції відбудеться збільшення економічних вигод підприємства, а витрати, пов'язані з цією операцією, можуть бути достовірно визначені.

Дохід не визнається, якщо здійснюється обмін продукцією (товарами, роботами, послугами та іншими активами), які є подібними за призначенням та мають однакову справедливую вартість.

Для узагальнення інформації про доходи від операційної, інвестиційної і фінансової діяльності підприємства призначені рахунки класу 7 «Доходи і результати діяльності».

Склад доходів та порядок їх визнання визначаються відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку.

Рахунок 70 «Доходи від реалізації» призначено для узагальнення інформації про доходи від реалізації готової продукції, товарів, робіт і послуг, доходів від оренди об'єктів інвестиційної нерухомості, доходів від страхової діяльності, про доходи від грального бізнесу, від проведення лотерей, а також про суму знижок, наданих покупцям, та про інші вираховання з доходу.

Рахунок 70 «Доходи від реалізації» має такі субрахунки:

701 «Дохід від реалізації готової продукції»;

702 «Дохід від реалізації товарів»;

703 «Дохід від реалізації робіт і послуг»;

704 «Вирахування з доходу»;

705 «Перестраховання».

На рахунку 71 «Інший операційний дохід» ведеться узагальнення інформації про інші доходи від операційної діяльності підприємства у звітному періоді, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг).

Рахунок 72 «Дохід від участі в капіталі» призначено для узагальнення інформації про доходи від інвестицій, які здійснені в асоційовані, дочірні або спільні підприємства та облік яких ведеться за методом участі в капіталі.

Рахунок 72 «Дохід від участі в капіталі» має такі субрахунки:

721 «Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства»;

722 «Дохід від спільної діяльності»;

723 «Дохід від інвестицій в дочірні підприємства».

Рахунок 73 «Інші фінансові доходи» призначено для обліку доходів, які виникають у ході фінансової діяльності підприємства, зокрема дивідендів, відсотків та інших доходів від фінансової діяльності, які не обліковуються на рахунку 72 «Дохід від участі в капіталі».

Рахунок 73 «Інші фінансові доходи» має такі субрахунки:

731 «Дивіденди одержані»;

732 «Відсотки одержані»;

733 «Інші доходи від фінансових операцій».

Рахунок 74 «Інші доходи» призначено для обліку доходів, які виникають в процесі діяльності, але не пов'язані з операційною та фінансовою діяльністю підприємства.

Рахунок 74 «Інші доходи» має такі субрахунки:

740 «Дохід від зміни вартості фінансових інструментів»;

741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій»;

742 «Дохід від відновлення корисності активів»;

744 «Дохід від неопераційної курсової різниці»;

745 «Дохід від безоплатно одержаних активів»;

746 «Інші доходи».

2. Облік витрат

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття в фінансовій звітності регламентує НП(С)БО 16 «Витрати».

Витрати відображаються в бухгалтерському обліку одночасно зі зменшенням активів або збільшенням зобов'язань.

Витратами звітнього періоду визнаються або зменшення активів, або збільшення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу підприємства (за винятком зменшення капіталу внаслідок його вилучення або розподілу власниками), за умови, що ці витрати можуть бути достовірно оцінені.

Витрати визнаються витратами певного періоду одночасно з визнанням доходу, для отримання якого вони здійснені.

Витрати, які неможливо прямо пов'язати з доходом певного періоду, відображаються у складі витрат того звітнього періоду, в якому вони були здійснені.

Якщо актив забезпечує одержання економічних вигод протягом кількох звітних періодів, то витрати визнаються шляхом систематичного розподілу його вартості (наприклад, у вигляді амортизації) між відповідними звітними періодами.

Не визнаються витратами й не включаються до звіту про фінансові результати:

- 1) Платежі за договорами комісії, агентськими угодами та іншими аналогічними договорами на користь комітента, принципала тощо.
- 2) Попередня (авансова) оплата запасів, робіт, послуг.
- 3) Погашення одержаних позик.
- 4) Інші зменшення активів або збільшення зобов'язань, що не відповідають ознакам, наведеним у пункті 6 НП(С)БО 16.
- 5) Витрати, які відображаються зменшенням власного капіталу відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку.

- б) Балансова вартість валюти.

Для узагальнення інформації про витрати операційної, інвестиційної, фінансової та іншої діяльності підприємства застосовуються рахунки класу «Витрати діяльності».

За дебетом рахунків цього класу відображаються суми витрат, за кредитом – списання суми витрат у кінці звітнього року або щомісяця на рахунок 79 «Фінансові результати».

Рахунок 90 «Собівартість реалізації» призначено для узагальнення інформації про собівартість реалізованої готової продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг.

Адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати не включаються до складу виробничої собівартості готової та реалізованої продукції, а тому інформація про такі витрати

узагальнюється на рахунках обліку витрат звітнього періоду – 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності».

Рахунок 90 «Собівартість реалізації» має такі субрахунки:

901 «Собівартість реалізованої готової продукції»;

902 «Собівартість реалізованих товарів»;

903 «Собівартість реалізованих робіт і послуг»;

904 «Страхові виплати».

На рахунку 91 «Загальновиробничі витрати» ведеться облік виробничих накладних витрат на організацію виробництва та управління цехами, дільницями, відділеннями, бригадами та іншими підрозділами основного й допоміжного виробництва, а також витрати на утримання та експлуатацію машин і устаткування. Цей рахунок не застосовується підприємствами торгівлі.

На рахунку 92 «Адміністративні витрати» відображаються загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням та обслуговуванням підприємства.

За дебетом рахунку 92 «Адміністративні витрати» відображається сума визнаних адміністративних витрат, за кредитом – списання на рахунок 79 «Фінансові результати».

До загальногосподарських витрат, зокрема, належать витрати на утримання адміністративно-управлінського персоналу, витрати на їх службові відрядження, витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського призначення (оренда, амортизація, ремонт, комунальні послуги), охорона, юридичні, аудиторські, транспортні послуги, поштово-телеграфні, канцелярські витрати, сума податків, зборів (обов'язкових платежів).

На рахунку 93 «Витрати на збут» ведеться облік витрат, пов'язаних із збутом (реалізацією, продажем) продукції, товарів, робіт і послуг.

За дебетом рахунку відображається сума визнаних витрат на збут, за кредитом – списання на рахунок 79 "Фінансові результати".

До витрат на збут, зокрема, належать витрати пакувальних матеріалів, транспортування продукції, товарів за умовами договору, витрати на маркетинг та рекламу, витрати на оплату праці й комісійні продавцям, торговим агентам, працівникам відділу збуту, амортизація, ремонт та утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів, що використовуються для забезпечення збуту продукції, товарів, робіт і послуг.

На рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності» ведеться облік витрат операційної діяльності підприємства, крім витрат, які відображаються на рахунках 90 «Собівартість реалізації», 91 «Загальновиробничі витрати», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут».

Рахунок 94 «Інші витрати операційної діяльності» має такі субрахунки:

940 «Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю»;

941 «Витрати на дослідження і розробки»;

942 «Витрати на купівлю-продаж іноземної валюти»;

943 «Собівартість реалізованих виробничих запасів»;

944 «Сумнівні та безнадійні борги»;

945 «Втрати від операційної курсової різниці»;

946 «Втрати від знецінення запасів»;

947 «Нестачі і втрати від псування цінностей»;

948 «Визнані штрафи, пені, неустойки»;

949 «Інші витрати операційної діяльності».

На рахунку 95 «Фінансові витрати» ведеться облік витрат на проценти та інших витрат підприємства, пов'язаних із запозиченнями.

Рахунок 95 «Фінансові витрати» має такі субрахунки:

951 «Відсотки за кредит»;

952 «Інші фінансові витрати».

На рахунку 96 «Втрати від участі в капіталі» ведеться облік витрат від зменшення вартості інвестицій, облік яких ведеться за методом участі в капіталі, що виникають в процесі інвестиційної діяльності підприємства.

Рахунок 96 «Втрати від участі в капіталі» має такі субрахунки:

961 «Втрати від інвестицій в асоційовані підприємства»;

962 «Втрати від спільної діяльності»;

963 «Втрати від інвестицій в дочірні підприємства».

На рахунку 97 «Інші витрати» ведеться облік витрат, що виникають в процесі діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані з виробництвом або реалізацією основної продукції (товарів) та послуг.

Рахунок 97 «Інші витрати» має такі субрахунки:

970 «Витрати від зміни вартості фінансових інструментів»;

971 «Собівартість реалізованих фінансових інвестицій»;

972 «Втрати від зменшення корисності активів»;

974 «Втрати від неопераційних курсових різниць»;

975 «Уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій»;

976 «Списання необоротних активів»;

977 «Інші витрати діяльності».

На рахунку 98 «Податок на прибуток» ведеться облік суми витрат з податку на прибуток, яка складається з поточного податку на прибуток з урахуванням відстроченого податкового зобов'язання і відстроченого податкового активу і визначається відповідно до НП(С)БО 17 «Податок на прибуток».

3. Облік фінансових результатів

Рахунок 79 «Фінансові результати» призначено для обліку й узагальнення інформації про фінансові результати діяльності підприємства.

За кредитом рахунку 79 «Фінансові результати» відображаються суми в порядку закриття рахунків обліку доходів, за дебетом – суми в порядку закриття рахунків обліку витрат, також належна сума нарахованого податку на прибуток.

Сальдо рахунку при його закритті списується на рахунок 44 «Нерозподілені прибутки (непокріті збитки)».

Рахунок 79 «Фінансові результати» має такі субрахунки:

791 «Результат операційної діяльності»;

792 «Результат фінансових операцій»;

793 «Результат іншої діяльності».

На субрахунку 791 «Результат операційної діяльності» визначається прибуток (збиток) від операційної діяльності підприємства. За кредитом субрахунку відображається в порядку закриття рахунків сума доходів від реалізації готової продукції, товарів, робіт, послуг та від іншої операційної діяльності (рахунки 70 «Доходи від реалізації», 71 «Інший операційний дохід»), за дебетом – сума в порядку закриття рахунків обліку собівартості реалізованої готової продукції, товарів, робіт і послуг, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат (90 «Собівартість реалізації», 92 «Адміністративні витрати», 93 «Витрати на збут», 94 «Інші витрати операційної діяльності»).

На субрахунку 792 «Результат фінансових операцій» визначається прибуток (збиток) від фінансових операцій підприємства. За кредитом субрахунку відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від участі в капіталі та інших фінансових доходів, за

дебетом – списання фінансових витрат з рахунків 95 «Фінансові витрати» та 96 «Втрати від участі в капіталі».

На субрахунку 793 «Результат від іншої діяльності» визначається прибуток (збиток) від іншої діяльності підприємства. За кредитом рахунку відображається списання суми в порядку закриття рахунків обліку доходів від інвестиційної та іншої діяльності підприємства, за дебетом – списання витрат з рахунку 97 «Інші витрати».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Брік С. В. Фінансовий облік II: теорія та практика : навч. посібник. Харків : НТУ «ХПІ», 2023. 123 с.
2. Гордієнко Н. І. Фінансовий облік : навч. посіб. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2023. 288 с.
3. Кімелл, Пол Д., Джеррі Дж. Вейгандт і Дональд Е. Кісо. Фінансовий облік: інструменти для прийняття бізнес-рішень. John Wiley & Sons, 2020.
4. Краєвський В.М., Колісник О.П., Гуріна Н.В. Фінансовий облік : навчальний посібни. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 616 с.
5. Кузьмак О. І., Чудовець В. В. Сучасні тенденції розвитку контрольної функції бухгалтерського обліку. Економічний форум : наук. журн. 2022. №1. С. 114-119.
6. Макаренко А. П., Меліхова Т. О., Кутчак Ю. М. Фінансовий облік II : навчальний посібник для здобувачів рівня вищої освіти бакалавра спеціальності 071 «Облік і оподаткування» освітньо-професійної програми «Оподаткування, облік, контроль в управлінні підприємством». Запоріжжя : ЗНУ, 2023. 368 с.
7. Мельник С. І., Горбан І. М., Марушко Н. С. Фінансовий облік і звітність : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 388 с.
8. Фінансовий облік : навчальний посібник / В. М. Краєвський, О. П. Колісник, Н. В. Гуріна та ін. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 616 с.
9. Фінансовий облік: підручник / Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, П. Н. Денчук та ін. Тернопіль : ЗУНУ, 2023. 488 с.
10. Чудовець В. В. Облік і звітність власного капіталу: практичні складова. Економіка та суспільство. 2024. №70. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5487/5426/>.
11. Чудовець В.В. Відображення в обліку та фінансовій звітності операцій з основними засобами: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2025. 79. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-79-129>.
12. Чудовець В.В. Облік і звітність власного капіталу: практична складова. *Економіка та суспільство*. 2024. 70. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-70-186>.

Для нотаток

Для нотаток

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ВИДАННЯ

Фінансовий облік II [Текст]: конспект лекцій для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми «Облік і оподаткування» галузі знань 07 Управління та адміністрування спеціальності 071 Облік і оподаткування денної та заочної форм навчання/ уклад. В.В. Чудовець. Луцьк: ВІП ЛНТУ, 2026. 144 с.

Комп'ютерний набір та верстка: В.В. Чудовець

Редактор: В.В. Чудовець

Підп. до друку «__» _____ 2026 р. Формат 60x84/16. Папір офс.
Гарн. Таймс. Ум. друк. арк. 5.
Тираж __ прим. Зам. № __

Відділ іміджу та промоцій ЛНТУ
43018, м. Луцьк, вул. Львівська, 75
Друк – ВІП ЛНТУ